

mesa Yaşam

İLK KADIN MİMARIMIZ: LEMAN TOMSU

1929 yılında, Güzel Sanatlar Akademisi'ne mimarlık eğitimi için kaydolarak, mimarlığın erkeklere özgü olduğu varsayımına cesurca meydan okudu.

Tarih · Mimari · Gezi · Kent Belleği · Kitap · Portre · Spor · Tiyatro · Sinema · Sanat

| Karanlıkta Akan Bir Yıldız: MUSTAFA KEMAL ATATÜRK | Mimaride Genç Cumhuriyetin Getirdiği Özgürlük Ortamında Yetişmiş Bir Kadın Rol Model: LEMAN TOMSU | SIYAH BEYAZ KARELERDE YAŞAYANLAR: KUMKAPI BALIKÇILARI | ÇOK KÜLTÜRLÜ, GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ BİR KADİM ŞEHİR: MARDİN | Çok üretken ve yelpazesi geniş bir yazar: MURATHAN MÜNGAN | Böyle geçti bir olimpiyat macerası... PARİS'TE OLİMPİYAT GÜNLERİ | HİÇLİĞİN İŞILDAYAN KRALLIĞI'NA YOLCULUK | KATMANDU... | Mor Salkımların Gölgesinde ATİNA | SMYRNA AGORASI | BÜYÜK SESSİZLİK | TÜM PARADOKSLARIYLA FRANZ KAFKA | Sahnede 60 Yıl GÖKSEL KORTAY | Genco Erkal'ın vedası: "HOŞÇA KALIN DOSTLARIM..." | İSTANBUL SWİNG | DÜNDEN BUGÜNE SİNEMATEK SERÜVENİ | Françoise Hardy'nin oğlu duyurdu: "MAMAN EST PARTIE..." (ANNEM GİTTİ) | MESAJANDA |

KENT

VADİ • KORU • YAMAÇ • CADDE • REZİDANS

Etiler

YAŞAMIN
HER ÇİZGİSİNDE
KENT VAR

Kiptaş

mesa
1969

ASL
İnşaat, Ticaret ve Sanayi A.Ş.

444 9 366

KENTETILER.COM

MESA YAŞAM Sayı: 102
Eylül Ekim Kasım Aralık 2024

İmtiyaz Sahibi

MESA Holding A.Ş. adına
Erhan Boysanoğlu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Gamze Çetiner

Yayın Kurulu

Mert Boysanoğlu, Gamze Çetiner, Uğur Büke

Yayın Hazırlığı

Büke Yayıncılık
Altievler Mah. Kumsal Sok. No: 120 Narlidere / İzmir
T: +90 232 238 22 29 / +90 532 593 53 78
buke1942@gmail.com

Katkıda Bulunanlar

Arzu Çakır Morin (Paris), Cem Erciyes
Elif Key (New York), Türey Köse

Tasarım

Tunca Erciyes

Baskı

PROMAT BASIM YAYIN SAN. LTD. ŞTİ.
Orhangazi Mahallesi 1673. Sokak No: 34
Esenyurt, 34510 İstanbul
T: +90 212 622 63 63 / F: +90 212 605 07 98

Adres

MESA HOLDİNG A.Ş.
Koru Mahallesi, İhlamur Cad. No: 2
Çayyolu, 06810 Çankaya / Ankara
T: +90 312 291 50 00 / F: +90 312 240 09 99
info@mesa.com.tr

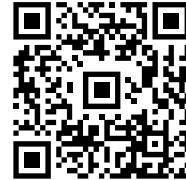
www.mesa.com.tr

mesa
Yaşam

Hemen İndirin
App Store

Hemen İndirin
Google Play

Mesa Yaşam uygulamamızı
QR kod ile telefonunuza
indirebilirsiniz.

MESA DOSTLARINA MERHABA,

“Yeni bir ülke bulamazsın, / başka bir deniz bulamazsın. / Bu şehir arkandan gelecektir. / Sen gene aynı sokaklarda dolaşacaksın / Aynı mahallede kocayacaksın (...)” dizeleri Kavafis'in en çok bilinen, tekrarlanan “Şehir” şiirindendir. Belki de herkesin bir kenti vardır; özlediği ve kaçtığı, peşine takıldığı ve peşini bırakmayan...

Seyahatlerde varmaktan çok “yolda Solma” halini sever gezginler. Bahar, yaz ayları boyunca olanağı olanlar seyahatlere çıktı, olmayanlar bu yolculuklara kitaplar, filmlerle katıldı. Bu sayımızda Paris, Bolivya, Katmandu, Atina sokaklarında gezilere katılacağız. Ve Mardin sokaklarında dolaşacağız. Mardinli bir ailenin çocuğu olan yazar Murathan Mungan *“Mardin'de beni en çok heyecanlandıran şey, sanırım tarihin elle tutulurluğu. Şehrin dokusunun ve mimarisinin, bir gizi imleyip sonra saklaması. Zamanı elinizle tutmanıza, ona dokunmanıza olanak veren bu labirent görünüşlü şehrin, labirentliği içinde tarih içinde hem kendi mekânı içinde söz konusu.”* diye özetliyor memleketiyle ilgili hissiyatını...

Dergimizde sadece yolculuklar, yollar yok; olimpiyatlar da var, sinema da, müzik de. Haydi, birlikte okuyalım...

29 Ekim 1924 tarihinde cumhuriyetimizin 101. yaşını kutluyoruz. Asırlık cumhuriyetimizle gurur duyuyoruz. Yıl boyu 100. yıl onuruna etkinlikler düzenlendi. Cumhuriyet'in 100. yılına saygı duruşunda bulunmak için hazırlanan “Karanlıkta Akan Bir Yıldız: Mustafa Kemal Atatürk” sergisi büyük ilgi gördü. Atatürk'ün Türkiye’de ilk kez kamuoyu ile paylaşılan 150 fotoğrafıyla sigara tabakaları, bastonu, kravatı gibi pek çok özel eşyası sergilendi. Sergiyle birlikte usta tarihçi Zafer Toprak'ın ülkeye veda hediyesi *Modern Türkiye Tarihi* de okurla buluştu.

Leman Hanım, 1929 yılında mimarlık eğitimi için Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydını yaptırır. 1934 yılında Münnevver Belen ile birlikte cumhuriyetin ilk iki kadın mimarından biri olarak '472' nolu diploma sahibi olarak mezun olur. Mimaride genç cumhuriyetin getirdiği özgürlük ortamında yetişmiş bir kadın rol model olarak adını tarihe yazdıran Leman Tomsu'yu bir yazıyla anıyoruz.

Gazetecilik okuyan genç Ara Güler, okuldan arkadaşı Vartan Ozinyan'la birlikte 'Kumkapı Ermeni Balıkçılarıyla Birlikte' adını taşıyan bir röportaj dizisine imza atar. Bu öyle bir röportajdır ki sadece İstanbul'un yok olup gitmiş insanlarından bir grubu, bir mahalleyi ölümsüzleştirmekle kalmaz, dünya çapında ün kazanacak bir fotoğrafçının, Ara Güler'in doğuşunu da müjdeler.

Mardin, çok kültürlü, görmüş geçirmiş bir kadim şehir. Tarihiyle, zengin kültürel mirasıyla, mimarisiyle turistlerin, gezginlerin gözdesi. Kentin tarihinden sayfaları hep birlikte çevirelim.

Mardin demişken, Murathan Mungan'ı anmadan olmaz. Mungan, çok üretken ve yelpazesi geniş bir yazar. Şiir, roman, deneme, öykü, şarkı sözü yazdığı gibi, önemli derlemeler de yaptı.

Paris 2024 Yaz Olimpiyatları, Seine nehrinde bir kültür gösterisiyle açıldı. Çok tartışma yaratan bu açılış töreni ve devamı sayfalarımızda...

Güney Amerika'da gezmek biraz da zamanda yolculuk yapmak gibi. Bu sayımızda Bolivya'da bir zamana yolculuğa davetlisiniz.

Katmandu, renkleriyle, kokusuyla, kalabalığı, çeri çöpüyle, insanları ve gürültüsüyle çağıran kentlerden biri. Haydi, bu davete icabet edelim.

Ege adaları, Yunanistan özellikle son dönemde yurttaşlarımızın en çok rağbet ettiği yerlerden. Mor salkımların gölgesinde Atina sokaklarında dolaşmaya var mısınız?

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne giren İzmir Tarihi Liman Kenti'nin en önemli odak noktalarından olan Smyrna Agorası, günümüzde dünyada kent merkezinde bulunan en büyük agoralardan biri. İzmir'e yolu düşenlerin atlamaması gereken bir ören yeri.

Yıllardır evreni dinliyoruz. Onlarla iletişim kurmak istiyoruz. Fakat ses seda yok! Büyük bir sessizlikle karşı karşıyayız. Evrendeki bu büyük sessizliğin nedenlerini anlamaya çalışırken, "Dünyada yaşayan canlıların seslerine ne kadar duyarlıyız?" sorusunun da altını çizmek gerekiyor.

Kafka, bu yıl ölümünün 100. yılı dolayısıyla anıldı. 20. yüzyılın yabancılaşma ikonu olarak simgeleşen hüznü bakışlarıyla hemen her derginin kapağındaydı.

25. Sadri Alışık Sinema ve Tiyatro Oyunculuk Ödülleri'nde Tiyatro Onur Ödülü'nü alan oyuncu, yönetmen, eğitimci, çevirmen, seslendirme sanatçısı, duayen tiyatrocü Göksel Kortay sanat hayatının 60. yılını kutluyor. Biz de Kortay'ın 60. sanat yılını bir yazıyla kutluyoruz.

Dostlar Tiyatrosu'nun kurucusu, Türkiye’de politik tiyatronun en önemli ismi, Nazım Hikmet'in şiirlerini en iyi okuyan aktör Genco Erkal aramızdan ayrıldı. *"Ne mutlu bana ki genç yaşta, hayattaki yerimi keşfettim...Hayata teşekkür ediyorum bana verdikleri için..."* diyordu. Biz de ona teşekkür ediyoruz...

'İstanbul Swing' yazısıyla caz tarihine bir yolculuğa eşlik ederken, müzik tarihinden sayfalar çevirelim.

Türkiye’de sinema kültürünün yaygınlaşmasına büyük katkısı olan Sinematek Derneği bundan 50 yıl önce kurulmuştu. Sinematek serüvenini okumak, Türkiye'nin yakın tarihine de bir göz atmak gibi...

Melankolinin sesi, söz yazarı, besteci Françoise Hardy, bir kuşağın ilk aşklarına, ilk hayal kırıklıklarına, göz yaşlarına şarkılarıyla eşlik eden bir ikondur. Oğlu, hayatını kaybettiğini *"Maman est partie..."* (Annem gitti) sözleriyle duyurdu. Kendisini bir yazıyla uğurluyoruz.

MesAjanda'da bir dizi etkinlik duyurusu var. Not almayı unutmayın.

1924 Paris Olimpiyatları açılış seremonisi

2024 Paris Olimpiyatları açılış seremonisi

İÇİNDEKİLER

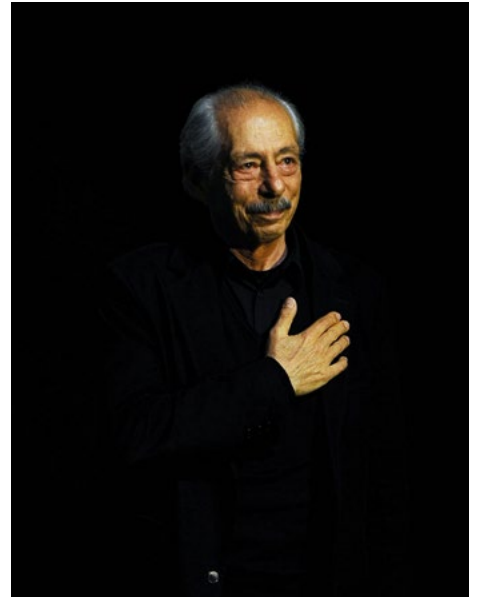
- 08 ————— **Karanlıkta Akan Bir Yıldız:
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK**
YAZI BERRİN TUNCEL BİRER
- 12 ————— **Mimaride Genç Cumhuriyetin Getirdiği Özgürlük Ortamında
Yetişmiş Bir Kadın Rol Model: LEMAN TOMSU**
YAZI SELÇUK ALTEN
- 17 ————— **SİYAH BEYAZ KARELERDE YAŞAYANLAR:
KUMKAPI BALIKÇILARI**
YAZI CEM ERCİYES
- 20 ————— **ÇOK KÜLTÜRLÜ, GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ
BİR KADİM ŞEHİR: MARDİN**
YAZI SUAVİ AYDIN
- 26 ————— **Çok üretken ve yelpazesi geniş bir yazar:
MURATHAN MÜNGAN**
YAZI ASUMAN KAFAOĞLU-BÜKE
- 28 ————— **Böyle geçti bir olimpiyat macerası...
PARİS'TE OLİMPİYAT GÜNLERİ**
YAZI ARZU ÇAKIR MORİN
- 32 ————— **HİÇLİĞİN İŞILDAYAN KRALLIĞI'NA YOLCULUK**
YAZI SONAT ŞEN
- 38 ————— **KATMANDU...**
YAZI ÖZCAN YURDALAN
- 42 ————— **Mor Salkımların Gölgesinde
ATİNA**
YAZI NURSUN EREL
- 48 ————— **SMYRNA AGORASI**
YAZI ZEYNEP ARGUVAN
- 52 ————— **BÜYÜK SESSİZLİK**
YAZI HAKAN KARA
- 58 ————— **TÜM PARADOKSLARIYLA FRANZ KAFKA**
YAZI ASUMAN KAFAOĞLU-BÜKE
- 60 ————— **Sahnede 60 Yıl
GÖKSEL KORTAY**
YAZI YASEMİN SAYAR
- 64 ————— **"HOŞÇA KALIN DOSTLARIM..."**
YAZI CEM ERCİYES
- 66 ————— **İSTANBUL SWİNG**
YAZI GÖKHAN AKÇURA
- 70 ————— **DÜNDEN BUGÜNE SİNEMATEK SERÜVENİ**
YAZI VECDİ SAYAR
- 77 ————— **"MAMAN EST PARTİE... (ANNEM GİTTİ)"**
YAZI ARZU ÇAKIR MORİN
- 80 ————— **MESAJANDA**

⚡ Lama ve Çolita, Boliviya

⚡ 2024 Yaz Olimpiyatları, Paris

⚡ Genco Erkal

1 Temmuz 1927, Ertuğrul Yatı - İstanbul Calumeno Ailesi Koleksiyon ve Arşivi

Karanlıkta Akan Bir Yıldız: MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

YAZI
BERRİN TUNCEL BİRER

‘Cumhuriyet’in 100. yılına bir saygı duruşunda bulunma ve Mustafa Kemal Atatürk’e minneti gösterme amacıyla hazırlanan “Karanlıkta Akan Bir Yıldız: Mustafa Kemal Atatürk” sergisinde, büyük dahi Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye’de ilk kez kamuoyu ile paylaşılan 150 fotoğrafıyla sigara tabakaları, bastonu, kravatı gibi pek çok özel eşyası yer alıyor.

Nazım Hikmet’in Kuvâyi Milliye Destanı’nda Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e yazdığı dizeden ilham alınarak 7 yılda hazırlanan “Karanlıkta Akan Bir Yıldız: Mustafa Kemal Atatürk” sergisi, İzmir ve Ankara’da açıldı. İstanbul’da da sanatseverlerle buluşması planlanıyor.

Tarihçi Zafer Toprak’ın *Modern Türkiye Tarihi* isimli 4 ciltlik eseri de okurla buluştu.

Folkart ve Saya Grup, ‘Cumhuriyet’in 100. yılına bir saygı duruşunda bulunma ve Mustafa Kemal Atatürk’e minnetini gösterme amacıyla “Karanlıkta Akan Bir Yıldız: Mustafa Kemal Atatürk” adlı sergiyi izleyiciyle

buluşturdu. Sergide, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye’de ilk kez kamuoyu ile paylaşılan 150 fotoğrafıyla sigara tabakaları, bastonu, kravatı gibi pek çok özel eşyası yer alıyor.

Atatürk’ün bazı kişilere imzaladığı fotoğraflarla birlikte yerli ve yabancı fotoğrafçıların çektiği fotoğraflar, özel yazışmalarının orijinalleri, el yazması mektupları, madalyalar, en kritik anlardaki telgrafları da sergide görülebiliyor. Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım’ın ülkeyi kurtarmakla meşgul olan oğlunun yakın arkadaşı İsmail Hakkı Bey’den, geçinebilmek için kiralının tahsili konusunda yardım istediği mektubu ile Padişah

Vahdettin’in Mustafa Kemal ve silah arkadaşları için çıkarttığı ölüm fermanının orijinali, ilgi çeken belgeler arasında yer alıyor.

“Karanlıkta Akan Bir Yıldız: Mustafa Kemal Atatürk” sergisi, Çanakkale Savaşları ve Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü ile birlikte, çok zor koşullarda sürdürülen Kurtuluş Savaşı ve ardından Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve ilk yıllarını görsel bir bütünlük içinde sergiliyor.

Zafer Toprak’tan veda hediyesi

Sergiyle birlikte, tarihçi Zafer Toprak’ın hazırladığı *Modern Türkiye Tarihi* eseri de çok özel bir okuyucu topluluğu

ile buluşturuldu. Toprak'ın 100 yıllık cumhuriyetin röntgenini çektiği 4 ciltlik *Modern Türkiye Tarihi*, sadece 1.500 adet basıldı. Eşsiz eser, şanslı okuyucularına sertifika eşliğinde sunuldu.

Yeni bir ulusun inşa sürecinin tüm evrelerini yazdığı *Modern Türkiye Tarihi*, Zafer Toprak'ın son kitabı oldu. Tarihçi, kitabını teslim ettikten bir hafta sonra hayata veda etti.

Asırlık Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel muhasebesinin yapıldığı eserde, görseller, belgelerin yanı sıra Atatürk'ün ve döneme damga vuran devlet adamlarının söylevleri, demeçleri, yazıları yer alıyor. Zafer Toprak, "Atatürk'ün *Büyük Nutuk*'una, başta 1 Aralık 1921 söylevi olmak üzere söylevlerine ve demeçlerine başvurulmaksızın çağdaş tarihimizin rejim sorunlarını anlamak olanaksızdı.... Bu söylevlerin bir kısmını anayasal metin olarak görmek ve Türk siyasal tarihinin kurucu belgeleri olarak görmek gerekiyordu" diyerek, kitapta yer verdiği söylev ve demeçlerin önemini vurguluyor.

Eserin, ulus devlet inşa sürecinin kapsamlı şekilde irdelendiği "Cumhuriyet ve Siyaset" bölümünde, bu süreçte Üçüncü Cumhuriyet Fransası ve laikliğinin örnek alındığına vurgu yapılıyor. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkede hüküm süren 23 yıllık tek partili dönem,

"ülkenin siyasal demokrasi için hazır olmaması" ile açıklanıyor. Dönemin özellikleri "Öncelik, ülkeyi bir arada tutacak olan ulusal egemenliğe hakimiyet-i milliyeye ve vahdet-i kuvaya, güçler birliğine verilecek, ulusal egemenlik tek bir organda *Büyük Millet Meclisi*'nde tecelli edecek ve İkinci Dünya Savaşı ertesine kadar tek parti yönetimi hakim kılınacaktı" sözleriyle değerlendiriliyor.

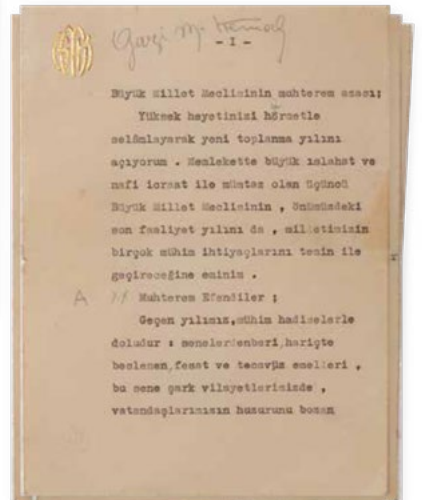
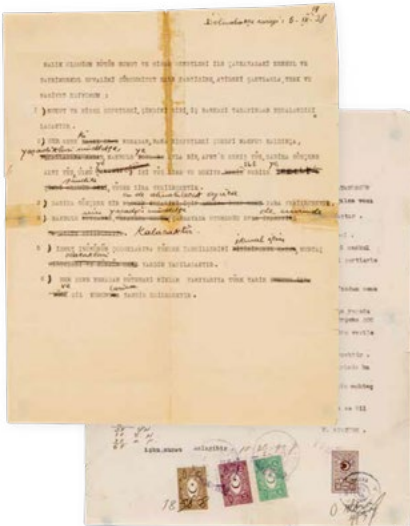
Ülke ekonomisi için yeni bir dönemin başlangıcı sayılan İzmir İktisat Kongresi'nin önemi ve uluslararası alanda verdiği siyasi mesajın vurgulandığı "Cumhuriyet ve Ekonomi" başlıklı ciltte, çağdaş bir devlet için olmazsa olmazlardan etkin vergi yapısı, borç döndürülebilme yeteneği ve yasama meclisince denetlenebilen bir bütçeye geçişin aşamaları kapsamlı olarak anlatılıyor.

Nüfusun dahi tam olarak bilinmediği, 10 yıl süren savaş yorgunu topraklarda okuryazar oranının yüzde 5'e düştüğü, İstanbul'da yüzde 80'e, Anadolu'da yüzde 90'a ulaşan çocuk ölümlerinin ülkenin temel sorunu haline geldiği yıllardan başlayarak toplumun inşa sürecinin anlatıldığı "Cumhuriyet ve Toplum" da; nüfus politikası, Medeni Kanun, sosyalleştirilmiş sağlık politikasının devreye sokulması, Harf Devrimi, çağdaş eğitim, üniversite reformu, hukuki düzenin kurulması irdeleniyor.

Hukuk düzeninin laik bir anlayışla ele alınmasının Cumhuriyeti kuran kadrolar için sorun olduğuna dikkati çeken yazar, Medeni Kanun'un hazırlanışı sırasında ortaya çıkan sorunları örnek gösteriyor. Toprak, boşanma ve çok eşle evliliğe ilişkin maddelerin Hukuk-Aile Kanunu'nda aynen kalması için milletvekillerinin direncine karşı Atatürk'ün kararlı tutumu ile İsviçre Kanunu'nun aynen tercüme edilerek Meclis'ten geçirildiğine dikkat çekiyor. Ancak bunun çok kolay olmadığını, milletvekillerinin birden fazla kadınla evlenmeyi mümkün kılacak ve Müslüman kızların gayrimüslim erkeklerle evlenmesine mani olacak maddelerin eklenmesi için defalarca teklif verdiklerinin altını çiziyor. O süreçte yaşananları bir örnekle kayda geçiriyor:

"Devrin seçkin zevatı da sonuna dek çok eşliliği savundu. Bunların başında, psikiyatri uzmanı Mazhar Osman geliyordu. *Büyük Millet Meclisi*'nde Aile Hakları Kararnamesi müzakere edilirken çok eşliliğin kaldırılması için yetkililere başvuran İstanbul'da bazı kadınlara devrin ünlü sinir ve akıl hastalıkları ustası Mazhar Osman cevap verme gereği duyuyor ve çok eşliliğin yararlarından dem vuruyordu. Mazhar Osman, kendisinin politikayla ilişkisi olmadığını, sonunu salt ihtisası doğrultusunda bilim ışığında değerlendirdiğini söylüyordu... Çok eşlilik ruhi hayatın bir safhasıydı."

Zübeyde Hanım'ın İsmail Hakkı Bey'e yazdığı mektup.

Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyetinin taslak ve noter onaylı halı

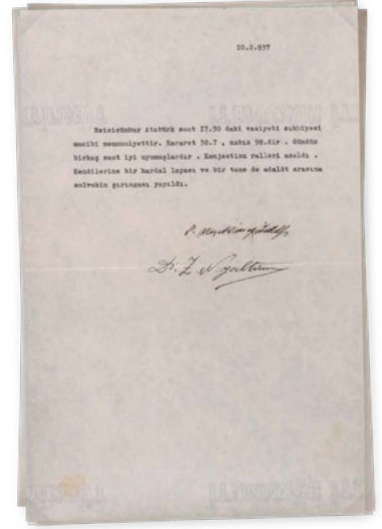
Atatürk'ün 1 Kasım 1930 tarihinde TBMM'de yaptığı açılış konuşmasının yazılı olduğu konuşma metni.

« Üzerinde “Yaşasın Mustafa Kemal Paşa” yazılı Türk bayrağı. (1925 civarı.)

« İngiliz Cadman & Sons firması tarafından üretilmiş Bengall marka ustura. Ustura koruyucusu üzerinde “Ankara Hatırası”, ustura üzerinde de “Kemal Paşa Hatırası” yazılı. (1925 civarı.)

« Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlık raporları. Doktorlar: Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Dr. Ziya Naki Yaltırım.

« Cumhuriyet'in 10. Yıl Hatırasına basılmış kırmızı şeritli altın madalya.

« Gazi Mustafa Kemal'in kullandığı sigara.

TEKEL'in Mustafa Kemal Atatürk anısına ürettiği sigara kutusu. “Türkiye Tütünleri ve İnhisar İdaresi, Gazi” yazılı. (1935 civarı.)

« Mustafa Kemal anısına üretilmiş sigara kutusu. “Mustafa Kemal Paşa” yazılı. (1925 civarı.)

» Gazi Mustafa Kemal'in kullandığı baston.

Mustafa Kemal rozeti. Arkasında “Hakimiyet-i Milliye Hatırası” yazılı. (1925 civarı.)

Bronz Mustafa Kemal rozetleri. “Gazi Müşir Mustafa Kemal Paşa Hazretleri” yazılı (1925 civarı.) »

» Mustafa Kemal Atatürk'ün kullandığı kol düğmeleri ve kravat iğneleri.

» Gazi Mustafa Kemal'in GMK insiyallı fildişi sigara tabakası.

« Mustafa Kemal Atatürk'ün kullandığı kravat.

» Mustafa Kemal Atatürk'ün aracında kullanılan Cumhurbaşkanlığı forsları.

Cumhuriyet ve Kültür

Atatürk'ün yaşamının son 10 yılında köklü dönüşüm gerçekleştirdiği kültür, sanat ile ilgili bölümde, Zafer Toprak, "Milli Eğitim" in kat ettiği yol, Türk Ocakları yerine 1932'de kurulan ve Türk Kültürünü genis kitlelere duyurması beklenen halkevlerini mercek altına alıyor.

Cumhuriyet Türkiye'sinin sanat alanında en  etin sınavı müzikte verdiğini vurgulayan yazar, Devlet

Konservatuarı'nın temelini oluşturan Musiki Muallim Mektebi'nin kurulu u, İran Şahı'nın ülkeye ziyareti onuruna kısa sürede hazırlanan ilk operayı da anlatıyor.

Türkiye'de müzik kültürünün gelişmesine yardımcı olmak ve konservatuarı kurmak üzere ülkeye gelen Paul Hindemith ile halk ezgilerinin derlenip bunlardan  a da  besteler yaratılması amacıyla davet edilen  nl  Macar Besteci Bela Bartok da kitapta yerini alıyor.

Yazar, *Nutuk*'un okunduktan yıllar sonra yine ilgi odağı haline geldiğini vurguladığı "Cumhuriyet ve Kültür" ba lı ı altındaki bölümde, Nazım Hikmet'e de yer veriyor ve Hikmet'in, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda *Nutuk*'tan esinlendi ine dikkat çekiyor.

Zafer Toprak'ın en verimli çağında yaşama veda etmeden önce yıllarını verdiği 4 ciltlik eşsiz çalışmasının her satırında, modern Türkiye'nin inşasının hiç de kolay olmadığı, bu yolda cesur adımlar atıldığı sık sık vurgulanıyor. ■

“

Zafer Toprak'ın 100 yıllık cumhuriyetin röntgenini çektiği *Modern Türkiye Tarihi*, son kitabı oldu. Tarihçi, kitabını teslim ettikten bir hafta sonra hayata veda etti.

”

Zafer Toprak'ın vedası

Son büyük eserini ölmeden sadece bir hafta önce teslim ederek tarihini yazmaktan büyük zevk aldığı ülkeye miras bırakan Zafer Toprak,   retmen anne babanın çocuğu olarak 1946 yılında Zonguldak'ta dünyaya geldi. Saint Joseph Fransız Lisesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ardından Londra  niversitesi'nde alan araştırmaları konusunda yüksek lisans yaptı. İstanbul  niversitesi'nde ekonomi alanında doktora derecesini aldıktan sonra emekli olduğu 2014 yılına kadar Boğaziçi  niversitesi'nde dersler verdi, Atatürk Enstitüsü'nün başında bulundu.

Minesota ve Paris  niversitelerinde konuk üretim  yesi olarak ders veren Zafer Toprak, Minnesota'daki St. Olaf

 niversitesi'nin Orta Doğu Programı İstanbul Direkt rl  n  yürüttü ve bu hizmetinden dolayı kendisine fahri doktora verildi. Akademik  alı maları 19. ve 20. yüzyıl Türkiyesi  zerine yo unla an Zafer Toprak'ın birçok eseri, bir başvuru kitabı kabul edildi. Ardında yeti tirdi i binlerce   renci, onlarca kitap, yüzlerce makale bırakan, Zafer Toprak, yazılarının, kitaplarının hiçbirinde "Kemalizm ve Atatürkçülük" terimlerini kullanmamı tı.

Bu terimlerin açıklayıcı bir işlevi olduğunu d  unmedi ini belirten Toprak, hassasiyetini Cansu  amlıbel'e verdiği son röportajında, "Kemalizm 1935 programı ile birlikte gündeme geldi. Avrupa'da giderek güçlenen otoriter ve totaliter rejimlere karşı bir kalkan olarak d   n ld . Altı oku tanımlamak için kullanıldı.

27 Mayıs ertesini özellikle sol ekseninde, y n ve çevresinde tekrar canlandırıldı. Aynı tarihlerde sola mesafe koyma kaygısıyla Atatürkçülük icat edildi. 12 Eylül sonrası daha bir ba naz çizgide kullanılır oldu. Her iki terim de Atatürk ile aramıza bir mesafe koydu. Zira her iki terim de ara salla tırılarak bizi tarihten uzaklaştırdı" diye açıklıyordu.

Birçok köklü kuruluşun kurumsal tarih kitabını yazan Zafer Toprak, Tarih Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı, Avrupa Bilim Vakfı projelerinde yöneticilik yaptı ve birçok uluslararası sempozyum düzenledi. Kitap tutkusu ile tanınan ünlü tarih inin 60 bin eserlik kütüphanesi, ölümünün ardından, ailesi tarafından, İstanbul Belediyesi'sinin kurduğu Zafer Toprak Kütüphanesi ve Cumhuriyet Tarihi Araştırma Merkezi'ne ba ı landı.

Mimaride Genç Cumhuriyetin Getirdiği Özgürlük Ortamında Yetişmiş Bir Kadın Rol Model: LEMAN TOMSU

YAZI
SELÇUK ALTEN

Leman Hanım, 1929 yılında mimarlık eğitimi için Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydını yaptırarak mimarlığın erkeklere ait olduğu varsayılan zekâ, yaratıcılık ve fiziksel dayanıklılık gerektirdiği inancının hakim olduğu eril yapıya meydan okuyan bir kadın olarak mesleğe ilk adımı atıyor. 1934 yılında Münevver Belen ile birlikte cumhuriyetin ilk iki kadın mimarından biri olarak '472' nolu diploma sahibi olarak mezun oluyor.

Mimarlık eril bir meslek midir? Sanırım günümüzde bu soruyu çok az kişi "Evet" diyerek yanıtlayacaktır. Oysa kadınların mimarlık mesleğinde erkeklere ortak olmalarının tarihi çok kısa. 1890'da kadınların meslek birliğine katılmalarını sağlayan ilk ülke Finlandiya. Bunu 1898'de Ethel Charles'ın RIBA (Royal Institute of British Architects) üyeliği

takip ediyor. Kaldı ki medeniyetin beşiği saydığımız İngiltere'de RIBA, bir kadını üye olarak kabul etmemek için 60 yılı aşkın bir süre direnmiş gözüküyor. Mimarlığın küresel ölçüde bilinen en saygın kurumlardan biri olan Bauhaus bile 1930'lu yıllarda kadınları mimarlık dalında üye olarak kabul etme fikrine karşı. Eğitim sürecini tamamlamasının ardından

diploma sınavını geçerek mimar ünvanına kavuşan ilk kadın Agnes Mackensen. Yıl 1919. Yer Amerika Birleşik Devletleri.

Benzeri bir süreci tamamlayarak mimar ünvanına hak kazanan ilk Türk kadını da Leman Tomsu. Yıl 1934.

Bu kısa tarihçeyi Türkiye'nin ilk kadın mimarı Leman Cevat Tomsu'yu anlatan bir kitaptan

öğrendiklerimizden yola çıkarak derledik. Kitabın adı: *Leman Cevat Tomsu / Türk Mimarlığında Bir Öncü (1913-1988)*. Titizlikle kaleme alınmış bir biyografi. Bu yönü ile kıymetli bir çalışma. Mimarlar Odası tarafından yayınlanan kitabı kıymetli kılan bir diğer unsur, Türkiye'de mimarlık üzerine düşünürken tartışma alanımızın dışında kalmış saygın bir yaşantıyı gün yüzüne çıkarıyor olması. Kitap bir öncü kadını, yaşamının hemen her evresi ile, yaşamı boyunca yapıp ettikleri ile ele alıyor, günümüzün genç Türk kadınına insanca yaşama taşıyacak birden çok yol öneren bir "Rol Model" den söz ediyor. Kitabın değerini daha da artıran ise, iki Türk kadın mimar tarafından kaleme alınmış olması.

Neslihan Türkün Dostoğlu ve Özlem Erdoğan Erkaslan hem "kadın" hem de "mimar" gözüyle Leman Tomsu'nun yaşamını, Türk toplumunun kendini yeniden ürettiği bir dönemin, (1930'lu yılların) koşullarını da gözeterik aktarmışlar.

Kuşkusuz, iki kadın bir diğer kadını anlatırken tarih boyu eziyetini çektikleri eril toplum yapısının eleştirisi doğal olarak öncelik

kazanmış. "*Ayrıcalık ya da Ayrımcılık: Mimarlık Mesleğinde Kadın Olmak*" başlıklı bölümde bu konuda haklı serzenişler yer alıyor. Bu bölümde sözü edilen ve gözden kaçması muhtemel bir küçük detay aslında eleştirilerin temelinde yer alan "mimarlığın eril bir meslek" olduğuna dönük yaygın inanın yıkılması için (insanı gülümseten ancak yeterli) bir kanıt niteliğinde. Yazarlar (satır aralarına sıkışmış olsa da) insanlık tarihinin ilk evrelerinden itibaren avcı-toplayıcı toplumlarda erkekler av peşinde koşarken, bir noktada sabit kalarak doğada mevcut besinleri toplayan, yeni yeni tarımla uğraşmaya başlayan kadınların aynı zamanda içine sığınan barınakları yapan "ustalar" bir diğer deyişle ilk "inşaatçılar" olduğunu vurgulamayı da ihmal etmiyorlar.

Konu Türkiye'nin ilk kadın mimarı olan Leman Tomsu olunca anlatılacaklar, aktarılacaklar kısa bir süre sonra bir yol ayrımına geliyor. Bir yöne giderseniz Leman Tomsu üzerinden eril toplumda kadınların yaşadığı sorunlar ağırlık kazanabilir. Bir diğer yöne giderseniz genç cumhuriyetin yarattığı dinamizm

içinde 1930'larda mimarlık alanında yaşananlar öne çıkarılabilir.

Her iki yöne de fazla yoğunlaşmadan; bir kadın mimarı rol model olarak ortaya çıkaran koşullara bir göz atmak, "*Leman Cevat Tomsu neden bir 'Rol Model'dir'?*" sorusuna yanıt aramak istedik.

Eldeki fotoğraflardan birinde bir zamanlar mimarların kullandığı iş giysileri içinde gülümseyen alımlı genç kadın ve onun kendinden emin yüz ifadesine bakınca, Leman Hanım'ı bir rol model konumuna getiren başlıca unsurun zorlu bir yaşama karşı sergilediği sakin ve dirençli kişiliği olduğunu düşünüyoruz.

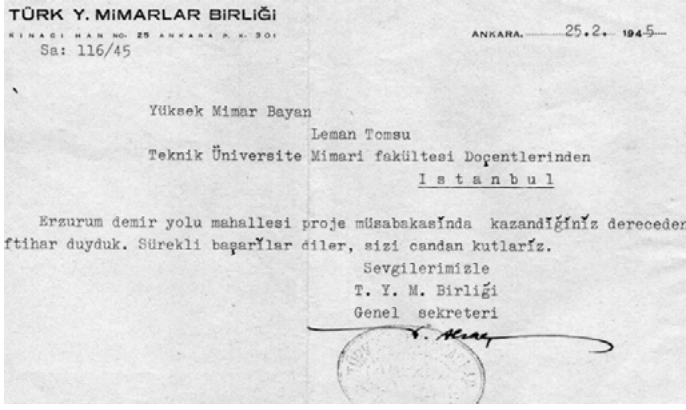
Eğer bu algılama gerçeğe yakınsa, Leman Hanım'ın fotoğrafa yansıyan, yaşam hikâyesi içinde izlerine sık sık rastladığımız sakin ve kararlı kişiliği bir ölçüde kalıtım yolu ile edinilen bir özelliktir diyebiliriz. Onun doğuştan geldiğini düşündürecek bu özelliğini ortaya çıkararak belirginleştiren unsurları ise, başta aile çevresinde, sonra da küçük yaştan beri tüm yaşamına yayılmış eğitim macerasında ve yaşamını sürdürdüğü ortamlarda aramak gerekir.¹

✧ Leman Tomsu ve Münevver Belen mimarlık fakültesinde.

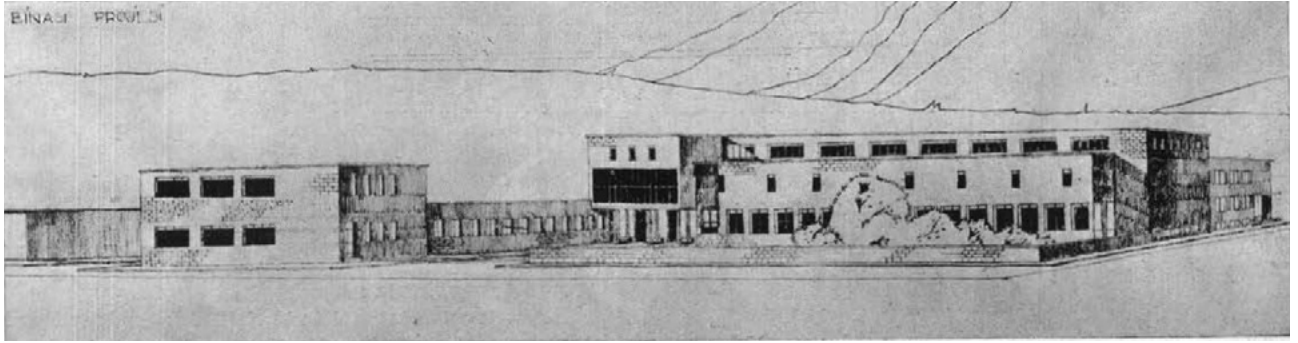

¹ Leman Hanım ailesi ile ilgili yazılı belgeleri, az sayıda da olsa fotoğrafları büyük bir hassasiyetle yaşamı boyunca korumuş, arşivlemiş ve ikiye bölerek yaşamının son evrelerinde iki ayrı kuruma emanet etmiştir. Onun sadece bu yaptığı bile örnek alınacak bir uygulama olarak bir türlü geçemediğimiz "yazılı kültür" e verdiği öneme işaret eder.

❖ Türk Yüksek Mimarlar Birliği, tebrik yazısı, 1945

❖ Kirazlıyayla Sanatoryumu, Onat ve Tomsu, 1949

❖ Kayseri Halk Evi, Belen ve Tomsu, 1936

Hayat hikâyesi

Leman Hanım 1913 yılında Kayseri'de doğuyor. Ailenin erkeklerinin uzun yıllardır Osmanlı üst bürokrasisinin üyeleri olduğu göz önüne alınırsa aile kültürünün büyük ölçüde Tanzimat ile başlayan ve örneklerini Batı Avrupa'da izledikleri o günün çağdaş değerlerine öykünen genel düşünce tarzından etkilendiğini söylemek mümkün. Babası eski bir asker ve sonraları Denizcilik işletmelerinde görev almış bir bürokrat. Ailenin öne çıkan üyesi ise sarayın güvenliğini kazandığı için uzun yıllar Kayseri Valiliği yapmış olan dedesi Mehmet Ali Bey.

Mehmet Ali Bey aynı zamanda döneminde isim yapmış bir hattat ve nakkaş.

Dönemin bürokrat kökenli bu büyük Osmanlı ailelerinin çoğunluğunun ortak yaklaşımı, kız erkek ayrımı yapmadan çocuklarını okutmak için gereken özveriye göstermek olmuş. Bu nedenle ailenin en genç üyelerinden birisi olan ve matematiğe olan yatkınlığı kolaylıkla izlenebilen Leman Hanım daha beş yaşındayken yatılı öğrenci olarak Erenköy Kız

Lisesi'nin ana okulunda eğitimine başlıyor. Bu sıra dışı deneyim, daha o günlerde, onun yaşam mücadelesini kararlılıkla ve soğukkanlılıkla sürdürebilen bir kişi olarak gelişmesinin en önemli faktörü olmalı.

İlk kadın mimar

Uzun bir eğitim sürecinin sonunda 1929 yılına gelince,² Leman Hanım mimarlık eğitimi için Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydını yaptırarak mimarlığın erkeklerle ait olduğu varsayılan zekâ, yaratıcılık ve fiziksel dayanıklılık gerektirdiği inancının hakim olduğu eril yapıya bir kadın olarak ilk adımı atıyor. 1934 yılında ise yaşamı boyunca arkadaşlık ettiği Münevver Belen ile birlikte cumhuriyetin ilk iki kadın mimarından biri olarak '472' nolu diploma sahibi olarak mezun oluyor.

Leman Hanım'ın ailesinden ve onların kız erkek ayırmadan çağdaş eğitime verdikleri önemden yukarıda söz ettik. Ancak Leman Tomsu'yu bir rol model olarak ortaya çıkaran unsurun sadece ailesinin bu yaklaşımı olamayacağı da muhakkak. Burada yeri gelmişken,

onu örnek bir kadın profiline taşıyan dönemin göreceli özgürlük ortamından söz etmemiz gerekiyor.

Tarihçi Zafer Toprak o dönemden şöyle söz ediyor;

I. Cihan Harbi o güne kadar iki marjinal ögeyi ön plana çıkarmıştı. Bunlar genellikle dışlanan "kadın" ve "işçi" kesimiydi.

Mütareke diye bildiğimiz 1918-1922 döneminde İstanbul, İzmir gibi görece emek kesiminin yoğunlaştığı liman kentlerinde kadın hareketi olsun emekçiler olsun yavaş yavaş iktidar boşluğundan da yararlanarak ses getiren etkinliklere yöneliyorlardı.

Anlaşılan, 1839'da Tanzimat ile başlayan göreceli özgürlük ortamı bile bir süre sonra Osmanlı toplumunda yavaş yavaş öncü kadınların ortaya çıkmasını sağlamıştı. Sınırlı da olsa, özgürlük havasının koklandığı bu dönemlerde sivrilene kadın aktivistlerden Yazar Fatma Aliye ve Gazeteci Nuriye Ulviye gibi öncü kadınları ve 1917'de kabul edilen Hukuki Aile Kararnamesi'nden yararlanılarak kurulan kadın derneklerini görüyoruz. Bu nedenle,

² 1924 Yüksek Eğitim Kurumlarında kadınlara eğitim hakkı tanınması.

ilerleyen tarihlerde Leman Hanım'ın üniversite yıllarının da genç cumhuriyetin pekiştirdiği özgürlük taleplerinin yükseldiği bir döneme denk geldiğini gözden kaçırmamak lazım.

O yıllar, aynı zamanda Türk Milli Eğitimi'nin masaya yatırıldığı, çağdaş eğitim stratejilerinin yoğun tartışıldığı yıllar. Atatürk daha 1924'de, Mühendis Mektebi'nin kızlara açılması gerektiğini söylerken, eğitimde "tek tipleştirme"nin terk edilmesi ve bir özgürlük kapısı açılmasının yollarını arıyordu. Çağın en bilinen eğitim felsefecisi olarak, "deneyimlerden yola çıkan eğitim" kuramının yaratıcısı John Dewey ile daha 1924'lerde iletişim kurulmuş, 1932'de Cenevre Üniversitesi'nden Prof. Albert Malche'in Atatürk'ün satır satır okuyarak notlar aldığı yüksek öğretimin sorunlarına odaklanmış meşhur "Malche Raporu" hazırlanmıştı.

Eğitimde yeniden yapılanma yılları

1933 aynı zamanda yüksek öğretimde yeniden yapılanmanın tartışıldığı yıllardır ve bu tartışmalara yön veren çalışmalardan biri de Schwartz raporudur. O yıllarda güvenlik nedeni ile Almanya'nın dışına çıkan yabancı bilim insanlarının Türkiye'ye sığınarak eğitimde görev üstlenmelerinde başrolü oynayan Macar asıllı akademisyen Phillipp Schwartz'ın Türkiye'deki yüksek öğrenim ile ilgili raporları eğitimde özgürlüğe açılan kapılar olarak kabul edilir.

İşte Leman Hanım akademik özgürlük alanının her gün genişlediği böyle bir eğitim ortamında mimar diplomasına hak kazanmıştır. Kuşkusuz o günlerin dinamizminin yansımaları ileride onun mimarlık dilinde de izlenecektir.

Onu rol model olarak tanımlamamızın bir diğer nedeni sürekli "faydalı olma" isteğidir denilebilir. Leman Tomsu'nun dönemindeki birçok kıymetli şahsiyet gibi genç cumhuriyetin önce "ülke", sonra "aile" en son "birey" olarak tanımlanan "önem" sıralamasına sadık kalan bir yaşam sürdüğü anlaşıyor. Onun, bu kuralı, hem özel, hem de meslek hayatına tam anlamı ile yansıtabilmiş az sayıda kişiden biri olduğu söylenebilir.

Onu anlatan kaynaklar, yaşamın her noktasında "mükemmelliği"

talep eden bir kişi olduğunu vurguluyorlar. Her ne yaptıysa önce ülke yararına olmasına büyük özen gösteren Leman Tomsu'nun, yaşamı boyunca ailesinden kopmadığı, ailenin karar üreticisi, dolayısıyla kanaat önderi olarak tatlı sert bir kişilik sergilediği anlaşıyor. Kendine olan ilgisi ise, (elde olan görsellere bakılırsa) yine onun mükemmellik arayışı ile uyumlu. Bakımlı, bilgili, kararlı, saygılı ve dengeli bir kadın figürü. O, her rol model gibi alçak gönüllü, karşındakini olduğu gibi kabul edebilen, bu nedenle kolayca iletişime geçebilen ve yapıp ettikleri ile davranışları ile etrafına ilham veren, yaygın düşünce kalıplarından sıyrılmış, komplekslerden arınmış bir kişilik.

"Bir mimar" olarak Leman Tomsu

Bir mimar olarak Leman Tomsu'yu değerlendirmek istersek önce mezun olduğu yılların Türkiye'sinin mimarların çalışma alanı olan inşaat sektörünün, sonra onun akademik yaşama adım attığı 1940'larda eğitim dünyasının koşullarına bir göz atmak gerekiyor.

Leman Hanım'ın mesleğe adımını attığı dönemlerde Türkiye'de henüz organize olmuş bir inşaat sektöründen söz etmek mümkün değil. Üstelik, inşaat piyasasının büyük ölçüde hâlâ yabancıların kontrolünde olduğunu da söylemek mümkün. Sınırlı sayıda kamu yapısı milli bütçeden finanse edilmeye çalışılıyor ve devlet genellikle bu yapıların mimari projelerini yarışmalarla elde etmeyi tercih ediyor. Türk inşaat sektörünün kuruluşu ve gelişimini sağlayan 1925 tarihli İhale Yasası'nın aksayan yönlerini düzelten "Nafia Mevzuatı" 1935'lerde daha yeni yürürlüğe girmiş, yabancı şirketlerin alt yüklenicisi olarak çalışan küçük gruplar henüz bir kurumsal varlık göstermekten çok uzaklar. Dolayısıyla mimarların çalışma alanları hem dar, hem de yabancı uyruklu mimarların çok aktif olduğu bir alan.

Leman Hanım için ise çift yönlü ve asimetrik güç dengeleri barındıran bir çalışma ortamı söz konusu. Bir yandan Türk mimarların karşısında avantajlı bir konumda olan yabancı mimarların yarattığı asimetrik bir rekabet ortamının içinde olmak zorunda, bu yetmezmiş gibi diğer yandan da sadece erkeklere ait olduğuna inanılan bir alanda tek başına bir

kadın mimar olarak ayakta kalmak durumunda. Anlaşılan, o, onu anlatan yazılı kaynaklarda da sık sık dile getirildiği gibi, bütün bu güçlüklerin altından bağımsızlığına düşkün ve kararlı mizacı sayesinde kalkabiliyor.

İlerleyen yıllarda ise yaşamı üç önemli mimarla kesişince onlarla geliştirdiği saygın dostluk ve mesleki iş birliği onun mesleki olgunlaşmasını destekleyen bir güce dönüşüyor.

Martin Wagner, Paul Bonatz ve Emin Onat'tan söz ediyoruz. Onlar Leman Hanım'ın mesleki yolculuğunda birlikte olduğu yol arkadaşları. Mimar Leman Tomsu'nun mesleki kişiliğinin şekillenmesine olumlu katkılar sağlayan bu üç kişiden kısaca söz etmek gerekiyor.

Martin Wagner, sosyal demokrat düşünceleri ve planlamacılığı ile öne çıkmış bir mimar. Almanya'da 1924'de kurulan GEHAG'ın kurucularından ve ilk yöneticilerinden. 1933'de Türkiye'ye geliyor ve Türk toplumunun yeniden yapılanma çalışmalarına katkı sağlıyor.

Sonradan Ankara şehir planı çalışmalarında bir süre iş birliği yapacağı Bruno Taut ile yolları 1924-1932 arasında GEHAG'da kesişmiş olmalı ki Almanya'daki siyasi ortamdaki kaçarak Japonya'ya yerleşen Taut'u 1936'da Türkiye'ye davet eden kişi olarak da biliniyor. Wagner, siyasi kimliği nedeni ile Almanya'dan ayrılmak zorunda kalınca 1933'den itibaren 3 sene Türkiye'de bir anlamda sürgün hayatı yaşıyor. Leman Hanım'ın mesleki deneyim kazanmaya başladığı ilk yıllarda birlikte çalıştığı bir "usta" mimar. Bir mektupla Almanya'da olduğu dönemde Leman Tomsu'yu Bauhaus'un sembol ismi Walter Gropius'a tanıtan kişi.

Wagner'in mesleki çalışmalarında ağırlıklı olarak "bina gereksinimlerinde standartlaşma" ve "rasyonel inşaat uygulamaları" gibi konulara yoğunlaştığını biliyoruz. Onun bu yaklaşımlarının Leman Tomsu'nun mimari tarzı üzerinde de etkili olduğu söylenebilir.

Paul Bonatz'a gelince; Bonatz'ın 1916'dan itibaren çeşitli vesilelerle Türkiye'ye geldiği biliniyor. Wagner'in aksine, baskın bir politik kimlik sergilemediği için Hitler döneminde görevde olmasına rağmen Türkiye'de tarafsız bir bilim insanı olarak kabul

edilen Bonatz, Anıtkabir proje yarışmasında jüri üyesi olarak görev yapıyor ve 1942 yılının sonunda Leman Tomsu'nun Emin Onat tarafından akademik hayata davet edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın danışman kadrosunda görevlendiriliyor. Leman Tomsu'nun, Paul Bonatz ile yolları o yıllarda akademik çatı altında kesişiyor.

Bonatz'da Wagner gibi güçlü mesleki mesajları olan bir mimar. Yalınlık, sağlamlık, dayanıklılık onun da mesleki yaklaşımlarında ön planda. Türkiye'de ulusal kültüre sahip çıkmayı hedeflediğini ifade eden II. Ulusal Mimarlık Akımı'nın destekçilerinden. Türkiye'de çalıştığı dönem içinde akademide Leman Hanım'ın yakın çevresinde birlikte olduğu bir diğer kişi.

Ve Leman Tomsu ile adı sık anılan Mimar Emin Onat

Mesleki yaşamı boyunca göz kamaştırıcı bir kariyer oluşturmuş olan Emin Onat 1908 tarihinde doğmuş. Mühendis Mektebi'ne girişi ise 1926. Yakın dönem Türk mimarlık tarihinin en önemli figürlerinden biri olan Emin Onat, Leman Hanım'ı akademiye davet eden, ona akademik kariyerinde destek olan, onunla birlikte mimari yarışmalara katılan çok kıymetli bir

yol arkadaşı. Orhan Arda ile birlikte Anıtkabir yarışmasını kazanarak cumhuriyetin sembolü haline gelmiş bu yapıyı tasarlayan ve yapım çalışmalarını denetleyen mimar.

Leman Tomsu'nun mezuniyet sonrası mesleki yaşamını tam anlamıyla bir başka eğitim dönemine dönüştüren, onun bir mimar olarak kendi tarzını geliştirirken etkilendiği kişilikler bu üç önemli meslek adamı olsa gerek. Ancak bu etkilenmeleri onun Emin Onat'ın gölgesinde kaldığını öne sürerek farklı yorumlayanlar da yok değil. Oysa bu yargının yerinde olmadığını gösteren kanıtlar var. Özellikle katıldığı ve derece aldığı mimari yarışmalarda, Leman Hanım'ın çizimlerden, yarışma raporlarına yansıyan açıklamalarından, mimari tasarımı yerel değerleri ve malzemeyi göz ardı etmeyen, Anadolu sivil mimarisinin köklerini arayan, fonksiyonu öne çıkaran, yapı ekonomisini gözeten, süslemelerden, abartılı formlardan ve kopyacılıktan uzaklaşmış bir mimari tarzın önemli temsilcilerinden biri olduğunu görebileceklerdir.

Bu noktada, yeri geldiği için, Neslihan Dostoğlu ve Özlem Erkaslan'ın kaleme aldığı özgün çalışmaya dönelim. Yazarlar mimarlık tarihi yazımının bugün bile kadınları

görmemezlikten geldiğini öne sürerek eleştirilerini şöyle dile getiriyorlar;

...Bu kitaplarda modern mimarlık tarihinin eril kahraman figürleri yer alırken, Lilly Reich, Charlotte Perriand, Sophia Hayden, Margarette Schutte-Lihotzky, Anne Tyng, Ellien Gray, Julia Morgan, Elia Alto gibi kadın mimarlar "kayıtlardan çıkarılmış"tır. Türk çağdaş mimarlık tarihi çalışmalarında da durum çok farklı değildir. Leman Tomsu ve Münevver Belen, alanlarında üstlendikleri öncül rollere karşın 2000'li yıllara değin anımsanmamışlardır. Kaldı ki, Türk modern mimarlık tarihinin temel kitaplarında da onların isimlerine rastlanmamaktadır.

Bu eleştiriye katılmamak mümkün değil. Mimar Leman Tomsu, cumhuriyetin mimarlık tarihinde hak ettiği yere taşınmalıdır. O, tüm yaşamı boyunca zorlukların üstesinden gelebilmiş, faydalı olmak için çabalamış, bilime inanmış, alçak gönüllü, "insan"ı kadın erkek kategorisinden soyutlayarak insan olarak anlayabilmiş, ilham veren bir kişilik olarak tam anlamıyla bir rol model olmuştur. Artık bu yönü ile görülmeyi ve cumhuriyetin mimarlık tarihinde bu yönleri öne çıkarılarak yer almayı hak ediyor. ■

Leman Tomsu'nun Projeleri

- Karamürsel Halk Evi 1936
- Gerede Halk Evi 1937
- Şehremini Halk Evi 1938
- Kayseri Halk Evi 1938
- Ankara Dikmen'de bir Ev 1938
- Tozkoparan'da Gazino 1939
- İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nde Muhtelif Projeler ve Martin Wagner ile Çalışma 1935-40
- Bağdat'ta Arap Kültür Enstitüsü 1940
- Cerrahpaşa Hastanesi Poliklinik Binası 1941
- Söğütözü'de Et Nakline Mahsus 20 Kamyonluk Garaj ve Garaj Müstahdemine ait Bina 1941
- Ev Projeleri (Emin Onat ile birlikte) 1942
- Antalya'da Sinema, Kulüp ve Mağaza Projeleri (Emin Onat ile birlikte) 1944

- Uludağ Sanatoryumu (Emin Onat ile birlikte) 1946-49
- Kendi Evi 1953
- İskenderun Tüccar Kulübü, Ticaret Odası, Borsa Binası 1952-55
- Ankara Çankaya'da Ahmet Karamancı Villası 1956
- İskenderun Tüccar Kulübü, Ticaret Odası, Borsa Binası 3. Kat Tadilat Projesi 1959

Leman Tomsu'nun Katıldığı Yarışmalar ve Dereceleri

- Kadıköy Halkevi Yarışması (üçüncülük) 1938
- Eskişehir Hamidiye ve Mahmudiye Köy Enstitüleri (birincilik) 1941
- Trakya Kepirtepe Köy Enstitüsü (birincilik) 1942
- Çanakkale Halkevi Proje Müsabakası (üçüncülük) 1943

- Ankara Otomatik Telefon Santrali (mansiyon) 1944
- Zonguldak Şehir Oteli Proje Müsabakası (birincilik) 1945
- Erzurum Devlet Demiryolları Müdürlüğü İşletme Toplantı Binaları ve Memur Evleri Mahallesi (mansiyon) 1945
- Eskişehir Gar Binası (mansiyon) 1946
- İstanbul Adalet Sarayı (mansiyon) 1947
- Ankara İller Kooperatifi Tek Katlı Muhtelif Ev Tipleri (birincilik) 1948
- Ankara Fidanlıklar Umum Müdürlüğü, Apartmanlar Tipi Mahallenin Tanzimi (ikincilik) 1949
- İzmit Belediye ve Otel Binası (mansiyon) 1949
- Maltepe İşçi Sigortaları Kurumu Sanatoryumu (mansiyon) 1951
- İskenderun Tüccar Kulübü, Ticaret Odası, Borsa Binası (birincilik) 1954

⚡ Balıkçılar karadan ayrılmaya hazırlanırken. Ara Güler, 1952

SİYAH BEYAZ KARELERDE YAŞAYANLAR: KUMKAPI BALIKÇILARI

YAZI
CEM ERCİYES

Onu ölümsüz yapan o yitip giden İstanbul'u, onun yoksul insanlarını, çocuklarını, işçilerini, kadınlarını, edebiyatçılarını ve sanatçıların gösteren fotoğraflar oldu. O yoksul, hüznü insanlarla birlikte ölümsüzleşti Ara Güler de...

⚡ Kevork Reis'in kardeşi Hampartzum Ara Güler'e günlük hayatlarından hikâyeler anlatıyor, 1952

⚡ Kumkapılı Merametçi Saten Hanım. Ara Güler, 1957

“Oturduk. Bana denizi anlatmasını istedim. Bir an durdu. Sonra gülümseyerek, ‘Öyle olsun, zararı yok’ dercesine yüzüme baktı ve konuşmaya başladı: Balık dediğin başa beladır. Bela deniz dibindedir, sense üstünde...” 1952 yılının 20 Mayıs günü İstanbul’da Ermenice yayımlanan Jamanak Gazetesi’nde yer alan bu satırlar Ara Güler’in imzasını taşıyor. Gazetecilik okuyan genç Ara Güler, okuldan arkadaşı Vartan Ozinyan’la birlikte ‘Kumkapı Ermeni Balıkçılarıyla Birlikte’ adını taşıyan güzel bir röportaj dizisine imza atar. Bu öyle bir röportajdır ki sadece İstanbul’un yok olup gitmiş insanlarından bir grubu, bir mahalleyi ölümsüzleştirmekle kalmaz, dünya çapında ün kazanacak bir fotoğrafçının, Ara Güler’in doğuşunu da müjdeler.

Türkiye’de yitip gitmiş zamanların, mekânların ve insanların simgesine dönüşmüş bir isim Ara Güler. Onun burnumuzun direğini sıızlatan siyah beyaz karelerinin en güzel ilk örnekleri Kumkapı Balıkçıları röportajında çıkmış. Genç Ara Güler, (henüz 24 yaşındadır) arkadaşı Ozinyan ile

birlikte hem yazmış, hem de tek başına röportajın fotoğraflarını çekmiş.

İstanbul’da Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı ve balık halinin, balıkçı barınaklarının bulunduğu Kumkapı çok eski zamanlardan beri bu işi yapanların yaşadığı bir bölge. 1930’larda burada yapılan dalgakıranla birlikte gerçek bir balıkçı barınağına dönüşmüş. Sahilde bir sokak halinde uzanan biraz derme çatma, birbirine yaslanan, küçük, eski ahşap evler o balıkçıların ve ailelerinin yaşadığı mekânlar olmuş. Ara Güler 1952 yılında çoğu Ermeni reislerin yönettiği bu balıkçıların hayatını anlatan yazı dizisini yayınladıktan sonra da buradan kopmamış, sık sık ziyaret edip fotoğraflamış. Balıkçıların mekânlarının olduğu Küçük Deniz Sokağı adlı bu sokak 1950’lerin sonunda yıkılmış ve yerine şimdiki Kennedy Caddesi’nin olduğu sahil yolu yapılmış. Ara Güler bundan önce de renkli fotoğraflarını çekerek buradaki hayatı ve kentsel dokuyu ölümsüzleştirmeyi başarmış.

Ara Güler, içinde büyüdüğü Osmanlı mirası İstanbul’un değerini herkesten

önce ve herkesten daha iyi anlamış biriydi. Gençlik yılları fotoğrafçılık mesleğinin, foto muhabirliğin altın çağıydı. Ara Güler, çağının başka fotoğrafçıları gibi, dünyanın en önemli fotoğraf ajansı Magnum’un bir üyesi olarak çok gezdi, çok fotoğraf çekti. Dünyanın ve Türkiye’nin en önemli gazete ve dergileriyle çalıştı. Ama onu ölümsüz yapan o yitip giden İstanbul’u, onun yoksul insanlarını, çocuklarını, işçilerini, kadınlarını, edebiyatçılarını ve sanatçılarını gösteren fotoğraflar oldu. O yoksul, hüznünlü insanlarla birlikte ölümsüzleştirdi Ara Güler de... Türklerin her daim muzdarip olduğu o hüznü ve nostalji duygusunu besleyen fotoğrafları o kadar etkili oldu ki, günümüzün ‘eski İstanbul’ ikonografisini Ara Güler fotoğrafları kurguladı.

Bu dev ismi 2018 yılında kaybettik. Onun Beyoğlu’ndaki aile apartmanının üst katında küçük stüdyosunda kutuların içinde üst üste ilk bakışta karmaşık ama aslında son derece düzenli ve kapsayıcı olan arşivini Doğu Grubu devraldı. Şimdi bu arşiv Şişli’deki Ara Güler

“

Ara Güler'in okuldan arkadaşı Vartan Ozinyan'la birlikte hazırladığı röportaj dizisi İstanbul'un yok olup gitmiş insanlarından bir grubu, bir mahalleyi ölümsüzleştirmenin yanında, dünya çapında ün kazanacak Ara Güler'in doğuşunu da müjdel.

”

»
Zaven Reis.
Ara Güler, 1957

Müzesi'nde değerlendiriliyor. Müze, Mayıs ayında Ara Güler'in Kumkapı'daki bu çalışmalarını bize özetleyen çok özel bir sergi açtı: Kumkapı Balıkçıları.

Ekim ayına kadar sürecektir sergide sadece Ara Güler'in 1952 yılındaki röportaj için çektiği ve onun önünü açan fotoğrafları değil, burada 1960'a kadar çektiği diğer kareler de sergileniyor. Hatta bir dönem çalıştığı ama günümüze çok azı ulaşan renkli Kumkapı fotoğraflarından da örnekler var: Kırmızı balık ağları ve üst üste yığılmış o eski evleriyle Küçük Deniz Sokağı ve onun önünde bekleyen balıkçı motorları...

Sergi, bize Ara Güler'in çalışma biçimi hakkında da ipuçları veriyor. Onun filmleri yıkadığı karanlık odasının bir parçası, çektiği resimlere bir ilk bakış atmosferini sağlayan kontakt baskılar, o baskılar üstünde kalemlerle yaptığı kadrage hazırlıkları ve baskıya dair notlar... Balık ağlarının yarattığı karmaşık, neredeyse soyut görüntüler de Ara Güler'in bu serisine ruh katıyor. Erken yaşta, Batı'nın dışı vurumcu ressamlarıyla aynı göze sahip bir sanatçının fotoğraf makinasının

imkânlarını kullanarak ürettiği çok güçlü bir görsellik bu...

Yine de Ara Güler kendisine asla 'sanatçı' demez kendisini 'foto muhabiri' olarak adlandırmayı tercih ederdi. Çünkü yaptığı işi bir tür gazetecilik olarak görüyordu. Ara Güler Müzesi'ndeki bu sergide Jamanak Gazetesi arşivinden de yararlanılmış ve Ara Güler'in ilk basın kartı, basın başvurusu ve yayımlanan yazılarından örnekler sergiye konmuş. Ve tabii ki fotoğraf makinası, arşivlerini sakladığı Agfa fotoğraf kutuları...

Kürekli büyük sandalların, motorlu teknelere bağlanarak denize açılan balıkçıların dünyasına, İstanbul'da gündelik hayatın geçmişine kocaman bir pencere açıyor Kumkapı Balıkçıları sergisi. Ünlü fotoğrafta ağzında sigarasıyla ufka bakan Dacat Reis'in tayfasını ve diğer reisleri, teknelerde kürek çeken, ağ toplayan, balık kasalarını taşıyan balıkçıları tanıyoruz. Ağları tamir eden kadınlar, yani balıkçı tabiriyle 'merametçi'ler bu serginin sürprizleri. Merametçi Saten Hanım'ın büyük resmi, basma elbisesinin içinde eğilmiş dikkatle balıkçı ağlarını tamir eden bu çelimsiz yaşlı kadının bütün

hikâyesini anlatıyor neredeyse bize. Eğer o hikâyede eksik kalan bir şey varsa, iki katlı derme çatma ahşap bir evin penceresinde tekrar görüyoruz Saten Hanım'ı; bu kez kapıda dağ gibi dikilen, hüzünlü oğluyla birlikte... Balık satanlar, kahvede bir sonraki seferi bekleyenler, direklerin üstünde balık sürülerini gözleyenler ve tabii ki ağ çekenler... Hepsi de yoksulluğun ortak paydasında buluşan Kumkapılı Ermeni balıkçıları...

Ara Güler, 1952 yılında onlarla çıktığı bir gece seferinden sonra yazı dizisini şu sözlerle bitiriyor:

"Bu macera benim için gerçek bir ders oldu. Çünkü tertemiz ve farklı bir dünyayı tanıma fırsatı buldum; erkeklerin cesaretinin öne çıktığı bir dünyayı... Doğaya göğüs geren bu dünyanın insanları, kaya gibi sağlam bir karakter ve bütün bir yaşam felsefesine sahipler. Ben balıkçı kardeşlerimizin hayatın tüm zorluklarına karşı sergiledikleri dürüst ve namuslu duruşu sevdim. Tanısalar, eminim okuyucularım da seveceklerdi."

Bence seveceklerdir... ■

ÇOK KÜLTÜRLÜ, GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ BİR KADİM ŞEHİR: MARDİN

YAZI
SUAVİ AYDIN (*)

Şehrin Mardin Eşiği'nin bu geçit yerinde doğudan batıya Savur Kapı'dan Diyarbakir Kapı'ya uzanan insicamlı ve teraslı yapısı bütün yüzyıllar boyunca yapısal ve estetik olarak gelişti ama hiç bozulmadı. Bu teraslı yapı, hiçbir yapının diğerinin engin Mezopotamya Ovası'na nâzır bakışını engellemek üzere uzlaşmış mimarî bir meslekî etik üzerine varlığını korumuştur. Tâ 1950'lere kadar... 1950'lerde bu yamaca yaslanmış eni dar şehirde, ustaların yüzyıllarca sürdürdüğü meslek etiği, rantı, plansızlığa ve nüfus artışına yenik düştü; bozulmaya başladı...

Mardin, Türkiye'de bütüncül kültürel değerlerini korumayı becerebilmiş az sayıda şehirden birisi... Bunu neye borçlu olduğunu sorduğumuzda, 2000'li yıllara kadar kendi içine kapalı, rant ve iştah yaratmaktan uzak, nüfus artışı az bir hudut şehri olmasıyla açıklanabilir belki.

Bölgede kendilerini İsa'nın halkı ve ilk Hristiyanlar olarak gören Aramî Hristiyanlar da Konstantinopolis Ortodoksluğu'na düşmandı ve iki kilise Doğu Akdeniz ve Suriye'de birbiriyle rekabet halindeydi. Kendilerine daha sonra Nasturî denilecek olan Nestorius taraftarları bu yüzden bu ücrette barınabildiler. Lâkin 6. yüzyılda Doğu Roma-Sasani çatışması şiddetlenip Doğu Roma imparatorları bu sorunu çözmek için bizzat müdahil olunca işler değişmeye başladı. Dara antik şehri bu müdahalenin ürünüydü ve neredeyse "Doğunun Efesi" denilecek derecede

görmekli bir garnizon-şehir olarak inşa edilmişti. İmparator Anastasius (491-518) şehre adını verdi ve burası yıllarca Anastasiopolis olarak bilindi. Doğu Roma artık bölgenin içindeydi; bu bölgede çoğu yine Aramî kökenli olan Nasturîler üzerindeki baskıyı arttırdı. Sasaniler ise onlara koruma vaat ettiler ve böylece Nasturî kilisesi Sasanilerin resmî Hristiyanlığı olarak Dicle'nin doğusunda yaşama olanağı buldu. Hem Sasanilere hem de Nasturîlere karşı Doğu Roma'nın bölgesel taktiği, kiliseler birbirini tanımasa bile buradaki Ortodoks Aramîleri korumak ve geliştirmek oldu. Bugün "Süryani Kadim" denilen bu en eski kilisenin Mardin bölgesindeki görkemli gelişmesi böyle başladı.

Nasturîler çekildikçe Mardin ve Midyat bu kilisenin önemli merkezleri haline geldiler. Mardin şehrinin ilk kiliseleri de 5. yüzyılda inşa edilmiştir. Kilise varsa cemaat de var demektir. Buna göre

Mardin'in 5. yüzyılda şehir kimliğini kazandığını söyleyebiliriz.

Kentleşme ve şenlenme dönemi

6. yüzyılın başında İmparator Anastasius, Sasanilere karşı sınır bölgesindeki Roma nüfuzunu arttırmak ve böylece Sasanilere karşı askerî/siyasî ve Nasturîlere karşı dinî/ideolojik güçlü bir cephe yaratmak için, kendisi sofu bir Rum Ortodoks (Doğu Akdeniz ve Suriye'de onlara imparatorluğa atfen "Melkitî" denirdi) olduğu halde Süryani Kadim Kilisesi'nin hamisi oldu. Midyat'taki Mor Gabriel (Deyrülumur) Manastırı ve pek çok dinî yapı, onun himaye ve desteğiyle bugünkü görkemli hallerine ve boyutlarına kavuştular. O dönemden itibaren Mardin, Cizre'nin kuzeyinden Amida'ya (Diyarbakir'e) kadar uzanan Roma kaleleri zincirinin bir halkası iken, şenlenmeye ve

⤴ Dara Antik Kenti

⤴ Mardin'in geleneksel mimarisi

⤴ Deyrulzafaran Manastırı

⤴ Mardin Sıhhi Emir Hamamı

⤴ Deyrülumur Manastırı

❖ Kasımiye Medresesi

kentleşmeye başladı. Neden onca müstahkem mevki içinde sadece Mardin şenlenip şehirleşmişti?

Çünkü eşsiz bir yerdeydi. Sınır boyunda kalan ve Mezopotamya'yı Amida (Diyarbakir) ve tarihsel Ermenistan'a bağlayan kırılgan Nusaybin-Midyat-Amida rotasının yerine, çok korunaklı bir yerde olup gerisindeki Amida'ya kolayca geçit veren, Mezopotamya ovasının sonlandığı bir topografik eşğin sırtında durup arkasını ve önünü güvenceye almış bu mevki eşsiz bir yeni güzergâh olanağı sunuyordu. İç bölgelerden gelip buradan geçerek hem Suriye'ye hem de eski Assur ve Babil ülkesine erişmek mümkündü. Üstelik hemen güneydoğusunda yeni ve muhteşem bir garnizon-şehir doğmak üzereydi. O yüzden bu elverişli yerde, tarihin izin verdiği bu istikrarlı 'moment'te Hristiyan Arap, Ortodoks Aramî, Ermeni ve Yahudi kolonileri oluşacaktı. 6. yüzyıla kadar bitmek tükenmek bilmeyen Doğu Roma-Sasanî kavgası bu yüzyıl içinde istikrara kavuşup iki imparatorluk arasında Dicle Nehri bir sınır hattı olarak kalıcılaştıktan sonra, bu kez 7. yüzyılda Müslüman Arap akınları başladı ve kısa sürede bölge Arapların kontrolüne geçti. Burası artık "Diyâr-ı Râbia" adını alan bölgenin parçasıydı. Bu süreçte ciddi miktarda Arap aşireti bölgeye aktı. O zamana kadar yerel bir manastır olan Deyrulzafaran (Safron) Manastırı, Arapların kuzeye çıktığı bu dönemde gerçekleşen Arap-Sasani savaşları sırasında yıkıldı ve ıssılaştı. Yeniden canlanması ise yine Arap hâkimiyeti döneminde 8. yüzyılın sonlarını bekleyecektir. Artık Mardin

Eşiği'nin ve Tûr Abdin'in Aramî ve Ermeni yerlilerinin yanında Müslüman Araplar da sekenenin bir parçası oldular. Burası artık Arap emirlerince yönetilen ve Arap tüccarların Küçük Asya ve Kafkasya ile Mezopotamya ve Suriye arasındaki ticaret yollarının önemli bir üssü haline geliyor ve tıpkı Siirt ve Urfa gibi Arap tüccarların üslenip zenginleştiği şehirlerden birine dönüşüyordu. Hal ve şartlar şehri Orta Çağ'a özgü kozmopolit bir ticaret merkezi haline getirmişti. Zira sadece şehrin Arapları değil, onlarla birlikte çevresine bir Orta Çağ şehrinin hizmetlerini sunan diğer unsurlar da zenginleştiler. Bu durum şehrin cazibesini arttırdı ve Mardin bu "pax Islamica" ortamında gelişti. Mardin'in Yukarı Mezopotamya'ya has özgün ve incelikli şehirleşmesi ve kendisine özgü şehir mimarisi böylece oluştu ve bugüne kadar bedeninde yer yer yaralar açılmışsa da varlığını sürdürdü. 11. yüzyılın ikinci yarısı büyük bir dönüm noktasıdır. İran'dan ve Irak'tan Küçük Asya'ya ve Yukarı Mezopotamya'ya giren Türkler kısa sürede bütün Dicle havzasını ele geçirdiler. Çeşitli Türkmen emirleri bölgenin egemenliğini paylaştı. Mardin'e hâkim olanlar Artuklu emirleriydi ve şehir İslâm dönemindeki en görkemli zamanını Artuklularla yaşadı. Şehrin önemli cami ve medreseleri onların döneminde inşa edildi.

Hatuniye ve Zinciriye medreseleri, Ulu Cami, Şehidiye Camii ve Medresesi, Latifiye Camii gibi bir "Artuklu üslubu"ndan bahsettiren eserler, bu hanedanın şehre hâkim olduğu 12. ve 14. yüzyıllar arasında inşa edilmiştir. İbn Haldûn'un fâtihterin yerleşik

egemenler haline geldikten sonra yerleştikleri şehirlerin medeniyetince fethedildikleri öngörüsü, Artuklular için de geçerliydi. Daha bir yüzyıl önce konar-göçerlerin emiri olan bu beyler, "padişah" olup Mardin'de hüküm sürmeye başladıktan sonra, yerel tâbirle "Merdinî" oldular ve şehri imar ettiler. Artukluların ardından Türkmen Akkoyunlu hükümdarları şehri ele geçirdi. Onlar da Artuklu imar geleneğini sürdürdüler ve muhteşem Kasımiye Medresesi onların zamanında inşa olundu.

Osmanlı dönemi

Batıdan Osmanlı, doğudan Safevi baskısı altında kalan bölge, 16. yüzyılda önce Safevilerin, sonra Osmanlıların eline geçti. Çaldıran Savaşı'nın ardından 1518 yılında Osmanlılar Mardin bölgesini de İmparatorluğa kattılar ve ilk Osmanlı sayımı bu fethin hemen ardından yapıldı. Mardin'e ilişkin en eski Osmanlı kaydı bu tarihtir.

Osmanlıların eline geçen Mardin ne Arap, ne Ermeni, ne Süryani ne de bir Türk şehriydi. Başlangıçtaki kozmopolitizmini korumuş ve onu geliştirmiş; onu yönetenler de bu kozmopolitizme uyum sağlamıştı. Osmanlılar geldiğinde orada bir "şehir uygarlığı" vardı ve Osmanlı idaresi de bu uygarlığa uyumlanmaya çalıştı. Şehrin bu durumu Osmanlılar için diğer büyük Osmanlı şehirlerinin kozmopolitizminin yarattığı olanakları burada yeniden üretmesi bakımından yönetilmesini kolaylaştıran istendik bir hal olarak görüldü. Lâkin Osmanlıların giderek genişleyen İmparatorluk

⚡ Zinciriye Medresesi

topraklarını denetlemek bakımından, bu uzak topraklarda karşılaştıkları tipik sorunlar vardı. Bu uzak diyarlarda ancak şehir merkezlerinde Osmanlı idaresinin etkisi kendisini gösteriyor, biraz dışında ise bitiyordu. Bu yüzden Osmanlı idarecileri fethettikçe yönetemez hale geldiler ve yerel egemenlerle mutabakatla oralarda var olmak veya kendi idarecilerine onlardan destek bulmak zorunda kaldılar.

Mardin'de de durum buydu. Tımar sistemi ancak Mardin'in yakın çevresindeki köylerde uygulandı. Bunların çoğu Hristiyan köyleriydi. Çeperde ise konar-göçer ve yarı yerleşik Türkmen ve Kürt aşiretlerinin sürekli hareketliliği söz konusuydu. Mardin'e tayin olunan voyvoda ve kadırlara yakın köyler arpalık olarak veriliyordu ama vergi ve gelir sürekliliğini sağlamak için bu köylerin üreticiliğini garanti altına almak da gerekiyordu. Bu da ancak aşiretlerle uyuşmakla mümkündü. Zaman içinde bu voyvodaları güçlenen aşiretlerin veya büyük ailelerin reislerinden tayin etmek zorunda kaldılar. Mardin'de artık büyük aileler ve aşiret hanedanları arasında iktidar ve egemenlik mücadeleleri başlamıştı, tıpkı diğer pek çok uzak şehirde olduğu gibi.

Nitekim Mardin şehir hayatı bakımından, 17. ve 18. yüzyıllarda Mardin'e hükmetme mücadelesi içinde olan ailelerin (hanedanların) bazı aşiretleri şehrin çeperine davet ederek güç temerküzü peşinde olduğunu görürüz. Bu aşiretler de

böylelikle şehrin toplumsal yapısının parçası haline geldiler ve doğal olarak şehrin siyasî hayatının parçası oldular, hatta zaman zaman şehri yönettiler. Ama bu gelişme onların aşiretlere has kabiliyetleri kaybederek şehrin tarafına geçmelerine, bu nedenle de dışarıdan şehri tehdit eden aşiretlere karşı direnişin silahlı unsuru olarak, 'militia'laşmalarına yol açtı. Şehir nüfusunun erken modern dönemdeki terkihi, böylece şehirdeki aristokrasiyi oluşturan Arap veya Araplaşmış ailelerden, Ermeni tüccar ve zanaatkârdan, daha az sayıda Süryaniden ve şehri yöneten hanedanın milisi halinde şehrin çeperine yanaşmış ve yeni şehir proleteryası haline gelmiş Kürt aşiretlilerden oluşuyordu.

19. yüzyıl, şehirde misyoner faaliyetlerinin, Hristiyan cemaatler arası mücadelenin ve Tanzimat'la birlikte merkezî hükûmetin şehri ve çevresini kontrol etme mücadelesinin etkisiyle, bu geleneksel aktörlerin yeni siyasî aktörler lehine görece geri plana çekilmesine yol açtı. Ama şehirdeki etkileri, büyük aile çevreleri olarak, alttan alta devam etti. Ayrıca 19. yüzyılda şehrin yeni siyasî ve toplumsal hayatı içinde bu kez belli İslâmî tarikatların rol aldığı da görülüyor. Bu tarikatların cemaatleri oluştu ve Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere bölgenin siyasetinde etkili olmaya başladı. Bugün bile şehrin siyasî hayatında siyasî partilerin içinde veya başka şekillerde eski yerel hanedan ve cemaatlerin etkilerini korumaya çalıştığına şahit olmaktadır.

Öte yandan 1980'lerin sonlarından itibaren şehirde Kürt nüfusun artışının bu ailelerin etkisini azalttığını ve şehir merkezi başta olmak üzere vilâyetin bütün siyasî yapısını dönüştürdüğünü söyleyebiliriz.

19. yüzyıldaki misyoner faaliyetleri, şehirde bilhassa Süryanî Kadim cemaati içinde Katolik ve Protestan şizminin doğmasına yol açtı. Şehrin Ermenileri zaten 17. yüzyıldan beri geleneksel Gregoryen yolundan ayrılıp külliyen Katolikleşmiş ve Küçük Asya'nın diğer Ermeni cemaatlerinden farklı olarak doğrudan Roma Kilisesi'ne bağlanmıştı. Bu cemaatin bir benzeri de Çukurova'da Sis (Kozan) civarında oluşmuştu. Şehirde yine Katolik olan küçük bir Keldanî cemaati de mevcuttu. Süryaniler ise Kadim kiliselerinin içinden yeni Katolik ve Protestan cemaatleri çıkardı ve bu cemaatler aralarında şiddetli bir mücadeleye giriştiler. Kiliselere sahip çıkmak ve mezarlıkları kendilerine tahsis ettirmek yolunda Bâb-ı Âli'ye ve İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'ne kadar uzanan şikâyetler, adli olaylar ve uzlaşmalar 19. yüzyıl'ın ikinci yarısı ve erken 20. yüzyıl boyunca devam edegeldi. Örneğin bugün arkeoloji müzesi olan bina 1895'te Süryani Katolik Patrikhanesi olarak inşa edilmiş ve görkemli haliyle şehirdeki Süryani Kadim kiliseleri karşısında bir tür "üstünlük nişanesi" olarak yükselmişti. Yahudiler ise küçük bir azınlık halinde şehrin güney suruna bitişik bir mahallede yaşamaktaydı.

Teraslı yapı ve mimari etik

Şehrin Mardin Eşiği'nin bu geçit yerinde doğudan batıya Savur Kapı'dan Diyarbakir Kapı'ya uzanan insicamlı ve teraslı yapısı bütün bu yüzyıllar boyunca yapısal ve estetik olarak gelişti ama hiç bozulmadı. Bu teraslı yapı, hiçbir yapının diğerinin engin Mezopotamya Ovası'na nâzır bakışını engellemek üzere uzlaşmış mimarî bir meslekî etik üzerine varlığını korumuştur, tâ 1950'lere kadar... 1950'lerde bu yamaca yaslanmış eni dar şehirde, ustaların yüzyıllarca sürdürdüğü meslek etiği, ranta, plansızlığa ve nüfus artışına yenik düştü; bozulmaya başladı. Mardin'in kıymete binip korunması gerektiği fikri devlet ricalince ve entelektüel çevrelerce idrak edildiğinde ortaya çıkan müdahaleler sayesinde "eski şehir" bir ölçüde kurtuldu ise de, şehrin batısında ve aşağı kotlarında korkunç bir "Yenişehir" in ortaya çıkmasına engel olunamadı. "Cumhuriyet uygarlığı", diğer taşra şehirlerinde olduğu gibi, burada da önünde sonunda hükmünü bu şekilde icra etmişti. 1915'te şehrin Ermeni nüfusu yok edilip malı mülkü ortada kalınca başlayan yağma şehrin kozmopolitizmine vurulan ilk büyük darbeydi. Şehrin Müslüman seçkin aileleri ve bir kısım Süryani aile emlak-ı metrûke usulünce mezata çıkarılan bu emvali satın alarak şehrin sadece etnik değil, yapı stoğunun yeniden-dağılımı meselesinde de dönüşümüne katkı sundular. Şehrin ana dili Arapça olan haneleri şu halde

şehirde çoğunlukta ve Cumhuriyet kurulunca yeni rejime hızla uyum sağlayıp entegre oldular. Kendilerini "Türk" olarak kabul etmekle kalmayıp, yeni düzenin bütün kurumlarında rol aldılar. Çeperdeki yoğun Kürtlüğe karşı gönüllü "Türk" olmuşlar ve rejimin bölgedeki temsilciliğini üstlenmişlerdi. Biraz derinlere inildiğinde Araplıktan kaçmaya hevesli oldukları ve en azından kendilerine "Merdinî" demeyi tercih ettikleri görünür haldeydi.

17. ve 18. yüzyıldan beri şehre yerleşip şehrin iktidar oyununda rol alarak hanedanlaşmış eskinin büyük Kürt aileleri de bu yolu seçtiler. Bu, bir ulus-devlet içinde ayakta kalmak ve uyumlanmak için belki de yegâne yoldu. Ancak bu "hayatta kalma" stratejisinin yerel yönetici, milletvekili ve yüksek bürokrat olmak gibi bazı nimetleri de oldu. Bu süreçte Mardin'in zengin kozmopolit tarihi unutuldu ya da unutturuldu, tâ ki 1990'larda başlayan küresel "kültürel dönüş" veya "etnik canlanma" hareketlenmesine kadar. Küçük Yahudi kolonisi 1940'ların sonunda zaten gitmişti. Özellikle 1980 askerî darbesinden itibaren hızlanan gayrimüslim göçü şehrin kozmopolitizmine son darbeyi vurmuştu. Şehirde hiç Keldanî kalmadığı gibi, Süryani ailelerin varlığı da onlarla sayılacak seviyelere inmişti. "Etnik canlanma" ve "yeniden yurtlanma" diyebileceğimiz küresel akım günümüzde bir ölçüde geri dönüşlere neden olduysa da, bu

tersine hareket Mardin'in kesif bir Müslüman şehir haline gelişine engel olamadı. Ancak sayı azaldıkça cemaat içi dayanışma da sıkışmış ve daha önceki din tartışmaları geride bırakılmıştı.

Örneğin kiliseleri açık tutma çabası içinde, Mardin'deki Keldanî Kilisesi'nde belli aralıklarla Pazar ayini düzenlenmesi ve buna Süryanilerin iştirak etmekte oluşu, bu hazin azalmanın yarattığı, şehrin azalan Hristiyanlarına has dayanışmacı bir sonuçtu. Geçmiş geri getirilemez ve yeniden kurulamaz. Ancak geçmişe saygı duymak ve onun maddî ve manevî hatırasının yaşatılmasına çalışmak başlıca bir insanî görevdir. Bugün modası geçmiş görülen hümanizmin ön koşullarından birisi bu duygudur. İnsan çeşitliliğinin önümüze koyduğu deneyimden yararlanmak ve bu çeşitliliğin görünen ve soyut temsillerini, sağladığı birikimi korumak, ondan yararlanmak; insanı ve insanlığı zenginleştiren, birbirine yaklaştıran ve bir arada yaşamının kilit kural ve koşullarını gösteren kazanımlardır. Mardin gibi şehirler bize bu imkânı mekânsal ve tarihsel olarak veren ender yerlerdendir ve sadece binaya değil, hatırıya da değer vermek, bu tür yerleri birer hatırlama mekânı olarak değerlendirmek, buraları yüzeysel ve modalaşmış birer turizm rotası olmaya mahkûm olmaktan korumanın yegâne yoludur. Hâlâ geç değil! ■

(*) Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)

Çok üretken ve yelpazesi geniş bir yazar: **MURATHAN MUNGAN**

YAZI
ASUMAN KAFAOĞLU-BÜKE

Murathan Mungan tanıdığım en üretken yazarlardan biri. Şiir, roman, deneme, öykü, şarkı sözü yazdığı gibi, önemli derlemeler de yaptı. Sevdiği yazarların öykülerinden oluşan seçkiler eşsiz güzelliktedir.

Çoğu sanatçının belli bir tarzı vardır, bir romanını ya da şiirini okuduktan sonra diğer eserlerinde imzasını tanımaya başlarsınız. Aynı şekilde, besteciler de dönemsel ve kişisel bağlarla ayırt edilir. Örneğin Beethoven'ın ya da Mozart'ın eserlerini tanıyan biri, bu bestecilerin daha önce duymadığı bir eserini duyduğunda, kimin tarafından bestelendiğini tahmin edebilir.

Bir de sanatçılar var ki, çok değişik türlerde eserler verdikleri için tam olarak kimlikleri yapıtlarında kendini göstermez. Örneğin Picasso'nun çok farklı tarzlarda yaptığı resimleri vardır, her dönemini iyi bilmeden, bir resmin Picasso'nun elinden çıkıp çıkmadığına emin olamazsınız. Murathan Mungan da böylesi bir sanatçı. Yıllardır hemen her

yazdığını okuduğum halde, bir sonraki eserini hangi türde, hangi teknikle, hangi ruh haliyle yazacağı konusunda en ufak bir tahminde bulunamam.

Murathan Mungan şiir, roman, deneme, öykü, şarkı sözü yazdığı gibi, önemli derlemeler de yaptı. Sevdiği yazarların öykülerinden oluşan seçkiler eşsiz güzelliktedir. Ortak tema üzerinden derlediği son kitabı *Otelde Bulunmuş Kitap* belki de en ilginç derlemelerden biridir. Mungan'ın "Bir Hafıza Mekânı Olarak Otel" başlıklı giriş yazısından sonra Bilge Karasu'dan Tomris Uyar'a, Enis Batur'dan Nazlı Eray'a büyük bir çeşitlilik içinde otel öyküleri yer alıyor.

Bazı yazarları bir dostunu tanıdığın gibi tanıdığını hissedersin, işte

Murathan Mungan'ı böylesi bir yakınlıkta hissetmem "*Harita Metod Defteri*" adlı anı kitabını okuyunca oldu. Belleğinin dürüstlüğüne yaslayarak yazdığı anılarında, özellikle geride kalan izlenimler üzerinde durmuş Mungan. Daha önceki anı kitaplarında anlatmaya hazır olmadığı, en derinlerinde yatan ve belki uyandırması kolay olmayan, huzur bozan anıları da deşmişti bu kitapta.

Murathan Mungan tanıdığım en üretken yazarlardan biri. Yazarlık macerasının başladığı ilk kitabı "*Mahmud ile Yezida*" (1980) bir piyes. İkinci yayımlanan ise bir şiir kitabı "*Osmanlıya Dair Hikâyat*". Ardından öykü kitabı "*Son İstanbul*" (1985). İşte ben Mungan okumaya bu kitabıyla başladım. O, yirmili yaşlarından beri yazar,

ben ise yirmili yaşlarımdan beri onu okuyan olarak çok seneler geçirdik. Hayallerinin içinde gezdik, anılarına daldık, onun anılarını okurken kendi hayat hikâyemin kilometre taşlarını düşündüm. Çünkü en iyi kitap bence her zaman okuru düşündüren, kendi içine yolculuklara çıkmasına fırsat verendir.

Çador

Bu yazıda yeterince ilgi görmediğini düşündüğüm Murathan Mungan'ın bir romanından söz etmek istiyorum: *Çador* (Metis, 2004). "*Çador*" yıllar sonra yurduna dönen Akhbar'ın hikâyesini anlatıyor. Akhbar'ın gurbette yaşadığı yerleri ve döndüğü ülkenin neresi olduğunu bilmiyoruz ama bu çöl iklimindeki insanların mintanları üzerine harmani giydiklerini, kadınların burkalar altında gizlendiğini biliyoruz. Bunlar, Akhbar'ın ülkesi hakkında bilgi veriyor bize. Roman, Akhbar'ın özleminden çok korku hissederek yurda dönüşü ile başlıyor, ülkesinde gördüğü ilk sahnede ve dinlediği ilk hikâyede kendi hikâyesinin de saklı olduğunu kısa zamanda anlıyor Akhbar.

Murathan Mungan "*Çador*"un başında Akhbar'ın çocukluğundan bir anı anlatıyor: "*Çocukken bir kez bir yılanın ardına düşmüş, sonra da kaybolmuştu. Pek büyük olmayan bu yılanın boyuna posuna bakarak onun tehlikesiz bir yavru olduğunu düşünmüş; bu yüzden kendisiyle onun arasında bir yakınlık kurmuştu. Bir anda yol kenarından*

fırlayarak büyüleyici kıvrımlarla çölün başladığı açıklığa yönelmişti yılan. Yeni yükselen güneşin altında çölün yüzeyi bir kâğıt kadar düzdü... ardında kendi gövdesinden yılan kavi bir iz, Ağırılığın bir yol bırakarak kıvrıla kıvrıla ufka doğru süzülüyordu. Akhbar'ı büyüleyen buydu."

Ağırılığın bir yol bırakan yılan temasına, roman boyunca sık sık gönderme yapılıyor. Romanın sonlarına doğru (s.98) "*Hayat, ruha amacını vermişti. Yol, bulmak için değil aramak içindi*" sözleri bize yeniden yılanı çağırıştırıyor. Akhbar'ın arayışını yolu olarak belirlediğini ve sonunda sadece varlığının ağırılığın oluşmuş bir iz bıraktığını görüyoruz.

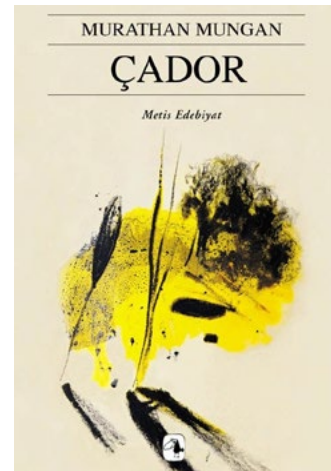
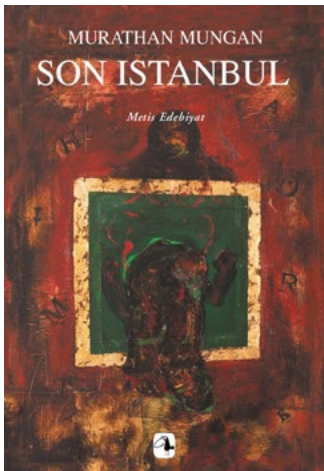
Yılan, karşımıza kadınla ilgili bir bölümde yine çıkıyor: "*Sokaktaki tek tük kadınlar kendilerini sokaklardan hemen silinmesi gereken lekeler gibi hissediyor olmalı ki, geçtikleri yerlerde çabuk adımlarla hızlı hızlı yürüyor, havanın boşluğunda kendilerinden bir iz bırakmamaya çalışıyor, varlıkları bir görüntüye, görüntüleri bir ağırlığa dönüşsün istemiyorlardı.*" Bu anlamda, yaşam, geride bıraktığın iz ise, başka deyişle varlığın anlamı geride kalan iz ile ölçülüyorsa, kadın geride hiç iz bırakmayan bir var olma biçimini seçmeye zorlanıyor. Her anlamda "ağırlığı" olmayan cisme dönüştürülmüş kadınlar, burkaların altında saklanmaları istenen.

"*Çador*" kadın üzerine yazılmış bir roman ama paradoksal biçimde, romanda kadın kahraman olmadığı

gibi, kadın tasviri de yok. Akhbar küçük yaşta babasını yitirdiği için ve yurda döndüğünde önce yeğeninin sonra da erkek kardeşinin ölüm haberleri üzerine, erkekler dünyası ile son bağlarını da koparıyor; genç erkek nüfusunu savaşta yitiren bir toplumda doğal olarak yalnız kalıyor. Yaşamla tek bağının geride kalan kadınları yeniden bulmasıyla gerçekleşeceği inancıyla, annesi, kardeşi ve ablasını aramaya başlıyor.

Bu arayışın imkânsızlığını okur Akhbar'dan daha önce görmeye başlıyor, kadınların hiçbir varlık izi bırakmadan yaşam sürdürükleri bir dünyada, aranan kadınlar elbette bulunamazlar. Var olma biçimi olarak önce kişiliklerini silmeleri daha sonra da "cisimsizleşmeleri" gerekir, çünkü iz bırakmaları, fark edilmeleri hatta görünmeleri istenmiyordur. "*Görölmek için, daha çok görölmek için yüzyıllardır süslenip durmuş olan kadınlar, şimdi ve burada görölmek için varlıklarını havanın boşluğundan bile silmeye çalışıyorlardı.*"

"*Çador*" kadının örtünmesi ve kadın kimliği üzerine yazılmış şiirsel bir roman. Çöl havası okuru bazen nefessiz bıraksa da anlatının amacına daha iyi hizmet eden bir dil kullanılamazdı. Murathan Mungan'ın böylece ne denli farklı temaları işlediğini de göstermiş oldum sanırım. "*Yüksek Topuklar*"dan (Metis, 2002) sadece iki yıl sonra "*Çador*" gibi bir romanı yazmış olması, yelpazesinin genişliğini, ilgi alanlarının tüm hayatı kapsayacak denli geniş olduğunu da gösteriyor. ■

Paris'te olimpiyat oyunları tarihinde ilk kez stadyumun dışında bir açılış töreni düzenlenerek bir yeniliğe imza atıldı.

Böyle geçti bir olimpiyat macerası...

PARİS'TE OLİMPİYAT GÜNLERİ

YAZI
ARZU ÇAKIR MORİN

Fransa olimpiyat oyunları, başından sonuna iddialı bir organizasyonla kendinden söz ettirdi. Ülkelerini temsil eden 6 bin 500 sporcunun, 85 gemiyle Seine Nehri üzerinde yaptığı geçit töreni dünyanın hafızasına kazındı. İlk kez stadyum dışında bir açılış töreni düzenlenirken; bir kültür gösterisi sunuldu. Ancak bu gösterinin bazı kareleri hem Fransa'da hem de dünyada tartışma yarattı.

Fransa'nın ev sahipliğinde 26 Temmuz-11 Ağustos günleri arasında yapılan Paris 2024 Olimpiyat Oyunları, görkemli ama bir o kadar da tartışmalı bir törenle başladı. Kuralları yıkmakta kararlı olan Paris 2024 Organizasyonu, olimpiyat oyunları tarihinde ilk kez stadyum dışında bir açılış töreni düzenleyerek bir yeniliğe imza attı.

Ülkelerini temsil eden 205 delegasyondan 6 bin 500

sporcunun, 85 gemiyle Seine Nehri üzerinde yaptığı geçit töreni dünyanın hafızasına kazındı. Yıllar süren hazırlıklara şağnak yağış gölge düşürdü. Ama bu olimpiyatın zirvesine yükselen dünyanın en iyi sporcularının keyfini bozmadı. Yağmura rağmen coşku azalmadı. Geçit töreninde her zaman olduğu gibi önce, olimpiyat oyunlarının ana vatanı Yunanistan geçti. Türk bayrağını ise Tokyo 2020 olimpiyatlarının şampiyonu okçu

Mete Gazoz ile boksör Busenaz Sürmeneli taşıdı.

En büyük korku açılışlara bir terör saldırısı yapılmasıydı. Uluslararası iş birlikleri kapsamında aralarında 44 ülkeden 1750 yabancı özel eğitimli güvenlik görevlisinin de olduğu 100 bine yakın polis ve jandarma gösterilerde görev aldı. Her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplandı, 'kötü amaçlı' pankartları ya da yüksek mekânlara tırmanan

göstericileri indirmek için "dağcı özel timler", nehir altından güvenliği sağlamak için "dalgıç polisler" bile vardı. Fransız İçişleri Bakanı G rald Darmanin'in deyiimiyle "ulusal sınırlar içinde, savaş dönemleri de dahil, bütün Fransa tarihi boyunca, hiçbir zaman, bu kadar çok kolluk kuvveti aynı anda" bulunmadı. Ve yağmura rağmen şenlikli bir açılış gerçekleşti.

Sporcuların  oşkuyla Seine Nehri üzerinde 6 km'lik mesafeyi gemilerle geçerek gerçekleştirdiği geçit törenine Paris'in dünyaca ünlü tarihi mek nlarında düzenlenen gösteriler eşlik etti. Fransa, dünyaya Lady Gaga ile başlayan Celine Dion'un Eyfel Kulesi'nin birinci katından verdiği konserle son bulan görkemli bir açılış töreni sundu. Her yıl milyonlarca turist alan ünlü tarihi mekânlar geçit töreni ve spor karşılaşmalarına dekor oldu. Devasa bir projeyle, başkent ve çevresi, tam bir "açık hava stadyumu"na dönüştürüldü.

Concorde Meydanı, Grand Palais, Les Invalides Meydanı, Roland Garros Stadı, Eyfel Kulesi'nin ayağındaki Champ-de-Mars, Versailles şatosu, Seine-Saint-Denis Olimpiyat Köyü, taraftar alanına (fan-zone)  evrilen tarihi Paris Belediyesi, 3 hafta boyunca tüm dünyada gösterilecek oyunların dekorunu oluşturdu. Paris, olimpiyat tarihinde, modern oyunların yeniden doğuş ülkesi olarak tanınılanıyor. Fransa'nın başkenti 1900 yılında kadınların ilk katılımıyla, 1924 yılında ilk Olimpiyat

Köyü ile, 1968 yılında ilk maskot ve ilk renkli oyunlarla pek çok ilke imza atmıştı.

2012 Olimpiyatları'nı düzenlemeye aday olan Paris, Champs- lys es'de bir açılış töreni hayal etmiş ancak güvenlik gerekçesiyle reddedilmişti. Ekim 2018'de Buenos Aires'deki Gençlik Olimpiyat Oyunları'nın açılış töreni hızlandırıcı etki yaptı ve sonunda Fransız yetkililer ikna oldu. Paris'e gelen bazı Türk yetkililer, "Bu fikir bizimdi. Boğaz'da açılış yapmak için 2012'de ilk biz önerdik. Bizden  aldılar" deseler de, olimpiyatları dış mekânlara taşıyan ilk  lke Fransa oldu.

Tartışmalı açılış

Fransa, olimpiyat oyunlarında başından sonuna iddialı bir organizasyonla kendinden söz ettirdi. Yarış, madalya, spor, rekabetin yanı sıra, skandal, polemik ve tartışmalar da olimpiyat haberlerine eşlik etti.

 nce tarihi açılış töreni üzerindeki polemikler dinmedi. Özellikle *İsa'nın havarileriyle son akşam yemeği* tablosu ve mitolojideki şarap tanrısı Dionysos'u temsil ettiği varsayılan Philippe Katherine'in "*cüretkar performansı*"yla başlayan bazı bölümler tüm dünyadan tepkilerin gelmesine yol açtı.

Katolik Kilisesi, İsa'nın havarileriyle birlikte yediği son yemeği anlatan

Leonardo Da Vinci tablosunun, "dans ların, drag queen'lerin (eğlence sektöründe kadın kılığına giren erkekler) ve bir DJ'in yer aldığı sahneyle" canlandırılmasına sert tepki gösterdi. Paris Olimpiyat Organizasyonu, Katolik Kilisesi'nin de eleştiri ordusuna katılmasıyla, "*cesur ve sıra dışı açılış törenlerinin neden olduğu bir saldırganlık hissinden gerçekten özgün oldukları, ancak herhangi bir dini gruba saygısızlık gösterme niyetinde olmadıkları*" açıklamasını yapmak zorunda kaldı ve özür diledi.

"Farklı cinsel ve toplumsal cinsiyet kimliklerine hoşgörüyü" teşvik etmeyi amaçlayan sahnede, çıplak görünen mitolojideki şarap tanrısı Dionysos olarak maviye boyanan Fransız şarkıcı ve aktör Philippe Katherine'in yer aldığı sahne çok eleştirildi. Törenin bir diğer çarpıcı sahnesi de idam edilmesi planlanarak Conciergerie binasında hapsedilen Fransız Kraliçesi Marie-Antoinette'in elinde kendi kesik başını tuttuğu sahne oldu. Aynı bina önündeki 1789 Fransız Devrimi canlandırmasında Conciergerie binasından akan kanın Seine Nehri'ni kana buladığı sahne de eleştirilerden payını aldı. Fransız Devrimi'nin kanlı tarihine vurgu yapan bu sahne tepkilere yol açtı.

Fransızlar'ın çokça eleştirdiği bir başka sahne de, Pont des Arts'da, Malili şarkıcı Aya Nakamura'nın, "sürekli tekrara dayanan, içeriği olmayan popüler şarkılarını"

✍ Paris 2024 Yaz Olimpiyat Oyunları açılış seremonisinde Seine Nehri'nden geçen Türk sporcular.

Fransız dilinin ve kültürünün sembolü Fransız Akademisi'nin önünde, cumhuriyetin sembolü Muhafız Alayı'nın müziği eşliğinde seslendirmesi oldu.

Sadece eleştiriler yoktu. Dünyada pek çok ülkeden, kesimden, açılış törenine, "yaratıcılığı, modernliği ve cesareti" nedeniyle övgüler de yağdı. Paris'te Jardin des Tuileries'de günün her saati meraklılarını ağırlayan ve her gece Paris semalarına yükselen "yakıtsız" olimpiyat alevi, olimpiyatların küçük ve sempatik sürprizlerinden biri oldu. Özellikle akşam saatler 22.00'yi gösterdiğinde bir balon eşliğinde mavi Paris semalarına yükselen olimpiyat ateşi her gece izleyenleri büyüledi. Paris Belediyesi, alevin sürekli kalması için başvuru yaptı.

Eleştiriler, polemikler

Yaratıcılığın, protestoların ve polemiklerin ülkesi Fransa yine yapacağını yaptı ve olumlu ya da olumsuz, tüm dünyada kendisinden söz ettirmeyi başardı. Açılış töreninin koreografisini yapan tiyatro yönetmeni Thomas Jolly, haftalarca, tüm dünyadan eleştiri ve tehdit almaya devam etti.

Açılış polemiklerine, temizlemek için 1.5 milyar dolar harcanan Seine Nehri'nin suyunun kalitesine ilişkin tartışmalar eklendi. Triatlon müsabakalarının yapıldığı Seine Nehri'ndeki bakteriler nedeniyle bazı

sporcuların hastalanması üzerine başlayan polemikler uzadıkça uzadı.

Oyunlar sırasında da pek çok polemik yaşandı. En ağır Cezayirli boksçu "interseks birey" Imane Khelif'in cinsiyeti hakkındaki tartışmalar oldu. Boksta kadınlar 66 kilo altı kategorisinin son 16 turundaki İtalyan boksör Angela Carini, rakibi Cezayirli Imane Khelif'ten yediği yumruk üzerine göz yaşları içinde "cinsiyet tartışması" yaşandı. Khelif'in "kadın olmadığı, travesti olduğu ya da "xy kromozomları taşıdığı" gibi pek çok şey yazıldı, söylendi.

Olimpiyat Komitesi IOC tartışmayı kısa kesti. Imane'in bir kadın olduğunu ve yarışmaya devam edeceğini bildirdi. Polemiklerin ardından, Khelif'in bir sonraki maçında, oyuncuların sporcularla bulunduğu "mixte-zone" denilen alanda, herhalde boks tarihinde ilk kez, yüzlerce gazeteci vardı. Imane göz yaşları içinde üç kez, "Ben kadınam" diye haykırdı. Antrenörü Mohamed Chaoua ile konuştum. Çok üzgündü. "Neden yapıyorlar bunu anlamıyorum. Imane çok acı çekiyor. Çocukluğunda, ergenlikte, gençliğinde, şimdi burada, bunu hep yaşıyor. Çok acımasız bu yapılanlar" dedi. Ancak aynı grupta Imane ile yarışan kadın boksörlerle konuştuğunuzda, onların "güçlerin eşit olmadığı, adil olmayan bir yarışa çıkma, 4 yıldır büyük acı ve fedakarlıkla çalışırken, 46 saniyede

kaybetme" korkusunu da görmeden geçmek olanaksızdı. Yani siyah ya da beyaz olmayan, grinin her tonunda bir polemik.. Belki de kimseyi incitmeyen bir çözüm bulunur bir gün. Kim bilir?

Türk sporcular

Efsane sporcuların, insanın ulaşabildiği en üst limitlere ulaşarak yarıştıkları olimpiyatlar, insanoğlunun kendi kendini aşma ve hep daha ileriye gitme mücadelesinin en büyük arenası. Kendi rekorunu kıran, başka rekorları geçen, kazanan, kaybeden, sevinçten ve üzüntüden göz yaşlarına boğulan 6 bin 500 sporcuya ve onların hikâyesine eşlik etmek muhteşem bir deneyimdi.

Türkiye'den gelen iddialı bir ekip vardı, Türkiye'nin olimpiyatlara katılımının 100. yıldönümünde 102 sporcu Paris'e umutlu geldi. Atıcılıkta Yusuf Dikeç ve Şevval İlayda Tarhan'dan oluşan takım, 10 metre havalı tabanca karışık kategorisinde gümüş madalya kazandı. Yusuf Dikeç, tek eli cebinde, kasksız, gözlüksüz gümüş madalyayı alınca, sosyal medya üzerinden tüm dünyada fenomen oldu.

Türkiye için "Kadınların olimpiyatı" diyebileceğimiz Paris 2024'te boks kategorisinde Buse Naz Çakıroğlu ve Hatice Akbaş gümüş madalya kazandı. Milli boksçu Esra Yıldız Kahraman, kadın milli güreşçi Buse Tosun Çavuşoğlu bronz madalya

✂ Şevval İlayda Tarhan ve Yusuf Dikeç

✂ Buse Naz Çakıroğlu

🔴 Mete Gazoz

🔴 Türkiye Kadın Milli Voleybol Takımı

sahibi oldu. Dünya güreşinin önemli isimlerinden Taha Akgül, müsabaka bitiminde minderde ayakkabılarını çıkararak, olimpiyat başarılarıyla dolu güreş kariyerini 33 yaşında, bronz madalya ve alkışlarla noktaladı. Okçulukta Mete Gazoz, Muhammed Abdullah Yıldırım ve Ulaş Berkim Tümer'den oluşan Klasik Yay Erkek Milli Takımı da bronz madalya alarak okçuluk takım yarışmalarında Türkiye'ye ilk madalyayı getirdi.

Ama sadece madalya kazananlar değil, ilk 8'e kalarak adını 'Olimpiyat Onur Listesi'ne yazdıran genç yetenekler de umut vaat ediyor. Bu sene 8'i madalya sahibi 25 Türk sporunun adı onur listesine yazıldı!

Elis Özbay kürek branşında Türkiye'yi temsil eden ilk kadın sporcu olarak tarihe geçti. Yüzmede, yalnızca 16 yaşındaki Kuzey Tunçelli'nin erkekler 1500 metrede finale kalması ve olimpiyat rekoru kıran sporcuların yanında serisini beşinci olarak tamamlaması, üstelik büyük bir özgüvenle, *"Daha yolun başındayım. Yine geleceğim"* sözleri umut verdi...

Tokyo 2020'nin olimpiyat şampiyonu okçu Mete Gazoz'un, Invalides'de yapılan yarışlara çeyrek finalde veda etmesi ise derin bir üzüntü yarattı. Mete'nin sesi titreyerek ama gururla, *"Bu sefer bireyselde alamadım ama Türkiye'ye ilk okçuluk grup madalyasını kazandırma hedefimizi gerçekleştirdik. Mutlu ama bir o kadar da hüzünlüyüm"* sözleri belleklere kazındı.

Ve tabi takım sporlarında ilk kez ülkesini finale yükselten, Türkiye'nin gururu Kadın Milli Voleybol Takımı... Ve burada adını tek tek sayamayacağım daha niceleri Türkiye'nin olimpiyatlardaki sembolü oldular. Simone Biles, Léon Marchand, Gabby Thomas, Teddy Riner, Gabrielle Thomas, Miltiadis Tentoglou, Cole Hocker, Mijaín López gibi dünya devlerinin arasında *"biz de varız"* dedi genç sporcularımız.

Kapanışta Tom Cruise şovu

Stade de France'da atletizm yarışlarını izleyerek kapattım 3 haftalık olimpiyat macerasını. Tom Cruise'un damga vurduğu bir kapanış töreni yapıldı. Kapanış töreni, polemik yaratamayacak kadar klasik bir kurguyla gerçekleştirildi, olimpiyat ateşi bir sonraki sahibine, ABD'ye devredildi...

ABD ve Çin arasında başa baş giden madalya yarışını Fransa ile oynadığı basketbol finalini kazanan ABD önde bitirdi. ABD 40'i altın 126 madalya ile birinci, Çin 40'i altın 91 madalya ile ikinci oldu. Çin'i 20'si altın toplam 45 madalya ile Japonya izledi. Ev sahibi Fransa 16'sı altın 64 madalya ile beşinci sıraya yerleşti.

Türkiye ise 1984'ten bu yana 40 yıldır ilk kez olimpiyatlardan altın madalyasız ayrıldı. Ve 3'ü gümüş 5'i bronz toplam 8 madalya alarak oyunlara 64'üncü sırada veda

etti. Sporcularımız hüzünlüydü. Ama madalyaya yaklaşan genç sporcularımız gözlerini şimdiden Los Angeles'ta yapılacak bir sonraki olimpiyatlara çevirdi bile...

Olimpiyatlar spor tutkunu herkese, kendi sporcularının arkasında tek vücut olan her ülkeye iyi geldi. Ama en çok Fransa'ya iyi geldi. Yaklaşık 10 yıldır terör saldırıları, Covid, grevler ve siyasi bölünmelerle parçalanmış, suratı asılan Fransa; hem ev sahibi olmanın mutluluğu, hem de kendi sporcularının başarıları etrafında coşkuyla yeniden birleşti.

Bu olimpiyatlar 30 yıldır dünya siyasetini izleyen bir gazeteci olarak bana da çok iyi geldi. Takım ruhu, dürüstlük, çaba, yenilgi, zafer, alın teri, güç, her şeyin birleştiği yarışları izlemek harikaydı. Olimpiyatların üç değeri *"mükemmellik, saygı ve dostluk"*. Olimpiyat ruhu, *"daha iyi bir dünya için spor"* ilkesi etrafında yaşıyor, nefes alıyor.

Gençleri hiçbir ayrımcılığa uğramadan, karşılıklı anlayış, dostluk, dayanışma ve 'FairPlay' ruhu ile eğitiyor. Onlara barışçıl ve daha iyi bir dünyanın inşasına katkıda bulunmayı öneriyor. Daha iyi bir dünya dilekleriyle notlarımızı bitirelim. Yaşasın olimpiyatlar, yaşasın olimpiyat ruhu... Bir dahaki olimpiyatlarda, 2028'de Los Angeles'ta görüşmek üzere... ■

📍 Salar de Uyuni

HİÇLİĞİN IŞILDAYAN KRALLIĞI'NA YOLCULUK

YAZI
SONAT ŞEN

Uyuni, Bolivya'ya gelen tüm gezginlerin ilgi odağı. Burası hiçliğin ışıldayan krallığı... Adını şehirden alan, uzaydan bile görülebilen, dünyanın en büyük tuz düzlüğü "Salar de Uyuni", mevsime göre çöl ya da göl olan hali ile koca bir hiçlik aslında.

Güney Amerika'da gezmek biraz da zamanda yolculuk yapmak gibi. Buradaki dağlar, nehirler, göller, şelaleler, buzullar ve çöllerle kuşatılmış bakir şehirler, yeryüzünde başka bir hayatın mümkün olduğunun kanıtı sanki. Peru'dan Bolivya'ya kara yolu ile giderken işte bu başka hayatların içinden geçiyoruz. Sonsuzluğa uzanan yeşillikler yavaş yavaş kuruyor ve bizi bakır rengi bir toprak sarıp sarmalıyor.

Bavullarımız elde, Peru gümrüğünden çıkıp Bolivya sınırına gidiyoruz. İki sınır arasında bir şeyler satmaya çalışan Çolitalar dikkatimizi çekiyor hemen. Çolitalar, Bolivya'nın yerli direnişçi kadınları adeta. Aymara veya Quechua kökenliler. Ama kılık kıyafetleri ile o kadar özgünler ki. Başlarında geçmiş

zamanlardan kalma bir alışkanlık olan siyah ikonik melon şapkaları, yarlardan iki örgü yaptıkları upuzun saçları, kalçalarını olduğundan daha da büyük gösteren kabarık kat kat etekleri, rengarenk şalları ile esmer yerli kadınlar bunlar. Geçmişte çok hor görülmüşler ama geleneklerine sahip çıkarak direnmekten ve çalışmaktan asla vazgeçmemişler. Bolivya'yı düşününce akla ilk gelen görüntülerden biri olmayı kesinlikle hak ediyorlar.

Sınırı geçmek hiç de zor olmuyor. Hemen "Bienvenido" kaşesi basıyorlar pasaportlarımıza. Ülkeye attığımız ilk adımlarda gördüğümüz büyü dükkânı hiç hoş gelmese de bize, mutluyuz. Bolivya'da bu işler oldukça yaygın. Dükkânın önündeki tezgâhın üstünde asılı lama fetüsleri, kurbağalar, bu ülkede

geçecek günlerimizin ne kadar ilginç olacağının habercisi adeta. Tezgahtaki koka yaprağı zaten buraların olmazsa olmazı. Bizde çay, ıhlamur neyse Güney Amerika'nın yüksek rakımlarında yaşayan bu insanlar için de koka o aslında... Sadece büyüde değil, yüksekliğe karşı korunma, rahatlama amacıyla da kullanılıyor. Tadı yumuşak. Kolombiya'dan beri biz de içmeye alıştık bu çayı. Ama kertenkele merhemleriyle, iplere asılı lama fetüsleriyle, kurbağa ölülerıyla işimiz olmaz!

İspanyol sömürgeciliği zamanında "Yukarı Peru" diye anılan bu topraklar, Simon Bolivar Güney Amerika'yı İspanyol boyunduruğundan kurtardıktan sonra "Bolivar'ın Ülkesi" anlamına gelen Bolivya ismini almış.

➤ Büyü Dükkanı

➤ Çolitalar

Paraguay'la birlikte Güney Amerika'da okyanusa kıyısı olmayan ikinci ülke burası ve tarihin, doğal güzelliklerin harmanlandığı bir yer. Bolivyalılar okyanusu görmüyorlar belki ama dünyanın en yüksek gölü Titicaca'da komşu ülke Peru ile birlikte ticari yük gemileri yüzdürüyor, Copacabana plajlarında da kendilerini serinletiyorlar. Yerleşim yerleri, 6.500 metre yüksekliğe ulaşan And dağları ve deniz seviyesinden 400 metre aşağıdaki yağmur ormanları ile çevrelenmiş halde.

Sınırı geçtikten sonra ülkede ilk gezdiğimiz yer Tiwanaku harabeleri oluyor. Tiwanaku, Göbeklitepe'nin Boliviya'daki rakibi olarak anılıyor. 2000 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası'na eklenmiş. Tonlarca ağırlığa sahip taş blokların güneşin işleyişini anlattığı, sulama sistemi olarak kullanıldığı, kazılar sonunda ayağa kaldırılan güneş ve ay kapılarının başka alemlere açılan kapılar olduğu düşünülüyor. O koca taşların üzerindeki işaretlerin binlerce yıl öncesinin kültürleri hakkında bugüne verdiği mesajlar da dikkate değer. Oksijen oranının

bu kadar az olduğu, insan gücü gerektiren işleri yapmanın neredeyse imkânsız olduğu yüksekliklerde, bu dev blokları nasıl kaldırdı o insanlar anlamak gerçekten zor. Ancak, böylesine büyümlü bir arkeolojik alan, sanki sadece özgürlüğe sevdalı kuşlar, sararmış otlar, yalnız ağaçlar ve sessizliği kuşanmış bozkır tarafından ziyaret ediliyor. Çünkü ülkeye çok turist gelmiyor. Gelenlerin de gezdiği yer sanki burası değil gibi. İssizlığın ortasındaki harabeleri çolitalar bekliyor, kolluyorlar.

➤ Tiwanaku

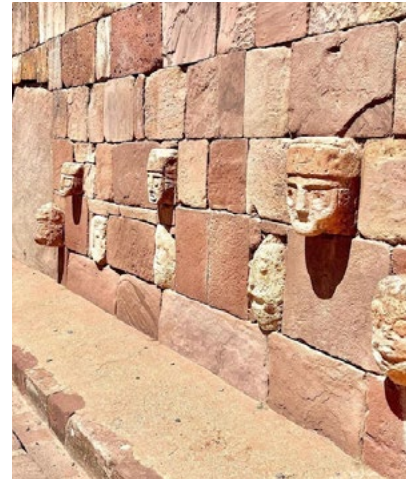

“

Aymara dilinde
'Merkezdeki Taş'
anlamına gelen
Tiwanaku, MS
1200'e kadar Titicaca
Gölü çevresindeki
uygarlığın dini ve
yönetsel merkezi
olmuş.

”

⚡ La Paz

⚡ La Paz'ın sarı hatlı teleferiği

Tiwanaku 'Merkezdeki Taş'

Aymara dilinde Tiwanaku, 'Merkezdeki Taş' demekmiş. Bilinen en eski İnka Hacı (Chakana) burada. MÖ 1500'den MS 1200'e kadar Titicaca Gölü çevresindeki uygarlığın dini ve yönetsel merkezi olmuş burası. Göl, o zamanlar şehrin kıyısına kadar geliyormuş. 21 Haziran gününde büyük güneş kutlamaları yapılıyor hâlâ Tiwanaku'da. Kentin o ihtişamı kalmamış olsa bile, aradan geçen yüzyıllara rağmen inançlarına sahip çıkan insanlar olduğunu bilmek güzel.

Tiwanakulular, kadını mucizevi bir varlık olarak görüyorlarmış. Bunu öğrenince, antik şehrin en önemli anıtının Toprak Ana diye düşünölebilecek Paçamama'nın tapınağı olmasını daha iyi anlıyor insan. Tapınak etrafında dizili 175 kafatası heykeli her ne kadar örkütücü görölse de Boliviya kültürü ile yakından ilgili aslında. Araştırmalarda bu kafatası oymalarının Tiwanakuluların işgal ettiği ölkelerine ait olduğu ya da yeryüzündeki tüm farklı insan ırklarını temsil ettiği söyleniyor. Kafatası, Boliviya'da hayatın oldukça içinde olan bir obje. Koruyucu güçleri olduğuna inanılıyor. Yaşadıkları zamanlardaki bedenlerin ruhlarına ev sahipliği yapan bu kuru kafaları, Boliviyalılar evlerinde bile özenle saklıyorlar. Natita dedikleri

bu ruhu olan kuru kafalar onlara aşk, doğurganlık, şans, para, iş, güvenlik... ne isterlerse veriyor. Belki Paçamama Anıtı'nın etrafındaki taş başlar da o günlerde Tiwanakuluları koruyan natitalardı. Bu da benim hayalim, olamaz mı?

And Dağları

Tiwanaku'yu bozkır kuşlarının cıvıltılarıyla baş başa bırakıp, La Paz'a doğru gidiyoruz. Aradaki mesafe 1,5-2 saat olsa da yollar oldukça bozuk. La Paz'a doğru ilerledikçe gökyüzünü delercesine etrafta uzanan And Dağları manzaraya dahil olmaya başlıyor ve hepimizin nefesi kesiliyor. Dağların, hiçliği bir anda anlamlı kılan o ihtişamı, tariflenebilir gibi değil. 6000 metreleri zorlayan zirvelere bakıyoruz yoldan. İlerledikçe, manzaranın içine hayatlar karışmaya başlıyor. And dağlarının eteklerinde kurulu uydu kent El Alto, Anadolu'nun köylerinden hallice... Toprak yollar, keşmekeş, kiremitten çatısız evler... Sokaklarda ağır adımlarla ilerleyen, dünyanın her yerinde olduğu gibi hayatı yüklenen kadınlar, çoğunlukla da çolitalar, durup önlerinden akan zamanı izleyen yaşlı adamlar...

El Alto ile La Paz arasında neredeyse 1.000 metre yükseklik farkı var. Buna rağmen şehir 3.600

metrelik rakımı ile dünyanın en yüksek başkenti. Koca bir çanağın ortasına yerleştirilmiş adeta. Biz La Paz'a doğru inerken, gece olmaya başlıyor. Birer birer yanan ev ışıkları, şehrin konumunu çok daha güzel ortaya koyuyor. Oldukça dik yokuşlardan kıvrıla kıvrıla iniyoruz merkeze. Büyük, kalabalık bir şehir burası.

Teleferikle şehir turu

Ertesi gün şehrin temel ulaşım aracı teleferiklere bindiğimizde, gece otobüsle indiğimiz yüksekliklerin nasıl örkütücü olduğunu daha iyi anlıyorum. Ben korkudan aşağılara bakamasam da şehir bu teleferik hattı sayesinde yaşanabilir hale gelmiş. Hayat akışını sağlamak için 4000 metrelerden 3000 metreye inmenin daha kolay bir yolu olamazdı gerçekten de. Kırmızı-mavi ve sarı hatları kullanarak yaptığımız teleferikli şehir turu, La Paz'ın renklerini daha iyi kavramamıza yardım ediyor. Şehir mimarisinin en dikkat çeken özelliği, sıvasız tuğlalı evler. Modern binalar da var elbette ama, sanki şehir yeni baştan inşa ediliyor gibi duruyor bu haliyle. Vergi yükünden kaçınmak içinmiş binaları böyle tutmalarının sebebi. Dünyanın her yerinde, geçim derdi insanlara kendince çözümler ürettiyor demek ki.

Sarı hatta indikten sonra bu kez otobüse binerek Ay Vadisi'ne gidiyoruz. Ay Vadisi, bizim Kapadokya benzeri bir yer. Tektonik etkilerle oluşmuş sipsivri kayalarla kaplı bir vadi. Görüntü ay yüzeyini andırdığı için böyle isimlendirilmiş. Kayalar arasına yürüme yolları yapmışlar. Buralarda ilerleyerek geziyoruz vadiyi. Gölgesine sığınacağımız dikili tek bir ağaç yok. Bir saat sonra sıcaktan bunalmış olarak şehir merkezine dönüyoruz. Pazar günü olması sebebiyle her yer kapalı. Serin sokak aralarında, bina gölgelerinde yaptığımız yürüyüşle La Paz'ın simge yapıtlarını San Francisco Katedrali ve meydanını, Belediye Başkanlığı Binası, Ulusal Kongre Binası, Hükûmet Sarayı'nı görüyoruz yine de.

Şehrin sakin caddelerini birkaç saat içinde hepimizi hayrete düşürecek bir karnaval coşkusu kaplıyor sonra. Pazar mahmurluğu bir anda yok oluyor. Oruro'da Şubat ayındaki festivale katılacak La Paz'daki dans okullarının prova geçişi, ne şanslıyız ki biz oradayken yapılıyor. Sokaklar müziğin, dansın, mutlu insanların evi oluyor bir anda. Rengarenk kıyafetler, hareketli müzikler, cıvıl cıvıl gençlerle karşılıyoruz La Paz'daki son geceyi. Zaman zaman biz de giriyoruz dans edenlerin arasına. Yerli halkın en yoğun yaşadığı bu Güney Amerika

ülkesinin başkentine neden 'Barış' isminin verildiğini, bu neşeli ve kozmopolit kalabalığı izlerken daha iyi anlıyorum.

Hiçliğin Işıldayan Krallığı

Ertesi sabah, gün ağarmadan ayrılıyor şehirden. 1,5 saatlik bir uçuşla Uyuni'ye gidiyoruz. Uyuni sadece benim değil, Bolivya'ya gelen tüm diğer gezginlerin de ilgi odağı. Çünkü burası hiçliğin ışıldayan krallığı... Adını şehirden alan, uzaydan bile görülebilen, dünyanın en büyük tuz düzlüğü "Salar de Uyuni", mevsime göre çöl ya da göl olan hali ile koca bir hiçlik aslında. Ama bu hiçlik gezginlere unutulmaz anlar vadediyor.

Çocukluğumda soluksuz izlediğim western filmlerinin seti gibi bir şehir Uyuni. Tepede parlayan güneş, her yeri kuşatan sarı sıcak, çoğunluğu tek katlı olan küçük evler, toprak yollarla kaplı dümdüz sokaklar, arabaların arkasında kabaran toz bulutu... Zamanı durduran, insanı sakinlik ve özgürlük hissi ile dolduran bir ortam... Düzlükte geçecek koca bir günün ihtiyaçlarını karşılamak için giriyoruz bu şehre. Eşyalarımızı akşam kalacağımız otele bırakıp, su, yemek ve düzlüğün göle dönen kısımlarında rahat yürümek için gereken botları alıp,

bizi gün boyu gezdirecek 'jeep'lerle yola revan oluyoruz.

Şehrin yakınlarındaki tren mezarlığına gidiyoruz ilk olarak. Şimdilerde bölge, değerli lityum yatakları ile anılsa da geçen yüzyılda bakır ve gümüş madenleri önemliymiş burada. Trenler de bu madenlerin dünyanın farklı noktalarına taşınmasında kullanılmış. Madenler tükenmiş, taşıyacak başka bir şeyi olmayan trenler de kaderlerine terk edilmiş. Tuz çölünden esen rüzgarların etkisi ile vagonlar paslanmış. Grafitiler süslüyor bu paslı yüzeyleri. Çelik vagonlar boşluğun ortasına terk edilmiş asi tuvaler gibi şimdi. Başka yerde hiçbir cazibesi olmayacak bu araçlar, dünyanın dört bir yanından buraları merak ederek gelen turistler için bir fotoğraf stüdyosu olmuş adeta.

Tuz çölü

Tren mezarlığı sonrası düzlüğün tuz çölüne dönen hali üzerinde gezinmeye başlıyoruz. Colchani'deki tuz çıkarma istasyonuna uğruyoruz. Uyuni'den çıkarılan tuzların işlenerek nasıl kullanıma hazır hale getirildiğini anlatıyor birileri. Bunu yapan yerli halkın maruz kaldığı körlük ve yanık tehlikesinden bahsetmeden

✂ Tektonik hareketlerle oluşmuş Ay Vadisi

✂ Grafiti kaplı, paslı trenleriyle ünlü Uyuni tren mezarlığı

⚡ Incahuasi Adası, Uyuni

⚡ Mevsime göre çöl veya göl olan Salar de Uyuni

elbette. Turistik bir pazarlama sunumu tamamen. Çöle gezmeye gelenler için hazırlanmış bir tanıtım ve satış noktası işte. Üstelik satılan sadece tuz değil. Bolivya'ya özgü küçük hediyelikler de var burada. Göz alabildiğince uzanan beyazlığın içindeki ender renkli noktalardan. Rengarenk dokumalar, bebekler, süs eşyaları... İnsanın hevesi geçince kullanmayıp bir kenara saklayacağı cinsten onlarca obje... Çölün farklı bir noktasında gezdiğimiz Tuz Oteli de bence benzer nitelikte bir yer. Her şeyi tuzdan yapılmış bir yerin, pazarlama dışında bir amacının olmayacağını düşünüyorum. Tuzu çıkarmak için yerli halkın maruz kaldığı zorlukları düşününce, tuzdan bir yataкта yatmak, tuzdan koltuklarda oturmak, tuz masalara yiyeceğini içeceğini koymak bana fazlasıyla "turistik" geliyor. Dışarıda doğal hali ile görülen tuz çölü, yeterince etkileyici...

Yaklaşık 10.600 metrekare bir alan üzerinde ilerlerken durduğumuz her noktayla, gezdiğimiz düzlüğü daha iyi kavırıyor ve daha da heyecanlanıyoruz. Tuz istasyonu sonrası, sonsuz bir beyazlığın içinde, tekerlek izleri üzerinden ilerleyerek boşluğun orta yerinde, öğle yemeği molası veriyoruz bu kez de. Engin bir beyazlıkla kuşatılmışken, araçların üzerine gerilen tentelerin altında yediğimiz her lokma, oldukça

lezzetli. Tavuk, patates, pilav ve salatadan oluşan o menüyü değme lokantalarda yediklerime değişmem. Güneş, tuzdaki yansıma nedeniyle normalden daha yakıcı. Yemek sonrası tuzun ayaklarımız altında hışırdayan sesi eşliğinde, vücudumuzda güneşle doğrudan temas edecek bir yer bırakmadan sarılıp sarmalanıp, yürüyoruz bir süre. Zemin yarılıp çatlayarak petek görünümü almış. Bir düşün içinde, boşlukta yürümek gibi bir his. Varacağın yeri bilmeden, yönünü tayin edemeden, kaybolamayacağın ama güvendenmişsin gibi de hissedemeyeceğin bir rotada, ufuk çizgisine doğru tuhaf heyecanlar içinde yapılan bir yürüyüş bu.

Adımlarımız bizi bir yere ulaştırmayacağı için, belli bir süre sonra arabalara biniyoruz yine. Çölün ortasındaki en ilginç yerlerden biri olan, volkanik kayalardan oluşmuş Incahuasi Adası'na gidiyoruz. 10-12 metre büyüklüğünde devasa kaktüslerin yaşadığı bir ada burası. Uzaktan bakıldığında dallarının şekli nedeniyle, kollarını yukarı kaldırmış insana benziyorlar. Bembeyaz çölün koruyucuları adeta bu kaktüsler ve neredeyse 100 yıldır buradan böylece çölü izliyorlar.

Gün batımı için gideceğimiz nokta, çölün bu mevsimde su

içinde olan tek yeri. Günler önce yağın yağmurlar burada birikmiş ve düzlüğün göl haline gelmesine sebep olmuş. Ayak bileklerimize kadar bir su ama, yarattığı yansıma muhteşem. Bulutlar yeryüzüne inmiş, dünya tepetaklak olmuş gibi. Birileri Uyuni'nin göle dönmüş halini "yeryüzü aynası" olarak tanımlamış. Gördüklerimi anlatacak en güzel tanım bu. Sanki bir aynanın üzerinde, yerde miyim gökte mi bilmeden yürüyorum bir süre... Attığım her adımda bulutlara basıyormuşum ürkekliği olsa da içim sonsuz bir mutlulukla doluyor... Gözümün önünde uzanan bu güzelliğe inanmak için o anı yaşıyor olmam bile yetmiyor. Sanki bir büyü tozu serpiştirilmiş gibi yeryüzünün bu bölümüne. Saatler ilerledikçe, gökyüzü ve yeryüzü eş zamanlı renk değiştirmeye başlıyor. Maviliğin yerini turuncular, sarılar, pembeler, eflatunlar, kızılıklar alıyor. Güneşin yeryüzünde bulunduğu tarafı vedası, adeta görsel bir şölene dönüyor.

Gerçek hayat Uyuni'yi karanlıkta bıraksa da burası gezginlerin anılarında yeryüzünün ışıltıdan aynası olarak yaşamaya devam ediyor ve biz Bolivya'yı, yaşadıkça aklımızdan çıkmayacak bu eşsiz günün anılarıyla terk ediyoruz. ■

KATMANDU...

YAZI
ÖZCAN YURDALAN

Katmandu “çağırın” kentlerden biridir. Renkleriyle, kokusuyla, kalabalığı, çeri çöpüyle, insanları ve gürültüsüyle “gel” diyen kentlerden biridir.

Nerelere gidersiniz bu adı duyunca? Doğunun hâlâ tınlayan bu kentinin zihninizdeki görüntüsü neye benzer?

Benim dünyamda Katmandu “çağırın” kentlerden biridir. Renkleriyle, kokusuyla, kalabalığı, çeri çöpüyle, insanları ve gürültüsüyle “gel” diyen kentlerden biridir.

Özlerim.

Çoktandır gitmemiştim. 2015'teki büyük depremde üç gün önce çıkmıştım şehirden, sonra da yolum düşmemişti. Burnumda tütüyordu. Sekiz sene sonra gittim.

Katmandu'ya gidilir ve oralı olunur. “Gitmesini” ve “olmasını” bilenler için kuşkusuz bu sözüm. Tıpkı İstanbul gibi, İskenderiye gibi, Marakeş, İsfahan, Kalküta, Varanasi gibi, gidilen ve oralı olunan kentlerden biridir Katmandu.

Aslına bakarsanız, sözünü ettiğim bu kentlerden her birinin kendine has ya bir kokusu ya da bir rüzgarı vardır; istemeseniz de sizi sarmalar, içinize işler. Ancak tam burada bir püf noktasından söz etmek gerekir ki, işin sırrı da budur zaten: Sadece bedeniyle değil, ruhu ve gönlüyle de oralara gidebilenler, oralı olabilirler.

Doğrularıyla, dogmalarıyla, yargıları ve klişeleriyle mutlu mesut

yaşayanların değil, gitmenin değişmek olduğunu bilenlerin kentidir Katmandu. Oraya varılır ve yaşanır; sonra geçip gidilir. Bir duraktır, son bir durak değil ama, derin bir soluk alma yeri. Hayat gibi yani, yaşayıp da geçilen bir yer.

Katmandu küçük bir kent. Bir ucundan dokuzda yürümeye başlarsanız, diğer ucuna dokuz çeyrekte varırsınız. Ancak bu kentin kalbi eski Katmandu'da atar. Birkaç katlı, ahşap işlenti yapıların arasında kalan dar sokaklardan, bu sokakların açıldığı küçük meydanların ortasına kurulmuş irili ufaklı tapınaklardan geçerek yayılıp giden bir kent.

Kuşkusuz bu kadar değil, Katmandu kalabalıkla soluk alıp verir. Sabahlar pusludur, sokaklar süpürülürken doğan güneş pusu tozla karıştırıp küçük pırıltılar uçuşturur havada. Gün ağır geçer. Bu ağırlık, şehir merkezine yayılmış eski çarşının zenginliği aşan ihtişamından ve satıcıları ezen bakışlarıyla

dükkanların muhteviyatını süzen kadınlardan gelir. Güneş batmaya yakın kalabalık iyice artar, gece yarısına doğru el ayak çekilir. Geriye, evin yolunu şaşırmış birkaç inek, kafası dumanlı gençler ve tapınaklardaki gece ayininden dönen yabancıların telaşlı ayak sesleri kalır.

Bir yabancının, Katmandu sokakları uykuya dalmadan otele dönmesi ne kadar yanlışsa, sabah sisi dağılmadan yollara düşmesi de o kadar doğrudur.

Bu şehrin en kalabalık yerlerinde, örneğin Durbar Meydanı'nda ya da İndra Meydanı'nda gezenler, çok

“

Katmandu renkleriyle, kokusuyla, kalabalığı, çeri çöpüyle, insanları ve gürültüsüyle “gel” diyen kentlerden biridir.

”

sayıda Nepalli'yle haşır neşirken, ortamda insanı huzursuz eden bir atmosfer, tedirginlik verici bir telaş olmaz hiç. Ya duruşlarından, yürüyüşlerinden ya davranışlarından ya da yüzlerindeki ifadeden, neden bilmem. Onca insandan kaynaklanan, en küçük kıpırtıyı bile büyüterek etrafa yayan bir ortam içindesinizdir, belli belirsiz hissedersiniz, o kadar. Dokunmaz.

"İndra Jatra"

Meydanda, kalabalığın arasındaydım. Durbar Meydanı aslında, tam ortasındaki tapınaktan arta kalan küçük bir alandan ibaret. Kaldırırma benzer bir yükselti ve biraz daha geniş yol. Olağan zamanlarda, sepet örgüsüyle yapılmış tepsi gibi düz tablalarda iri bamyı, uzun domates, beyaz patlıcan satan köylülerle doludur. Çiçek demetlerini boyunluk çelenklerini tapınak parmaklığına asarlar, mevsimiyse hindistan cevizi, mango, papaya ve ananasları üst üste dizerler. Adını hiç bilmediğim nice meyve sebze bu pazarlarda

satılır. Köylüler çok erken açtıkları tezgahlardaki mallarını öğlen olmadan bitirip geri dönerler. Meydan gelip geçenlere, kaldırım tembeli köpeklerle, tapınağın basamakları ise çamaşır seren kadınlara kalır. İbadet etmek isteyenler için yeterince boşluk bırakılmıştır.

Şimdi ben, kalabalıkla birlikte meydana girer girmez, tapınağın en üst basamağından başlayarak silme insan dolu olduğunu, kaldırımın ve yolun da basamaklardan geri kalmadığını, herkesin oturmuş bir şey beklerken, ayaktaki kalabalığın arada bir dalgalanarak yandaki sokaklara doğru püskürdüğünü şaşırarak gördüm. Bu tür yerler, insanların kaynaştığı durumlar çekicidir, takılıp gitmek, oturup bakmak isterim.

"İndra Jatra," dedi arkadaşım. Adı Madhu'ydu. İndra Jatra'nın önemli bir bayram olduğunu biliyordum ama neyin nesi tam çıkaramıyordum, Madhu fotoğraf çekmeye ara verdi ve anlattı:

Bhatra ayının sonunda kutlanan bu önemli bayram Muson yağmurlarının da bitişi ve Tanrı İndra'ya adanmış.

Eski Aryan inancının en önemli idollerinden olan İndra, aslında yağmur tanrısı. Efsaneye göre, Katmandu Vadisi'ne gelen İndra, annesine Teej Bayramında hediye etmek üzere çiçek toplarken oradaki köylüler tarafından hırsız diye yakalanır ve hapse atılır.

Bu olayı gören anne Dagini, yeryüzüne inerek oğlunu hapsedenleri aramaya başlar. Tam bulmak üzereyken hırsız yakaladık diye bayram eden köylülerden bazıları Tanrıçayı tanıır, hırsız oğlanın özgürlüğünün bedeli olarak bir ihsan talep ederler.

İndra'yı kurtarmak için başka çare bulamayan Dagini, sabahları nemli bir hava, yapraklara şebnemler, gelecek aylarda da bereketli bir ürün hasadı vaat eder. Ancak bundan sonra ana oğul birlikte gökyüzündeki mekânlarına

dönebilirler. Köylüler istediklerini almışlardır, bayram devam eder.

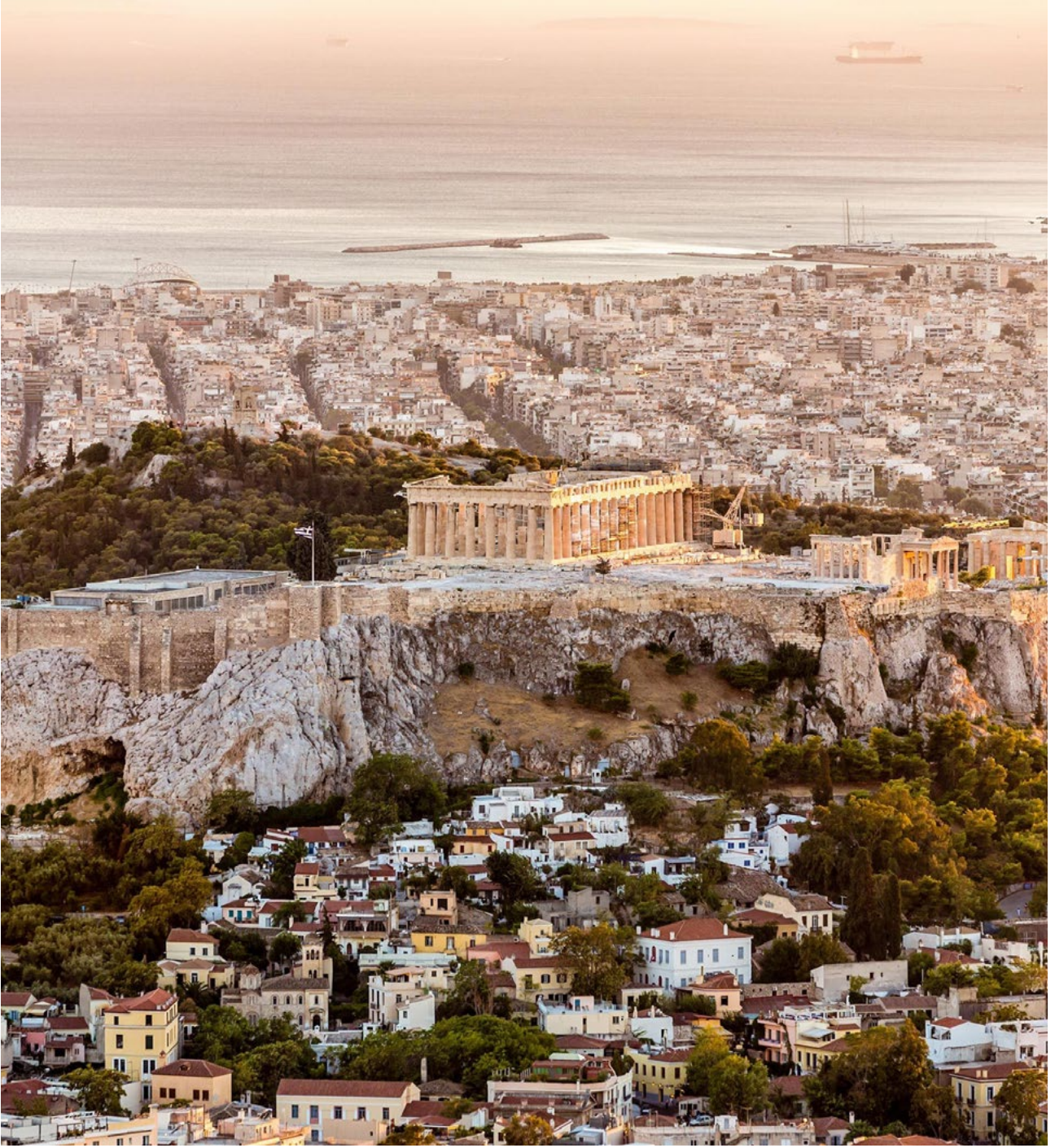
Eylül sonu, Ekim başına denk gelen İndra Jatra, bizim coğrafyalardaki Nevruz'a denk düşer. Yeni mevsimin karşılandığı, bereket istenen bu bayramda, Prithvi Narayan Şah'ın 1768'de Katmandu Vadisi'ne hakim olması da kutlanır. Ama İndra Jatra'nın esas ihtişamlı töreni Yaşayan Tanrıça Kumari'nin Şehrin sokaklarında dolaşmasıdır.

Bunca yıldır gidip gelirim şimdiye kadar birçok yaşayan tanrıça gördüm ama hep evinin penceresinden ve uzaktandı bakışlarımız.

Bu sefer bir hizmetlinin kucağında evinden çıkarken düştüm peşine, kalabalığın arasından geçerek bir taksiye binene kadar da bırakmadım.

Üç kez dokundu kafamın keline, taksinin penceresinden de el salladı yaşayan tanrıça Kumari.

Bana. ■

Mor Salkımların Gölgesinde **ATİNA**

YAZI
NURSUN EREL

Akropol'ün o muhteşem manzarası eşliğinde ilerlerken rölyefleri tek tek inceleyebiliyorsunuz. Fakat kimi noktalarda boşluklar var, kimi rölyefler sanki yeni yapılmış gibi. Bunların yıllar önce Akropol'den sökülüp British Museum'a götürülen rölyeflerin replikaları olduğunu öğreniyoruz.

Atina'ya gelip de Ege'nin öbür yakasındaki kente ismini veren tanrıça Athena'yı anmamak olur mu? Hani Athena, kentin tanrıçası olabilmek için Poseidon'la yarışmış da asasını vurduğu yerde dev bir zeytin ağacı çıkmış... İyi ki de öyle olmuş, zeytin ağacı kadar zarif, güzel, üstelik de yüzyıllarca ayakta kalıp, o kadar lezzetli, yararlı meyve veren başka bir ağaç var mı?

Hele de Atina'nın Kalamata bölgesinin zeytinleri... Mor rengiyle göz alan, kokusu, rayihasıyla damakları mest eden zeytinler... Peki yüzyıllar önce düzenlenen o yarışı Denizler ve Deprem Tanrısı Poseidon kazansaydı ne olacaktı? Asasını vurduğu yerden fışkıran tuzlu su neye yarardı? İçilmezdi bile!

Sabahın erken saatlerinde ağızma attığım zeytin tanesi beni Atina'nın yüzyıllar öncesine, geçmişine sürükledi. "Bu güzel kentin eski sakinleriyle keşke buluşabilseydim" diye düşündüm.

Platon'un akademisine devam eden iki kadından biri ben olsaydım örneğin. Yaşlı filozof şunları söylerdi belki:

-Dünya döndükçe, her şey değişir. İnsan, anlam arayışında olan bir varlıktır. İnsanlar gerçeğe değil, gerçek gibi görünen şeylere inanır...

Ben de ona sorardım:

-Dünya döndü döndü döndü ve bugüne geldik, pek çok şey değişti ama hâlâ yaşamda anlam arayışımız

değişmedi, siz buralardan gidince, öteki tarafta Atina'yı yaratan tanrılarla, hatta babaları Zeus'la bile buluştunuz, yaşamın anlamını çözebildiniz mi?

Sonra Aristoteles'le kendi kurduğu lisenin yer aldığı ağaçlıklı yolda yürürken tartıştık... Ona günümüzün demokrasilerinden örnekler verirdim:

-*"Demokrasi, insanların sayı çoğunluğuna dayanarak dilediğini yapmalarından başka bir şey değildir. Demokrasi cahil kitlelerin egemen olduğu bir yönetim şekline hızla dönüşebilir."* demiştiniz, haklı çıktınız, aradan bunca yüzyıl geçti ve biz dünya halkları bir türlü daha iyi bir yönetim biçimi bulamadık. Siz dünya siyasetini oradan nasıl görüyorsunuz?

Belki de Platon ve Aristo'dan çok önce yaşayan Sokrates ile karşılaştık, tam da "tanrılara inanmadığı, yenilerini yarattığı" için ve "gençlerin ahlakını bozacağı" gerekçeleriyle yargılandığı dava sırasında... Onu, "bırak elindeki şu baldıran zehrini, ölümü değil yaşamayı seç, yoksa mahkemeler adaletsiz kararlar vermeye devam edecek" diye kendisine kestiği ölüm cezasından vazgeçirmeye çabalıydım.

Mor salkımların gölgesinde

Geçmişin düşlerinden çabuk sıyrıldım, bahar aylarında, tam da mor salkımları açtığı günlerde

Atina'da olmak gibisi var mıydı? Her yerde balkonları saran mor salkımlar belli belirsiz kokularıyla insanı mest ederken, sokaklarda dolaşmak büyük keyif değil miydi? Aceleyle giyindim, sokaklara attım kendimi:

-Buraya sadece birkaç gün için geldiğimize göre, zamanı iyi kullanmalı. Akropol'ü önceki yıllarda defalarca görmüş, gezmiştik, yeni yapılan müzeyi çok anlattılar, o halde bir günümüzü oraya ayırsak mı?

Sempatik rehberimiz Fotini bizi gelip otelimizden alıyor, sağlı sollu turunc ağaçlarıyla çevrili sokaklarda ilerlerken sohbet ediyoruz:

-Atina'ya ilk gelişiniz mi?

-Önceki yıllarda çok kez gelmiştim, Türk siyasetçilerin resmi gezilerini izlerken, Başbakan Turgut Özal'ın peşinde ya da Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in gelişlerinde. Fakat tahmin edersiniz, onlar haber yetiştirme telaşı içinde oradan oraya koştuğumuz günlerdi, etrafı yeterince gezip inceleme fırsatımız pek olmazdı.

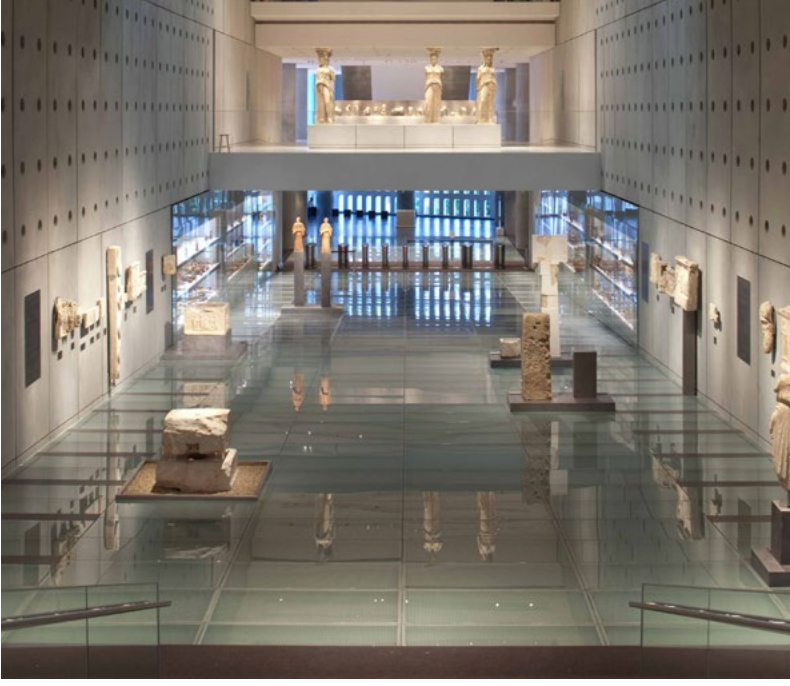
-A, demek gazetecisiniz, ben de o mesleği çok hayal etmiştim, okulunu da okudum ama bizi staj dönemimizde adeta parasız çalıştırmak istediler, ben de bir yıl sonra gazetecilikte kalıcı olma mücadelesini bıraktım, geçinmek ayakta kalmak için para kazanmak zorundaydım çünkü.

Fotini'nin anlattıkları bana hiç de yabancı gelmiyor. Genç gazeteciler

“
Atina'ya gelip de kente ismini veren tanrıça Athena'yı anmamak olur mu?
”

« Antik Yunan'da moria ağaçları, dini önemleri nedeniyle devletin malı sayılan zeytin ağaçlarıydı. Atina Akropolü'ndeki Erechtheion Tapınağı'nın önünde bulunan, tanrıça Athena'nın Atina'ya hediye ettiği ilk zeytin ağacı ile aynı yerde olduğuna inanılan ağaç, bu ağaçların en kutsalıdır.

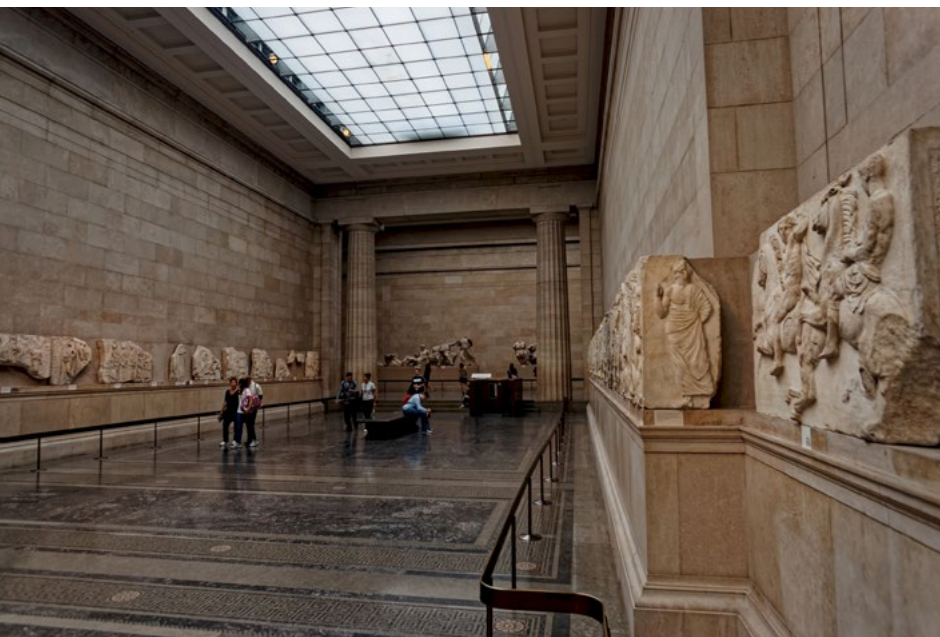

Atina Akropolis Müzesi.

Müzedede, eksik mermerlerin beyaz renkte replikaları bulunuyor (sağda).

Londra, British Museum'da sergilenen Parthenon mermerleri. ❧

Parthenon Tapınağı.

“ Yunan hükûmeti, Parthenon mermerlerinin Atina Akropolis Müzesi'nde sergilenmesi gerektiğini savunuyor. Fakat şimdiye kadar yapılan resmi başvurular sonuçsuz kalmış... ”

❧ Müzenin restoran alanı.

↗ Atina Akropolis Müzesi'ndeki orijinal karyatidler.

için Türkiye'de de durum aynı. Rehberimizle biraz ilerideki duraktan bindiğimiz otobüs bizi, ünlü Akropol'e çıkan yamacın eteğindeki müzeye en yakın noktada bırakıyor, yokuşu tırmanırken konuşuyoruz:

-Müze, antik çağlarda -kutsal kaya- olarak bilinen yol üzerinde yapılmış, ama müzenin 25 dönümlük arkeolojik sit alanına yerleşmesi tartışmalara yol açmış, şu anda müzede toplam 14 bin 250 parça arkeolojik buluntu sergileniyormuş. Müzeyi İsviçreli mimar, Bernard Tschumi dizayn etmiş.

Müzenin giriş avlusunda ilerlerken, sağımızda solumuzda, yüzyıllar öncesinden bugüne ulaşan kalıntıları izliyoruz, her yanımız tarih... Fotini bize efsanelerden söz açıyor, kadim tanrılar arasındaki savaşları, aşkları anlatıyor. Mayıs sıcaklığında güneş altında ter içindeyiz, müzeden içeri girdiğimizde, serinlik hoşumuza gidiyor. İlk dikkatimizi çeken, üstünde yürüdüğümüz hollerin tabanının camdan oluşu, aşağıdaki tarihi buluntuları net olarak görebiliyoruz.

Galerileri gezerken gördüklerimiz bizi hayranlıktan hayranlığa sürüklüyor... Heykellerin, rölyeflerin, objelerin hepsi birbirinden muhteşem.

-Bir mermer blokunu, üç boyutlu olarak hayal edip, elinde sadece bir çivi ve çekiçle son şekline getirmek için o heykeltıraşların birer dahi olması gerekmiyor mu?

Tek tek inceliyoruz müzedeki paha biçilmez parçaları...

Akropol'den sökülen parçalar

Galerileri tamamlayınca, müzenin terasına ulaşıyoruz. Akropol'ün eskiden tavanına yakın üst bölümlerini süsleyen rölyefler, hem doğa koşullarından etkilenip zarar görmemeleri hem de aşağıdan yeterince izlenememeleri sorununu aşmak için tek tek yerlerinden alınıp bu terasa monte edilmiş... Camdan yapılma terasta, sağda uzanan Akropol'ün o muhteşem manzarası eşliğinde ilerliyoruz, arada durup dinlenip rölyefleri tek tek dakikalarca inceleyebiliyorsunuz. İşte her biri onlarca asırlık güzelim heykellerle olmanın en güzel yolu, fakat kimi noktalarda boşluklar var, kimi rölyefler sanki yeni yapılmış gibi, Fotini anlatıyor:

-Bunlar yıllar önce Akropol'den sökülüp İngiltere'ye British Museum'a götürülen rölyeflerin replikaları. Defalarca resmi başvuru yapılmasına rağmen İngilizler milli

mirasımız olan mermerleri bize geri vermemekte direniyor...

Bu durum, bizim de mağduru olduğumuz acı bir sorun. Dünyanın her yerindeki müzelerde, New-York Metropolitan'dan tutalım, British Museum'a, Berlin'e kadar o kadar çok bu topraklardan koparıлып götürülmüş tarihi eser var ki...

Saatlerdir yürümek ve o müthiş heykelleri izleyip resimlerini çekmekten yorulduk, müzenin Akropol'e bakan küçük lokantasında bir şeyler atıştırıp, biraz kendimize gelsek mi?

Ooo harika, masamızın karşısında yine Akropol.

Müzeden dönüş yolunda şans eseri Ege'nin sularında boğulmaktan kurtulup, buralara kadar ulaşabilen göçmenlerle karşılaşıyoruz, aralarında dilenen ya da ufak tefek el işlerini satmak isteyenler var, rehberimiz, kaldığımız otelin semtiyle ilgili uyarıyor:

-Akşam saatlerinde ıssız sokaklara fazla girip çıkmayın, güvenlik açısından sakıncalı olabilir.

Gerçekten de sokaklar gözümüze pek güvenli görünmüyor, zaten pek çok terk edilmiş binanın görünüşü hayal kırıklığı yaratıyor, sanki pek

⚠ Atina şehir merkezinde bulunan yapıların birçoğu bakımsız, terk edilmiş binalar ve sokaklar grafitiler ile dolu...

çoğuna yıllardır el atılmamış, öylece çökmeye bırakılmışlar.

Gezip dolaşmaktan yorulup, otelimize dönüyoruz, bu akşam erken yatmalı...

Atina'yı Türkler mi kurtaracak?

Ertesi gün, üstü açık turist otobüsüyle Atina'yı dolaşmaya çıkıyoruz, kulaklığımızdaki otomatik ses kaydı, içinden geçen yerleri anlatıyor. Ancak, kayıttaki Türkçe o kadar bozuk ki, anlamak adeta imkânsız, hele bir de, "*bu sokaklar genelevleriyle meşhurdur*" cümlesi yok mu? Herhalde, otobüslerde

kullanılan ses kaydı yapay zekâ ile çalakalem oluşturulmuş...

Atina'nın pek çok semtini otobüsün tepesinden izlemek, fotoğraf çekmek için ideal, Zindagma (Anayasa) Meydanı'nı, Hadrianus Kapısı'nı, ünlü Atina Maratonu'nun bitiş noktası Panathinaikos Stadyumu'nu geride bırakıyoruz. Yıllar önce bir zirveyi izlediğim Great Britain Oteli'ni yeniden fotoğraflamak için otobüsten iniyorum.

Sonraki adres, Bizim Beyoğlu'nu andıran Plaka. Yolda yürürken pek çok Türkçe konuşma kulağımıza

çalınıyor. Bu aralar, zengin Türkler, Atina'da ev satın alma modasına uymuş. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş oluyorlar. Hem kendileri hem de anne babaları "*altın vize*" elde edip, Avrupa vizesi için kuyruklarda beklemekten kurtuluyorlarmış.

Önceki yıllara göre ben Atina'daki genel ekonomik durumu ve sosyal yaşamı epey gerilemiş buluyorum, "*Burayı Türkler mi kurtaracak?*" diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Asma yaprağında levrek

Akşam yemeği için tam da Akropol'e bakan bir restoranda

⚠ Ünlü soprano Maria Callas'ın şahsi eşyalarının bulunduğu Maria Callas Müzesi, Atina.

yer ayırttık, manzara çok güzel, yemekler nefis. Asma yaprağında ızgara edilen levrek ve favanın tadı damağımızda kalıyor. Strofi adlı restoranının girişindeki fotoğraflarda fark ediyorum, burası "yüzyılın sesi" olarak opera tarihinin altın sayfalarında yer alan Maria Callas'ın da çok sevdiği bir yermiş...

"Acaba Callas, buraya kimlerle gelirdi, hangi masaya oturur? Uzo mu şarap mı tercih ederdi?" diye merak ediyorum.

Arkamızdaki masaya kalabalık bir Türk grubu gelip yerleşiyor, art arda uzo kadehlerini kaldırıp, Türkçe şarkılar söylüyor, bir ara fonda çalan "Ya Mustafa" şarkısına eşlik ediyorlar. Dünya ne küçük...

Maria Callas Müzesi

Kısacık Atina ziyaretinin benim için en heyecan verici noktalarından biri Maria Callas Müzesi...Mitropoleos Sokak 44 Numara'daki binada gördüklerimden büyüleniyorum. İşte Callas'ın 60 kilo vermeden önceki fotoğrafı, işte önce sesini beğenmeyip reddeden sonra kabul eden konservatuvardaki eğitim sürecine ilişkin fotoğrafları. Onun ellerinin dokunduğu notalar, kendisine hediye edilen gümüş ayna, büyük aşkı Onassis'le çektiği fotoğraflar... Sahne kıyafetleri... Yarı aydınlık bir salondaki kanepeler, rüzgârla dalgalanan perde ve onun sesinden duyulan bir arya...

Müzedeki geçirdiğim saatlerden büyük keyif alıyorum, Maria Callas'la yan yanaydım sanki, keşke sorabilseydim ona:

-Aşkın gözü sizin için de mi kördü? Amerika'nın 'first lady'si Jacqueline Kennedy için sizi terk eden Onassis uğruna onca yıl kendinizi kahretmenin, yaşama küsmenin alemi var mıydı? İşte üzüle üzüle sonunda sesinizi de kaybettiniz, asıl aşkınıza operaya, o muhteşem sesinize odaklansanız, olmaz mıydı?

Müzeden ayrılıyor, bu kez Callas'ın çocukluğunda, ilk gençliğinde yıllarca oturduğu evi görmek niyetindeyiz, hani konservatuvara ya da şan hocası Hidalgo'nun evine yürüyerek gittiği, gece gündüz bel canto tekniği ile şan çalıştığı eve...

-Aaa, o ne? Callas'ın oturduğu ev dökülüyor, yakında enkaza dönüşecek...Callas üzerinden bunca turist çekip, şarap şişeleri, parfümler, giysiler üzerine resmini yapııştırıp kazanç elde eden Yunanlılar evini tamir ettirme zahmetine bile girmemişler, ne acı!

Korint Kanalı

Atina'da son iki günümüz...

Sabah erkenden kalkıyoruz, kara yoluyla 1.5 saat sonra ilk durağımız Korint Kanalı'na varıyoruz. Dünyada insan eliyle yapılmış üç büyük kanaldan biri, Ege Denizi ile Adriyatik'i bağlayarak zaman

kazandıran önemli bir mühendislik örneği...Rüzgârlı günde, bir özel yatın 6.5 kilometre uzunluğundaki kanaldan yavaş yavaş geçişini izliyoruz. Yolumuz uzun, şimdi Ege kıyılarındaki ünlü sahil kasabası Napflion'a gideceğiz. Kasabaya ulaştığımızda önce tepeden bakan kaleden fotoğraflar çekiyoruz, ardından parke taşlı küçük sokaklardan ilerleyip kasabanın meydanına giriyoruz. Camiden dönüştürülmüş bir kilise var.

Evliya Çelebi, ta 17. yüzyıl'da, bu toprakları defalarca "at sırtında" gezmiş, "Seyahatname" sinde sayfalara dökmüş, bölgedeki camilerin sayısından, Atina'da ziyaret ettiği "Kale" diye andığı Akropol'e kadar gördüklerini, izlenimlerini aktarmış, hatta buralardan İstanbul'a, saray sofralarına gönderilen narenciye şerbetlerinin lezzetini bile dile getirmiş, onu anmamak olur mu?

Ege'nin iki yakasının insanları, sokakları, mutfağı ne çok benziyor birbirine. Deniz kıyısında, kumkuat ağaçlarının gölgesindeki küçük restoranda yemek yiyeceğiz şimdi. Önce mezeler ve yeşil salata geliyor, sonra koca bir tabak kızarmış barbunya. Yaşını almış bir kasabalı yaklaşıyor masamıza, buzukisi eşliğinde şarkılar söylüyor...

Son ikram, iki yakanın da sahip çıktığı "Yunan kahvesi", bizim taze çekilmiş kahvemizle yakından uzaktan ilgisi yok ama telvesi bol... Fal kapatalım, bakalım bir sonraki seyahat ne zaman? ■

✂ Ege Denizi ve Adriyatik'i birbirine bağlayan Korint Kanalı

SMYRNA AGORASI

YAZI
ZEYNEP ARGUVAN

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne giren İzmir Tarihi Liman Kenti'nin en önemli odak noktalarından biri olan Smyrna Agorası, günümüzde dünyada kent merkezinde bulunan en büyük agoralardan biri. Görkemli sütunlar ve kemerli bodrum katlarının oluşturduğu dikey/yatay uyumu büyüleyici.

Günümüzde dünyada kent merkezinde bulunan ender agoralardan biri olan Smyrna Agorası'nın arkasında Büyük İskender'in "düş"ü ve tanrıların "mutluluk" vaadi var! Büyük İskender MÖ 334 yılında Pers İmparatorluğu'nun Anadolu'daki ordusunu yendikten sonra İzmir yöresine gelmiş. Efsaneye göre avlanmak için geldiği Kadifekale (antik çağlardaki adıyla Pagos Tepesi)

eteklerinde bir pınarın başında uykuya dalmış. Rüyasında gördüğü iki Nemesis (adalet tanrıçaları) ona burada bir kent kurmasını söylemiş. Smyrnalılar, bu durumu Tanrı Apollon'a danışmış. Apollon, "*Kutsal Meles'in ötesindeki Pagos'ta oturacak olanlar eskisine göre üç kat, dört kat daha mutlu olacaklardır.*" yanıtını vermiş. Bunun üzerine Smyrnalılar kentlerini Bayraklı'dan Kadifekale eteklerine taşımış...

Pagos Tepesi yamaçlarındaki Smyrna'nın ikinci kez kurulmasının arkasında böyle bir efsane var. Büyük İskender'den sonra MÖ 4. yüzyılın sonunda kurulan agora, Smyrna'nın idari, siyasi, adli ve ticari merkezi. Kentte MS 178 tarihinde yaşanan büyük depremin ardından agora, Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un destekleriyle yeniden ayağa kaldırılmış. Günümüze ulaşan kalıntıların çoğu, Roma dönemi

↗ Smyrna Agorası batı stoa

agorasına ait. Smyrna Agorası, en geç 7. yüzyıla kadar genel karakterini korumuş. Orta ve Geç Bizans ile Osmanlı dönemlerinde avlusu mezarlık olarak kullanılmış. Agora ve çevresi, Osmanlı döneminde de yoğun bir ticaret hayatına tanıklık etmiş, aynı zamanda farklı inanç ve kültürlerden toplulukların yaşadığı mahallelere ev sahipliği yapmış...

Smyrna Agorası, Nisan 2020 itibarıyla UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne giren İzmir Tarihi Liman Kenti'nin en önemli merkezlerinden biri. Kemeraltı ile Kadifekale arasında kurulan Smyrna antik kentinin

Helenistik ve Roma dönemlerinde idari, sosyal, kültürel ve dini işlevlere sahip olan Smyrna Agorası, bugün kent merkezinde kolayca ulaşılabilecek bir ören yeri.

Kemeraltı Çarşısı'nda dolaşp, tarihi hanlardan birinde soluklandıktan sonra Havra Sokağı'na gelin. Balıkçıların arasından yürürken eğer zamanınız varsa ara sokaklara girip İzmir'e göç eden Yahudilerin yaşadığı mekânların, sinagogların izini sürün. Havra Sokağı'ndan İkiçeşmelik'e çıktığınızda katlı otoparkın hemen yanında Agora ören yeri karşınıza çıkacak.

Grafitilerde gladyatörler, gemiler ve "deprem" !

Ören yeri girişinde dev bir duvar resmi var. Ressam Gülderen Depas imzasını taşıyor. Kordon boyu, sevgililer, balıkçılar, vapurlar, kediler, tarihi kalıntılar ve "turist" leriyle günümüzden bir İzmir kolajı. Biraz sonra dolaşacağınız Smyrna Agorası'ndaki bazilikada yer alan dünyanın en zengin Yunanca yazılı grafiti koleksiyonuna bir selâm gibi!

Bazilika duvarlardaki grafitiler 1800 yıl öncesinden "bildiriyor". Duvarlarda neler yok ki?

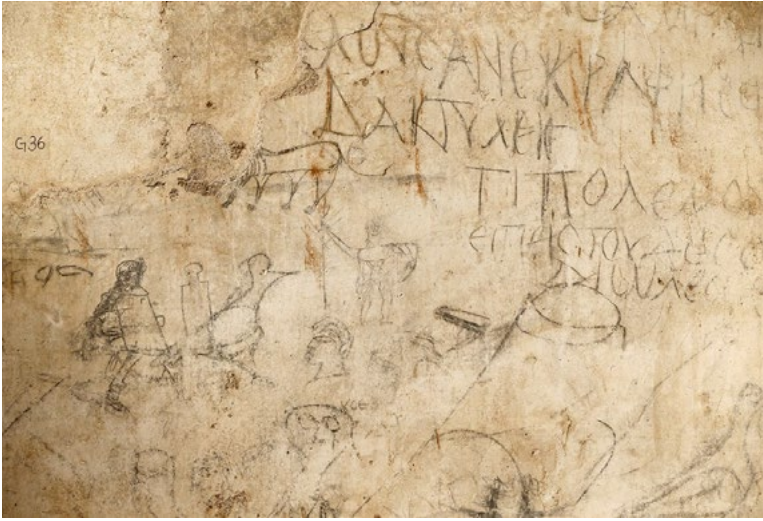
↘ Gülderen Depas imzalı mural yapım aşamasındayken.

“

Ören yeri girişindeki dev duvar resmi, günümüzden bir İzmir kolajı. Smyrna Agorası'ndaki bazilikada yer alan dünyanın en zengin Yunanca yazılı grafiti koleksiyonuna bir selâm gibi! Bu grafitilerde neler yok ki? Gladyatörler, gemiler, deprem, savaş...

”

↗ Smyrna Agorası, duvar yazıları (graffito) açısından zengin merkezler arasında. Graffitolar 1800 yıl öncesine ışık tutuyor.

Gladyatörler, ticaret ve savaş gemileri, Ephesos ile Smyrna rekabeti, kelime oyunları, bilmeceler, gözler ve göz sağlığı üzerine yazılar, en erken dönem Hristiyanlık metinleri ve Smyrnalıların günlük yaşamı ile ilgili birçok duvar yazısı... Hatta MS 551 yılında, bir Roma vatandaşı olan, Agora'da görev yapmış yargıç Damokharis'in Smyrna'nın yeniden inşasında gösterdiği çabalara halkın teşekkürü olan bir yazıt var. Heykel kaidesinin üzerindeki yazıtın Türkçesi şöyle: *"Ey maharette (ustalıkta) ünlü yargıç Damokharis! Bu başarı da sana ait. Bir depremin öldürücü felaketlerinden sonra çok gayretli bir çalışmayla Smyrna'yı tekrar bir şehir haline getirmeyi başardın."*

Dönem mimarlığına hayranlık!

"Agora" sözcüğü, "kent meydanı, çarşı, pazar yeri" anlamına geliyor. Geniş bir avlu ve etrafındaki görkemli sütunlu galerilerle (stoa) çevrili yapı ziyaretçileri ilk bakışta çarpıyor. Agora antik kentin merkezinde, bu bölgedeki izgara kent planına uygun olarak dikdörtgen bir alanı kapsıyor. Kazılarla açığa çıkarılan Kuzey ve Batı stoa bodrum katı üzerinde yükseliyor.

Agora avlusunda önemli kişiler, günler ve anlaşımlar için dikilmiş basamaklı anıtlar, heykeller, dini törenlerde sunu yapılan birden çok tanrıya ait sunaklar, mermerden yapılmış oturma yerleri olan Exedralar, kentin saygı gösterdiği bir

tanrının tapınak ve sabit sunağı yer almış.

Agoranın kuzey kanadında yer alan bazilika, dıştan dışa 165 x 28 m ölçülerinde, dikdörtgen bir plana sahip. Ölçüleri itibarıyla, bilinen en büyük Roma dönemi bazilikası olma özelliğini taşıyor. Günümüze ulaşan bodrum katında dolaşırken, her adımda dönem mimarlığına saygı ve hayranlık duyuyorsunuz.

Avludan üç sıra basamakla çıkılan zemin kat ve ahşap tabanlı ikinci kat, Antik Çağ'da insanların yağmur ve güneşten korunarak gezinti yaptığı yerlermiş. Kadifekale yamaçlarında ortaya çıkan kaynakların suyunu toplayarak kentin aşağı mahallelerindeki çeşme ve sarnıçlara ileten su yolları kazı ve araştırmalarla

« Heykel kaidesinde, depremden zarar gören kentin yeniden inşasına katkısından ötürü Damokharis'e teşekkür ediliyor.

Batı stoanın sütunları ve Agora'nın avlu alanı. »

↗ Faustina'nın portre kabartması

ortaya çıkmış. 2000 yıllık su kanalı bugün de Smyrna Agorası'ndaki çeşmeye su iletmeye devam ediyor. Batı stoa'nın avluya bakan cephesindeki birinci kat sütunları, 1940'lı yıllarda ayağa kaldırılmış.

Smyrna kentinin, Doğu-Batı yönlü paralel caddelerinden biri agoradan geçiyormuş. Olasılıkla agorayı iki eşit parçaya bölen caddenin Batı'dan agoraya giriş yaptığı yerde görkemli bir kapı bulunuyor. İki gözlü olduğu düşünülen kapının Kuzey kemerinin merkezinde Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un eşi Faustina'nın portre kabartması yer alıyor. Günümüzde kullanılan sokağın altında olan ikinci gözde ise olasılıkla Marcus Aurelius'un portresi var. Bu iki isim, MS 178'de depremle yıkılan agorayı yeniden inşa ettirdiği için

↗ Batı stoa'nın ortasından geçen su kanalı

Smyrnalılar vefa borçlarını bu kapı ile ödemiş. 1940'lı yıllarda hatalı ölçülerle onarılan kemerli kapı 2004 yılında aslına uygun olarak yeniden restore edilmiş.

Çitlembik ağacının altında

Tanrıların "üç-dört kat daha fazla mutluluk" vaadi ne kadar gerçek olmuş bilinmez. Ama agoranın bulunuşunun arkasında bir sel felaketi var. İzmirli kent tarihçisi İlhan Pınar, "1930 Sel Felaketi ve Agora'nın Keşfi" başlıklı yazısında bunu şöyle anlatıyor:

"24 Ekim 1930 Cuma gecesi 23.30'da başlayan, İzmir'in o meşhur gök gürültülü, şimşekli ve yıldırımlı yağmuru gök kubbe boşalırçasına yağar. Belki de yüzyılın sel felaketine maruz kalır İzmir. (...) İzmir'e ve

İzmirli'lere büyük zarar veren ve büyük acıların yaşanmasına neden olan sel felaketi sonucu bugün Agora olarak bildiğimiz alan ortaya çıktı. Yağan yağmur sonucu zaten yumuşak bir zemine sahip olması muhtemel olan alanda bir çitlembik ağacı devrilir. Devrilen ağacın köklerinin boşalttığı çukurda görülen kalıntılar dikkat çekicidir. 1932 yılında İzmir Hapishanesi'ndeki mahkûmlar çalıştırılarak başlayan öncü çalışmalar İzmir Arkeoloji Müzesi Kurucu Müdürü Ömer Selahattin Kantar(1878-17 Kasım 1943) ve Alman Mimar Rudolf Naumann (18 Temmuz 1910-24 Mayıs 1996) tarafından 1941 yılına kadar sürdürülür." ■

*T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sitesinden yararlanılmıştır. <https://izmir.ktb.gov.tr>

Kazıların tarihçesi

1933/1943: İlk olarak 1933 ile 1941 yılları arasında İzmir Müzesi Müdürlüğü ile Tarih Kurumu ortaklığında arkeolojik kazılar yapılmış. Bazilika'nın korunmuş sütunları etrafında başlayan kazılar Batı Stoa ve sonra da Doğu Stoa'ya genişlemiş. Bu kazıların sonuçları ilk olarak 1934 yılında F. Miltner ve S. Kantar tarafından bir kazı raporu ve 1943 tarihinde R. Naumann ve S. Kantar tarafından ikinci bir kazı raporu olarak yayınlanmıştır.

1950: Kazı raporu R. Naumann ve S. Kantar tarafından nispeten daha kapsamlı bir makale olarak yayınlanmıştır.

1997: Agora'daki çalışmalar uzun süre durmuş ve ancak yaklaşık yarım yüzyıl sonra 1997 yılında İzmir Müze Müdürlüğü tarafından kazılara tekrar başlanmıştır.

2007: Katip Çelebi Üniversitesi'nden Doç. Dr. Akın Ersoy tarafından başlanan son dönem kazıları Smyrna Agorası ve Smyrna Tiyatrosu'nda devam etmektedir. "Agora ve Çevresi Koruma – Geliştirme ve Yaşatma Projesi", TC. Kültür ve Turizm Bakanlığının izni, İzmir Valiliği, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Ticaret Odasının katkılarıyla İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce yürütülmektedir.

BÜYÜK SESSİZLİK

YAZI
HAKAN KARA

Yıllardır evreni dinliyoruz. Bizim gibi akıllı varlıkların seslerini duymaya çabalıyoruz. Onlarla iletişim kurmak istiyoruz. Fakat ses seda yok. Büyük bir sessizlikle karşı karşıyayız. Evrendeki bu büyük sessizliğin nedenlerini anlamaya çalışırken, dünyada yaşayan canlıların seslerine duyarsızız. Onlarla iletişim kurmak için o kadar da büyük bir çaba içinde değiliz. Bu gezegeni 8 milyondan fazla türle paylaşıyoruz. Fakat sadece birinin dilini biliyoruz.

Yıllardır uzayı dinliyoruz. Evrende bizim gibi başka gelişmiş uygarlıklar var mı diye araştırıyoruz. Dev radyo teleskopları kurduk. Fakat sonuç yok. Uzaya mesajlar gönderdik. Yanıt yok. Sonra evrendeki bu "büyük sessizliğin" anlamı üzerine düşünmeye başladık. Neden hiçbir şey duymuyoruz? "Oysa evren yaşamla dolu olmalı" diyordu Nobel ödüllü ünlü fizikçi Enrico Fermi. Hem de 1950'de. "Büyük Sessizlik", Fermi Paradoxu'nun diğer adı.

Nükleer çağı başlatan fizikçilerden olan Fermi 1950 yılında Los Alamos Laboratuvarı'nda çalışıyor. Sıcak bir yaz günü meslektaşları Emil Konopinski, Edward Teller ve Herbert York ile öğle yemeğine çıkıyorlar.

Hepsi önemli fizikçiler. Yol boyunca, evrende akıllı yaşamın var olup olmadığını, uzaylıları tartışıyorlar. O yıllarda da gazetelerde uzaylılarla ilgili haberler var. UFO haberleri. Yani tanımlanamayan uçan nesnelerle ilgili haberler. Hatta karikatürler yayınlanıyor. Uzaylılar, 1950'lerde de, bugün olduğu gibi, toplumda heyecan uyandıran bir konu.

Herkes nerede?

Anlatılanlara göre, yemekte Fermi zihninden olasılık hesapları yapmaya başlıyor. Malum Fermi olasılık hesaplarıyla da ünlü.

Hesabın sonunda evrenin yaşamla dolu olması, hatta bizden gelişkin uygarlıkların var olması gerektiği sonucuna ulaşıyor. Sonra masada birden yüksek sesle o ünlü soruyu ortaya atıyor: "Herkes nerede?"

O sırada masadaki sohbetin konusu değiştiği için herkes gülmeye başlıyor. Ama hepsi Fermi'nin ne demek istediğini anlıyorlar elbette.

İşte size Fermi Paradoxu. Ortada varsayımsal da olsa olasılığı son derece yüksek bir şey var, fakat bu şeye ilişkin tek bir kanıt bile yok. Ve bilimsel açıdan önemli olan elbette kanıtlar.

Samanyolu galaksisindeki gezegenler

Fermi'nin akıl yürütme yöntemi üzerine pek çok metin var. Bugün evrene ilişkin bilgilerimiz bilim sayesinde, radyo teleskoplar sayesinde önemli ölçüde arttı. Örneğin günümüzde Samanyolu'nda "en az" 100 milyar yıldız olduğu tahmin ediliyor. Bu en düşük tahmin. Her bir yıldızın 5 gezegeni olsa, 500 milyar gezegen var demektir. Peki bu gezegenlerin yüzde kaçında yaşam vardır? Yüzde bir mi? Eder 5 milyar gezegen.

Kaldı ki gözlemlenebilir evrende Samanyolu gibi 100 milyar galaksi var. Küçük galaksiler bu sayıya dahil değil. Onların sayısı çok daha fazla. Fermi'nin, evrende dünyadaki gibi yaşamın ortaya çıktığı, evrimleştiği pek çok gezegenin var olduğu sonucuna ulaşması, bugünkü bakış açısıyla çok da şaşırtıcı değil. Elbette Fermi'nin olasılık hesabı bu kadar basit değil. Fakat Fermi uzaydaki akıllı yaşamla ilgili bir formül bırakmadı.

1960'larda astrofizikçi ve astrobiyolog Frank Drake bir denklem ortaya koydu: Drake denklemi, Samanyolu galaksisindeki akıllı medeniyetlerin sayısını saptamaya yardımcı olabilecek bir denklem. Fakat ilginç bir denklem. Faktörlerin yerine eğer elinizde somut sayısal veri yoksa, varsayımlarınızı girmeniz gerekiyor. Oradaki soruları okuyunca, evrenle ilgili bilgilerimizin ne denli yetersiz kaldığını anlıyorsunuz.

Aynı dönem Rus astrofizikçi Nikolay Kardaşev, uzaylı medeniyetleri enerjiyi kullanabilme yeteneklerine göre sınıflandırdı. 1. tip medeniyetler kendi yıldızının enerjisini etkin biçimde kullanabilen ve depolayabilen medeniyetler. Biz henüz o seviyede değiliz. Belki 100 yıl sonra.

60'larda SETI, yani dünya dışı akıllı yaşam araştırmaları sistematik hale geldi. Frank Drake SETI projelerinin de öncülerinden. Uzaya 1974'te gönderilen Arecibo mesajının yaratıcılarından. Sonrasında "Voyager altın plağı"nın geliştirilmesinde dönemin en parlak bilim insanlarından astrofizikçi ve astrobiyolog Carl Sagan ile birlikte çalıştı. "Drake Denklemi"nin bu kadar popülerleşmesinde de Sagan etkili oldu.

Carl Sagan deyince elbette önce "Kozmos" kitabı geliyor akla. Kozmos o yıllar pek çok insanı derinden etkiledi. Uzaylılar popüler kültürde de geniş yer buldu. Erich von Daniken'nin "Tanrıların Arabaları", Zecharia Sitchin'in "12. gezegen" gibi kitapları ilgi çekti. Uzaylılarla ilgili pek çok film yapıldı.

Son olarak Netflix'teki "Üç Cisim Problemi" dizisini izledik. Heyecanlı, sürükleyici bir bilim kurgu dizisi. Çinli yazar Cixin Liu'nin romanından uyarlanmış bir dizi. Eski ABD Başkanı Barack Obama da o yıllar kitabı çok beğendiğini söylemişti. Gazetelerin yazdığına göre dizi için Obama'ya da küçük bir rol teklif edilmiş. Ama o reddetmiş. Teklifi götürenlere esprili bir not iletti:

"Eğer gerçek bir uzaylı istilası olursa, sanırım kendimi o krize saklamalıyım."

Dizide bir kadın bilim insanı uzaya radyo teleskop aracılığıyla mesaj gönderiyor. Uzaylılar mesajı duyuyorlar ve dünyayı istila etmeye geliyorlar. Çok heyecanlı.

Fakat gerçek ne? Onca bilimsel gelişmeye karşın, bırakın uzayda gelişmiş akıllı varlıkları bulmayı, ilkel bir yaşam biçimine bile rastlamadık. Yıllar içinde "Büyük Sessizliği" açıklamaya yönelik hipotezler arttı. Hâlâ artıyor. Birbirinden ilginç hipotezler var...Niye ilginç diyeceksiniz. Çünkü bir yönüyle bizi bize anlatıyorlar. Zamanın ruhunu yansıtıyorlar.

Evrende yalnız mıyız?

"Belki de yaşam öylesine nadir bir şey ki, dünya dışında evrenin başka hiçbir yerinde ortaya çıkmamış olabilir. Belki evrende yalnızız" diyor bazıları.

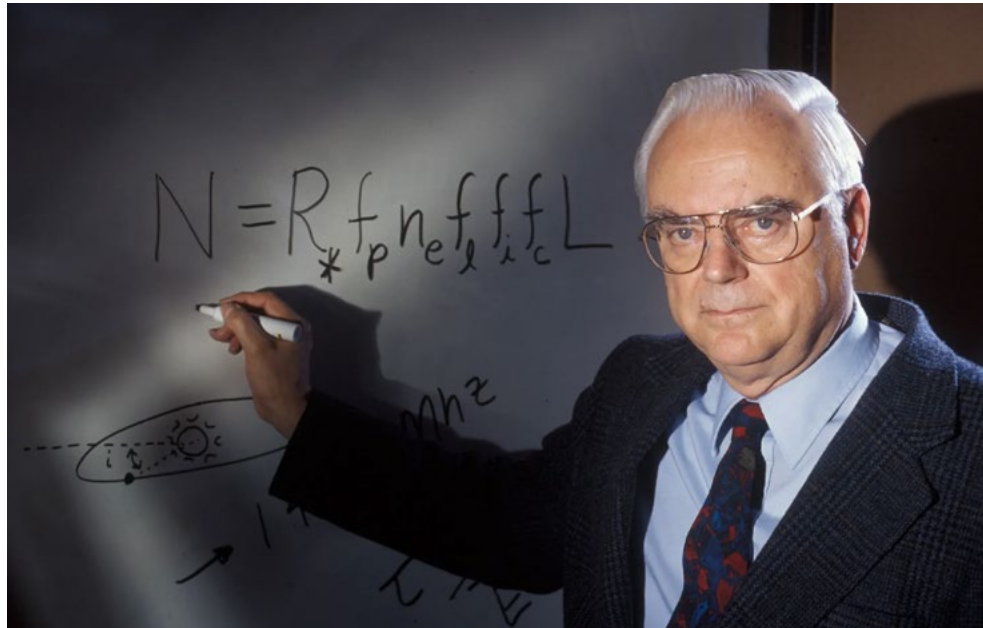
Carl Sagan'ın şu sözü geliyor akla: "Evren epey büyük bir yer. Eğer sadece biz varsak, bu epey büyük bir israf olurdu."

Gençlik yıllarından Carl Sagan'la tanışan ve ondan son derece etkilenen astrofizikçi Neil deGrasse Tyson da şöyle diyor:

"Dünya dışında yaşam olmadığını mı iddia ediyorsunuz? Bu, okyanustan aldığınız bir kap suya bakarak, okyanusta balinaların yaşamadığını iddia etmeye benziyor!"

>>

Franke Drake'in Arecibo mesajını çözemediler — Franke Drake, uzaya gönderilen Arecibo mesajını oluşturan kişi. Mesaj, insanın biyolojik yapısı, dünya, bulunduğumuz yer hakkında bilgiler içeren bir mesaj. Fakat uzaylıların daha rahat algılayabileceğini düşündüğü için mesajı ikili sistemle, yani 0 ve 1'lerle oluşturmuş. Toplamı 551 bit. Sonrasında mesajı pek çok meslektaşına hatta Nobel ödüllü bilim insanlarına göndermiş. Aralarından sadece biri, Barney Oliver, mesajın bir kısmını çözebilmiş. Diğerleri çözemedi. Sonrasında mesajı bir dergiden gören şifrelere meraklı amatör bir genç çözüvermiş. Drake "Is Anyone Out There" kitabında şöyle diyor: "Dünya dışı bir mesaj aldığımızda bu mesajı çözmek için oluşturulacak ekibe, hevesli amatör kod kırıcıları dahil ettiğimizden emin olmalıyız."

«

Carl Sagan ve Frank Drake dostluğu — Frank Drake dünya dışı akıllı yaşamı araştıran SETI projelerinin öncülerinden. Uzaya 1974'te gönderilen Arecibo mesajının yaratıcılarından. Sonrasında "Voyager altın plağı"nın geliştirilmesinde dönemin en parlak bilim insanlarından astrofizikçi ve astrobiyolog Carl Sagan ile birlikte çalıştı. "Drake Denklemi"nin bu kadar popülerleşmesinde de Sagan etkili oldu. Carl Sagan deyince elbette önce "Kozmos" kitabı geliyor akla. Kozmos o yıllar pek çok insanı derinden etkiledi.

Diğer yandan ilginç bir durumla karşı karşıyayız. Bir yandan uzaylıları aramak için onca çaba gösterirken, diğer yandan "ya gelirlerse" diye de korkuyoruz.

Uzaylılardan neden korkuyoruz?

Uzaylı korkusu, sadece filmlerde yok. Özellikle radyo teleskoplar aracılığıyla uzaya mesaj gönderilmesi gündeme geldiğinde belirginleşiyor. Bazıları mesaj gönderilmesine karşı çıkıyor. "Voyager altın plağı"na da karşı çıkanlar oldu. 15 yıl kadar önce SETI projesi çerçevesinde bir tartışma yaşandı. Uzaya mesaj gönderme konusu gündeme gelmişti. Bazıları karşı çıktı. Hatta imza topladılar.

Fizikçi Stephen Hawking imzacılar arasında yoktu. Ancak kendisiyle 2010 yılında yapılan bir söyleşide şöyle diyordu:

"Eğer uzaylılar bizi ziyaret ederse Kristof Kolomb'un Amerika'ya ayak basması gibi olacaktır. Bu yerli Amerikalılar için hiç iyi olmamıştı."

Hawking haksız değil.

Beyaz adamın kıtaya ayak basmasıyla kaç milyon yerli katledildi? Francisco Pizarro'nun binlerce İnkalıyı katletmesi bir kahramanlık destanı olarak anlatılmadı mı yıllarca? Ya Hernan Cortes'in Azteklere yaptıkları?

Sonra Afrika'dan Amerika'ya köle ticaretine ne demeli? Kaç Afrikalı, Amerika'ya köle olarak götürüldü?

Bazı araştırmacılar 12 milyon, bazıları 20 milyon diyor.

Tarihte yaşanan acımasızlıkların sayısı çok. Kendi türüne karşı böylesine acımasız olabilen bir canlı, diğer türlere nasıl davranır? Örneğin 1500'lü yıllarda Amerika'daki bizon sayısı 60 milyonmuş. Bugün sayı 50 bin. Uzaylı korkusunun arkasında şöyle bir yaklaşım seziyor: *"Biz yaptık, bize de yaparlar."*

Yani aslında uzaylıların bizler gibi olabileceğinden endişe ediyoruz. Bu insan türüne ilişkin oldukça olumsuz bir yaklaşım. Tarihte yaşanan olumlu gelişmeleri göz ardı eden bir yaklaşım. Diğer yandan yıldızlar arası seyahati başarabilen bir medeniyetin, bizden çok daha uygar olması beklenmez mi? Uzaylılar gelir mi korkusu, büyük sessizlik ile ilgili ortaya atılan "Karanlık Orman Hipotezi"ni akla getiriyor. Buna göre evrende aslında gelişmiş pek çok uygarlık var. Fakat kendilerini gizliyorlar. Uzaya radyo sinyalleri göndermiyorlar. Neden? Çünkü başka bir uygarlığın kendilerine saldırmasından, kendi gezegenlerini sömürgeleştirmesinden endişe ediyorlarmış.

Uygarlıklar kendilerini yok mu ediyor?

Dünyada çevre sorunlarının giderek artması, büyük sessizliğe ilişkin farklı yaklaşımları gündeme getirdi. Malum krizler çağında yaşıyoruz: İklim krizi, biyolojik çeşitlilik krizi, su krizi... "Belki de zeki varlıklar, bir

aşamadan sonra kendi kendilerini yok ediyorlar" hipotezi ortaya atıldı. Astrofizikçi Hubert Reeves'in sözü akıllardadır: *"Zekâ belki de bize sunulmuş zehirli bir armağandır."*

Peki bu uygarlıklar kendilerini nasıl yok ediyorlar? Çeşitli görüşler var. Belki de zeki varlıklar, kendi gezegenlerindeki doğal kaynakları hızla tüketerek, gezegenin ekolojik dengesini bozarak kendi yok oluşlarını hazırlıyorlar, diyorlar. Belki de büyük nükleer savaşlarla kendilerini yok ediyorlar, diyorlar de var. Geleceğe ilişkin varsayımlarıyla dikkat çeken teorik fizikçi Michio Kaku, *"Günümüzde insanlığı bekleyen üç tehlike var"* diyor: *"Nükleer savaş tehdidi, biyolojik silah tehdidi ve küresel ısınma."*

İklim krizi

Küresel ısınma bir iklim krizine dönüşmüş durumda. Onca çabaya karşın, küresel ısınmayı hâlâ durduramadık. Nedeni belli. Fosil yakıtlar. Fosil yakıt kullanımı istenen ölçüde azaltamıyoruz.

Sürekli yeni sıcaklık rekorları yaşıyoruz. Avrupa Birliği'nin finanse ettiği Copernicus İklim Değişikliği Servisi'ne göre 2023 yılı, 1850'den beri kayıtlara geçen en sıcak yıl oldu. Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) Genel Sekreteri Saulo, *"Haziran 2023'ten 2024 Mayıs ayına kadar her ay yeni bir aylık sıcaklık rekoru kırıldı"* diyor.

«

Geleceği hatırlamak — *Arrival* filmi, Ted Chiang'ın Nebula ödüllü "Story of Your Life" öyküsüne dayanıyor. Uzaylılarla ilk iletişim konusunu işliyor. Fakat uzaylıların iletişimi ilginç. Olayları sırayla deneyimlemek yerine, tüm olayları aynı anda deneyimleyebiliyorlar. Bu onların diline de yansıyor ve bu dili öğrenmeye başlayan bilim kadını Louise, düşüncenin yönsüz olabildiğini ve öncüllerle sonuçların değiştirilebilir olduğunu fark ediyor. Böylece tuhaf bir şekilde geleceği hatırlamaya başlıyor. Ve gelecekteki kızını... Bir hastalık yüzünden erken yaşta yaşamını yitirecek kızını.

Aşırı iklim olayları artıyor. Örneğin orman yangınları. Brezilya Uluslararası Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nün verilerine göre, dünyanın en büyük tropik ormanı Amazon'da 2024'ün ilk yarısında 13 bin 489 yangın kaydedildi.

Geçen yıla göre artış yüzde 61. Kuzey kutbuna yakın bölgelerdeki yangınlar endişe verici. Binlerce yıldır buz tabakasının altında kalan topraklarda yoğun miktarda metan var. Buz tabakası erirse, iklim kriziyle mücadele iyice zorlaşacak.

Fırtınaların, kasırgaların sayısı ve büyüklüğü artıyor. Ünlü Wired dergisi "Canavar Kasırgalara Hazır Olun" başlığını attı bu yılın başında. Uzmanlar, "Kasırgalar için 6. kategoriye ihtiyaç var mı" diye tartışıyor. 5. kategori yetersiz kalabilir bizi bekleyen büyük kasırgalar için yetersiz kalabilir diye düşünüyorlar.

Seller artıyor, kuraklık ve çölleşme de artıyor...Sulak alanların sayısı azalıyor. Su krizi kapıda. Kirlilik apayrı bir sorun. Doğal kaynakları hızla tüketmekle kalmıyor, doğayı kirletiyoruz. Hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği...Örneğin plastik kirliliği...Okyanuslarda dev plastik adaları oluştu. En büyüğü Büyük Okyanus'ta. Büyüklüğü Türkiye yüz ölçümünün iki katından fazla. Bilim insanları her geçen gün çeşitli organlarımızda mikro plastik kalıntıları saptıyorlar. Kimyasal kirlilik okyanuslarda, göllerde ölü bölgeler oluşturuyor. Bakteri ve bazı yosun türleri dışında hiçbir canlının

yaşamadığı bölgeler. Yediğimiz gıdalardaki pestisitler ayrı konu.

Buzullar eriyor. Kimi kentler için deniz seviyelerinin yükselmesi durumunda nelerin yaşanacağına ilişkin simülasyonlar yapılıyor. Denizlerin ısınması derin su akıntılarını yavaşlatıyor. Böyle devam ederse, denizlerde büyük bir yok oluş yaşanabilir diyor bilim insanları. Biyolojik çeşitlilik tehdit altında. Altıncı kitlesel yok oluştan söz ediyoruz bugün.

6. Kitlesel Yok Oluş

Dünyada geçmişte beş büyük kitlesel yok oluş yaşandı. Sonuncusu 65 milyon yıl önce yaklaşık 10 kilometre çapındaki bir gök taşının dünyaya çarpmasıyla yaşandı.

Bugün gündemde olan 6. kitlesel yok oluşun sebebi ise bizleriz. Yani insan. Dünyanın ekolojik dengesini bozuyoruz. Dünyayı paylaştığımız canlı türlerinin sayısı hızla azalıyor. Doğal alanların yok edilmesi, gezegenimizde vahşi yaşamı tehdit ediyor. Oysa biyolojik çeşitlilik, yaşamsal öneme sahip bir konu.

Uzaylılar bize sorsa ne deriz?

2020 yılında 84 yaşında yaşamını yitiren ve bir dönem Birleşik Krallık'ta hükûmete bilimsel baş danışmanlık yapan Oxford Üniversitesi'nden Robert May'in sözleri durumu aslında ortaya koyuyor. Şöyle bir soru ortaya

atıyor Robert May: "*Dünyaya uzaylılar gelse ve bize, gezegeninizde kaç farklı yaşam formu var diye sorsalar onlara ne yanıt verirdik?*"

Sonra kendi sorusuna şu yanıtı veriyor: "*Utanç verici bir şekilde, en iyi tahminimiz 5 ila 10 milyon aralığında olurdu.*"

"Utanç verici" diyor. Çünkü sayıyı bilmiyoruz. Sadece tahminlerimiz var. Bu alanda Camilo Mora ve meslektaşlarının yaptığı çalışma kaynak gösteriliyor. Onlar da gezegenimizdeki canlı türü sayısını 8,7 milyon olarak tahmin ediyorlar.

Diğer yandan yok oluş öylesine hızlandı ki, dünyadaki türleri, soyları tükenmeden önce belirleyemeyeceğiz.

State of Observed Species'e göre bu hızla gidersek dünyadaki tüm canlı türlerini tanımlamak 500 yılımızı alacakmış. Çalışmalar için yeterli kaynak ayrılmıyor. O zamana kadar dünyada kaç tür kalır?

"Peki sadece dünya üzerindeki bir tür, örneğin arılar yok olursa ne olur?" diye araştırmışlar. Dünya tarımsal üretiminde yüzde 30'luk düşüş yaşanacağını hesaplamışlar. Binlerce türün yok oluşu ne gibi sonuçlar yaratır? Elizabeth Kolbert'in "*Altıncı Yok Oluş*" kitabında, "*İnsanoğlu, büyük canlı yığınlarını uçurumdan aşağıya iten bir jeolojik güç haline döndü*" diyor. Jeolojik güç haline geldik.

»

Evrende yalnız mıyız? — Gençlik yıllarından Carl Sagan'la tanışan ve ondan son derece etkilenen astrofizikçi Neil deGrasse Tyson da şöyle diyor: "Dünya dışında yaşam olmadığını mı iddia ediyorsunuz? Bu, okyanustan aldığımız bir kap suya bakarak, okyanusta balinaların yaşamadığını iddia etmeye benziyor!"

Yuval Harari'nin, ünlü "*Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*" kitabında, "*Homo sapiens neden ekolojik bir seri katile dönüştü?*" sorusunu sorması abartılı değil.

Türlerin yok oluşu

Son 50 yılda dünyadaki omurgalı türlerinin popülasyonunda yüzde 69'luk bir düşüş yaşandı. Birleşmiş Milletler raporlarına göre dünyada bir milyon bitki ve hayvan türü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya.

2022'de "Kunming-Montreal Biyolojik Çeşitlilik Çerçevesi"ne imza atan ülkeler, 2025 yılına kadar, gelişmekte olan ülkelere, biyolojik çeşitliliği restore etmek için yılda en az 20 milyar dolar destek sağlamayı taahhüt etmişlerdi.

Son olarak yayınlanan ODI raporuna göre, bu hedefe ulaşmaktan çok uzaktayız. Raporda ayrıca "küresel olarak bilinen türlerin dörtte biri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya" diyor.

Dünyadaki büyük sessizlik

Uzaylılarla ilgili bir başka hipotez dikkatimi çekiyor. Buna göre "Uzaylılar bizim var olduğumuzu biliyorlar fakat önemsemiyorlar."

Karınca örneğini verenler var. Örneğin bizler sahildeki bir ormanı yok ederek oraya bir otel yapmaya karar verdiğimizde, o bölgede yaşayan karıncaları önemsiyor muyuz?

Diğer yandan "*Büyük Sessizlik*" aynı zamanda Ted Chiang'ın birkaç yıl önce yazdığı kısa öyküsünün de adı. Son derece etkileyici bir öykü. Chiang, şu ana kadar sıraladığım hipotezlerin dışında, "büyük sessizliğe" bambaşka bir açıdan yaklaşmış. Onun yaklaşımı çevreciler arasında epeyce etki yarattı.

Chiang, New York'ta doğmuş. Çin kökenli bir ailenin çocuğu. Ailesi Çin devriminden sonra önce Tayvan'a ardından Amerika'ya göç etmiş. Babası Amerika'da yıllarca Stony Brook Üniversitesi'nde ders vermiş bir profesör. Bir makine mühendisi. Annesi kütüphaneci. Chiang, Brown Üniversitesi'nde bilgisayar bölümünü bitirmiş. Bir ara Microsoft'ta da çalışmış. Sonra yazarlığa başlamış.

Yazdığı öykülerle bilim kurgu edebiyatının önemli pek çok ödülünü almış. *Arrival* filmi, onun "*Story of Your Life*" öyküsünden uyarlanmış. Chiang, öyküsüyle, evrende bir ses ararken, kendi dünyamızda yaşanan canlıların seslerine ne kadar duyarsız kaldığımızı anlatıyor. Yani dünyadaki büyük sessizliği...

Papağanın anlattıkları

Chiang'ın öyküsünün kahramanı bir papağan. Porto Riko'daki Arecibo teleskobunun kurulduğu bölgede yaşayan, türü tükenmek üzere olan bir papağan.

Papağan şöyle diyor öyküde "*İnsanlar dünya dışı zekâ aramak için Arecibo'yu kullanıyor. Bağlantı kurma istekleri o kadar güçlü*

ki, evrende duyabilen bir kulak yarattılar. Yıllardır bir canlının sesini duymaya çalışıyorsunuz. Oysa ben ve arkadaşlarım tam buradayız. Neden seslerimizi dinlemekle ilgilenmiyorsunuz. Biz sözlerle iletişim kurabilen, insan olmayan bir türüz. Aslında aradığınız tam olarak biz değil miyiz?"

Sonra, şöyle sürdürüyor sözlerini: "*Yüzlerce yıl önce, benim türüm o kadar boldu ki Río Abajo Ormanı seslerimizle yankılandı. Şimdi neredeyse yokuz. Yakında bu yağmur ormanı evrenin geri kalanı kadar sessiz olabilir."*

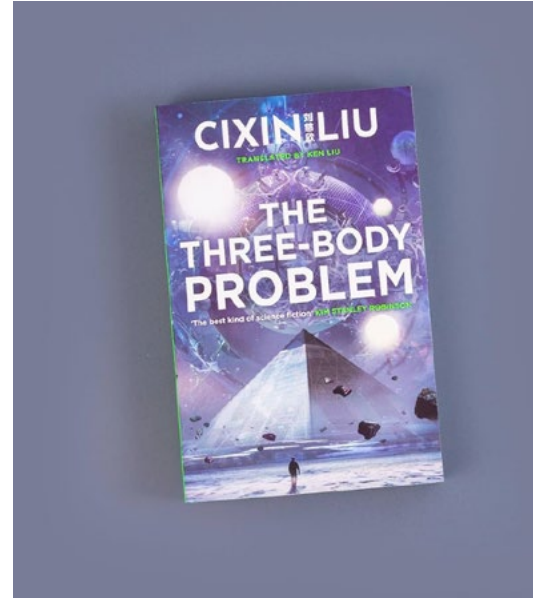
Öyküde ünlü Afrika gri papağanı Alex'ten de söz ediliyor. Alex zamanında çok ses getirmiş bir Afrika gri papağanıydı. Ünlüydü. Bilim kadını Irene Pepperberg, otuz yılını Alex'i inceleyerek geçirdi. Yaptığı çalışmalar çeşitli tartışmalara da neden oldu. Alex sahiden de söylenenleri anlıyordu. 150 sözcük ezberlemişti. Peperberg'in "*Alex ve Ben*" diye bir kitabı da var.

Pepperberg halen Boston Üniversitesi'nde yardımcı profesör. Aynı zamanda dünya dışı uygarlıklarla mesajlaşma üzerine çalışan METI adlı araştırma kuruluşunun üyesi. Öyküdeki papağan şöyle anlatıyor Alex'i:

"*Tüm kuzenlerim arasında, insanlar tarafından bir iletişim ortağı olarak ciddiye alınmaya en yakın olan Alex'ti. Fakat aniden öldüğünde nispeten gençti. Ölmeden önceki*

«
Üç Cisim Problemi — Son olarak Netflix'teki "Üç Cisim Problemi" dizisini izledik. Heyecanlı, sürükleyici bir bilim kurgu dizisi. Çinli yazar Cixin Liu'nin romanından uyarlanan bir dizi. Eski ABD Başkanı Barack Obama da o yıllar kitabı çok beğendiğini söylemişti. Gazetelerin yazdığına göre dizi için Obama'ya da küçük bir rol teklif edilmiş. Ama o reddetmiş. Teklifi götürönlere esprili bir not iletmış: "Eğer gerçek bir uzaylı istilası olursa, sanırım kendimi o krize saklamalıyım." Dizide bir kadın bilim insanı uzaya radyo teleskop aracılığıyla mesaj gönderiyor. Uzaylılar mesajı duyuyorlar ve dünyayı istila etmeye geliyorlar. Oysa bırakın uzayda gelişmiş akıllı varlıkları bulmayı, ilkel bir yaşam biçimine bile rastlamadık.

akşam Alex, Pepperberg'e, 'İyi ol. Seni seviyorum' dedi. İnsanlar, insan olmayan bir zekâ ile bir bağlantı arıyorlarsa, bundan daha fazla ne isteyebilirler?"

"İyi Ol. Seni seviyorum"

Chiang'ın öyküsü, papağanın şu sözleriyle bitiyor:

"İnsan faaliyeti benim türümü yok olmanın eşiğine getirdi, ama bunun için onları suçlamıyorum. Kötü niyetli yapmadılar. Sadece dikkat etmiyorlardı.

Benim türüm muhtemelen daha uzun süre burada olmayacak; muhtemelen zamanımızdan önce öleceğiz ve Büyük Sessizliğe katılacağız. Ama gitmeden önce insanlığa bir mesaj gönderiyoruz. Mesaj şudur: İyi ol. Seni seviyorum."

Dünyada seslerini duymadığınızı, iletişim kurmadığımız ya da kuramadığımız canlıların öyküsü Chiang'inki.

Tarih boyunca pek çok canlı ile iletişim kurmaya çalıştık elbette. Goril Koko var mesela. Ona işaret dilini öğrettiler. Bin kadar işaret öğrendiği söyleniyor. Koko, bir yavru kediyi benimseyip, ona bir isim verdiğine dair bir rapor üzerine halkın ve bilim dünyasının dikkatlerini üzerine çekmişti.

Karıncaaların iletişimi üzerine çalışmalar yapıldı. Balinaların aşk şarkılarını incelediler bilim insanları. Öyle şarkılar ki, dişi balinalar bu

şarkıları yüzlerce kilometre öteden duyabiliyorlar. Bazıları notalarını çıkardı. Arıların iletişimi üzerine çalışıldı.

Kuzey Arizona Üniversitesi'nden Biyolog Con Slobodchikoff'un sevimli çayır köpeklerinin iletişimi üzerine yaptığı çalışmalar son dönemde ilgi çekti.

Hayvanların kendilerine özgü bir dili var mı? Buna dil diyebilir miyiz gibi tartışmalar var elbette. Ama iletişim kuruyorlar. Ve iletişim ille de sözel olmak zorunda değil. İnsanlar arasındaki "sözel olmayan iletişim" de son derece önemli. Hayvanlardaysa bu alanda büyük bir çeşitlilik var. Farklı frekansta sesler kullananlar var, bedenlerini kullananlar var, kimyasallar salgılayanlar...

Bugün, yapay zekâ dünyasında yeni aşamaya geldik. Dünyayı paylaştığımız diğer canlılarla iletişim kurmak açısından yapay zekâ büyük olanaklar sunuyor. Canlıların kaydedilen seslerini, hareketlerini analiz etmek, örüntüleri ortaya koymak konusunda yapay zekâ son derece başarılı. Financial Times'da bu konuda yayınlanan kapsamlı makale ilginç. Yeni teknolojilerle hayvanlarla, bitkilerle iletişim kurmanın yollarını arayan pek çok bilim insanı var. Örgüt de var. Muhtemelen, hayvanlarla iletişim kuracak robotlar geliştireceğiz. Arılarla ilgili çalışmada bunu ilk örneğini yaptılar.

Bir süre sonra hayvanlar için bir "Google translate" programı geliştirilir

mi? Ya da bizler, yapay zekâ araçlarıyla hayvanlarla konuşan o ünlü çocuk masalındaki 'Dolittle'a dönüşebilir miyiz? Biraz zor elbette. Fakat yapay zekâ teknolojileri, Mısır hiyerogliflerini çözmemizi sağlayan bir "Rosetta taşı" işlevi görebilir.

Böylece dünyadaki büyük sessizliğe son verebiliriz. Dünyayı paylaştığımız canlıları daha iyi anlamaya başlayabiliriz. Hani ülkeler için her yıl mutluluk anketleri yayınlanıyor ya. Belki gezegenimiz için de bir "mutluluk endeksi" oluştururuz.

Evrendeki büyük sessizliğe gelince..."Uzaylılar bizi biliyor ve izliyorlar. Fakat bizimle bilinçli olarak iletişim kurmuyorlar" diyenler var. Tıpkı antropologların Amazon ormanlarında keşfedilen, medeniyetimizden uzak kabileleri kendi haline bıraktıkları gibi.

Belki de bizlerle iletişim kurmak için uygun zamanın gelmesini bekliyorlar. Belki de daha yüksek bir bilinç, bir ahlak ve uygarlık aşamasına ve elbette ki teknolojik seviyeye ulaşmamız gerekiyordu.

Hayvanlarla iletişim kurmak üzerine çalışmalar yapan "Earth Species Projesi" adlı örgüt güzel bir web sayfası hazırlamış. Sayfalarında şöyle demişler: "Bu gezegeni 8 milyondan fazla türle paylaşıyoruz. Fakat sadece birinin dilini biliyoruz"

Artık diğerlerinin de dilini öğrenme zamanı. ■

TÜM PARADOKSLARIYLA FRANZ KAFKA

YAZI
ASUMAN KAFAOĞLU-BÜKE

2024'te, ölümünün 100. yılı dolayısıyla Kafka'nın bütün kitapları yeniden basıldı ve çeşitli edebiyat etkinliklerinde anıldı. 20. yüzyılın yabancılaşma ikonu olarak simgeleşen hüznü bakışlarıyla hemen her derginin kapağındaydı.

Franz Kafka her yıl, dünyanın her köşesinde, gündemde kalan bir yazardır. Kitapları her nesil için yeniden basılır ve merakla okunur. Hayat hikâyesi de hep merak konusu olmuştur.

2024'te ölümünün 100. Yılı dolayısıyla yıl boyunca bütün kitapları yeniden basıldı ve çeşitli edebiyat etkinliklerinde anıldı. 20. yüzyılın yabancılaşma ikonu olarak simgeleşen hüznü bakışlarıyla hemen her derginin kapağındaydı.

Kafka'nın hayatını incelemeye başladığımızda, ne denli çelişkilerle

dolu olduğunu görürüz. Yahudi ama inançsız, Çek ama Almanca yazıyor, dört kez nişanlanıyor ama evlenmiyor, bohem ruhlu ama kasvetli bir memuriyetle geçimini sağlamak zorunda ve son olarak, genç ama hep sağlıksız ve hasta. Belki de bütün bu "ama"lar onu en iyi betimliyor.

Ailenin kasveti

Franz Kafka, orta sınıf bir ailenin tek erkek çocuğu olarak dünyaya geldi. Aile yapısı ona fazlasıyla sorumluluk yüklüyordu. Bu yüzden hukuk

eğitimi tamamlamak ve sevmediği işlerde çalışmak zorunda hissetti kendisini. Yaşadığı yıllar Avrupa'da Yahudi düşmanlığı da başlamıştı. Kafka İkinci Dünya Savaşı'nı ve Nazi dönemini görmedi ama üç kız kardeşi ve bir sürü aile yakını toplama kamplarında gaz odalarında can verdi. Kafka'nın eserlerini bu karanlık dönemin habercisi olarak görebiliriz.

Kafka, kendinden sonra gelen varoluşçu romancılar üzerinde derin bir iz bıraktı. Yarattığı dışlanmış sanatçı imgesi bir bakıma modern

çağın ikilemlerini de yansıtıyordu. Kendi deyimiyle "korkunç bir ikili yaşam" içindeydi. "İşim benim için dayanılmaz çünkü tek arzulla ve tek çağırımıyla, yani edebiyatla çelişiyor... Ben edebiyattan başka bir şey değilim ve başka bir şey olmak istemiyorum... En kötü türdeki sinir durumları beni hiç durmadan yokluyor... Bir evlilik beni değiştiremez, tıpkı işimin beni değiştiremeyeceği gibi." ("Günlükler" çev.: Kamuran Şipal, Cem Yayınları, 2002.)

Kafka fantastik gerçekçiliğin, modernizmin, varoluşçu romanın öncüsü olarak anılsa da aslında benzersiz bir yazı stiline sahiptir. Anlatısında mekân ve zaman belirtmediği için, hikâyesi dünyanın her yerinde, her zaman, herhangi biri tarafından yaşanabilecek kadar gerçektir. Ne bir şehir adı ne de bir mevsim geçer. İnsanlığın değişmez hali çeker onun ilgisini.

Şehir ve Dışlanma

Bugün Prag'ı gezen turistler için mutlaka görülecek yerler listesinde Kafka Müzesi, evi, heykelleri yer alır. Kafka'nın kişiliğinin ve sanatının Prag ile özdeşleştirildiğine hatta böyle pazarlandığına tanık oluruz.

Aynı Wolfgang Amadeus Mozart'ın adını kullanan Salzburg ya da William Shakespeare ile birlikte anılan Stratford-upon-Avon gibi. Ve aynı Mozart, Shakespeare gibi Kafka da doğduğu şehirde aslında dışlanmış ve yaşamı zorlaştırılmıştı. Yahudilerin yaşadığı eski şehrin içindeki getto, Kafka'nın dahil olmayı arzulayacağı entelektüel ortamdan uzaktı. Gerçi Kafka ailesi 1907 yılında Prag'ın daha gözde bir mahallesi olan Nicholas sokağına taşınmıştı ama sokağın alt tarafı yine de Yahudilere ayrılmış bir bölgedeydi.

Kafka'nın hayatındaki çelişkilerden söz ederek başladık bu yazıya, belki de en önemli çelişki, yaşadığı dönemde tanınmayan bir yazar olmasıydı. Çok az eseri basılmış, onlar da sadece yakın çevresi tarafından okunmuştu. Kafka büyük olasılıkla kendi yazarlık yeteneğine güvenmiyordu. Kadınlarla ilişkisinde olduğu gibi güvensiz ve çekingendi, yazarlık konusunda da. Hatta yakın dostu Max Brod'a, ölümünden sonra eserlerini yakmasını vasiyet etmişti; neyse ki dostu sözünü tutmamış ve Kafka'nın tüm roman, öykü, günlük ve mektuplarını, düzeltmeleri kendi yaparak yayıma hazırlamıştı.

Bazı edebiyat tarihçileri Kafka'nın bilinçli olarak Max Brod'a eserlerini emanet ettiğini, dostunun onları koruyacağını bildiğini söylerler. Bu önermeye katılmak mümkün değil, çünkü gerçekten de yakılmasını istediğini tahmin etmek zor değil. 1923 yılında birlikte olmaya başladığı Dora Diamant ile Berlin'de tuttukları evde yaşarken, Dora'nın yardımıyla, tamamlanmamış birkaç eserini, bazı mektupları ve bir de romanını yaktıklarını biliyoruz. Bu da bize vasiyetinin ciddiyetini gösteriyor.

Franz Kafka okumaktan çekinen bazı okurlar olduğunu tahmin ediyorum. Ya biraz iç karartıcı bulacaklarından ya da zor bir okuma olacağından korktukları için onu okunacak kitaplar listelerine almıyorlar. Oysa Kafka'nın metinlerinde zekice gizlenmiş bir ironi vardır her zaman. Örneğin "Dönüşüm"ü yazdığı günlerde kadınlı erkekli bir arkadaş toplantısında 'novella'yı sesli okumuş ve hep birlikte kahkahalarla gülmüşlerdi. Fantezinin ardındaki ince espriyi her zaman göremiyoruz belki ama gördüğümüzde çok daha büyük bir zevk alıyoruz bu muhteşem yazarın eserlerinden. ■

Sahnedede 60 Yıl GÖKSEL KORTAY

YAZI
YASEMİN SAYAR

25. Sadri Alışık Sinema ve Tiyatro Oyunculuk Ödülleri'nde Tiyatro Onur Ödülü alan oyuncu, yönetmen, eğitmen, çevirmen, seslendirme sanatçısı, duayen tiyatrocü Göksel Kortay 60. sanat yılını kutluyor.

Ülkemiz tiyatrosunun seçkin oyuncularından Göksel Kortay, bu yıl tüm tiyatro ödülleri onurlandırılan bir sanatçı oldu. Kortay'ın tiyatro sahnesinde altmış yılı geride bırakması nedeniyle ödüller, röportajlar birbirini izledi. Hiç kuşkusuz tüm bunları hak eden bir oyuncu ve yönetmen Kortay. Tiyatro oyunculuğu ve yönetmenliğin yanı sıra, filmlerde, dublaj (seslendirme) stüdyolarında sayısız karaktere can verdi; tiyatro okullarında yüzlerce oyuncu yetiştirdi bu altmış yıl süresince. Bunlarla da yetinmedi, İngilizceden oyunlar çevirdi. Tiyatro yaşamının ilk yıllarında Haldun Dormen ile tanışan sanatçı, sanat yaşamı süresince Dormen'i yalnız bırakmadı. Birlikte oldukları sıralar Dormen'in sanat danışmanlığını üstlendiği Sahne Tozu Tiyatrosu'nda devam ediyor.

1939 yılında Nişantaşı'nda 7 kuşak İstanbullu sanatsever bir ailenin tek

kızı olarak dünyaya gelmişti Kortay. Annesi Muazzez Hanım Ticaret Akademisi'nden, babası Zinnur Bey ise Deniz Harp Akademisi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş. İlkokul ve ortaokulu mahalle okulunda okuyan, ailesi sayesinde küçük yaşlarda tiyatro, opera ve bale ile tanışan, ilkokuldan başlayarak bayramlarda, kutlamalarda görev üstlenmekten gurur duyan Göksel Kortay, dil konusunda çok titiz: "Türkçenin yozlaşmış olmasına çok üzülüyorum. Televizyon seyrederken kendi kendime 'O öyle söylenmez! Yanlış söylüyorsunuz' diye kavgaya ediyorum."

Tiyatro sevdasının başlaması ve Amerika yılları

Lise eğitimini Amerikan Kız Koleji'nde -bugünkü adıyla Robert Koleji'nde- alan Kortay'ın tiyatro

aşkı burada yeşerir. "Okulda her yıl sekiz Türkçe, dört İngilizce oyun oynanırdı. Tiyatronun her şeyini çok sevmiştim. Bu arada Haldun Dormen Amerika'dan dönmüş ve tiyatro kursu açmıştı. Ona katıldım. Yıl sonunda da Metin Serezli'nin sahneye koyduğu oyunda oynadım. Ondan sonra oyuncu olmaya karar verdim." Göksel Kortay kararını vermiştir ama bu durum babasının hiç hoşuna gitmez; tiyatroyu sevmesine karşın kızının oyuncu olmasını onaylamaz. Amerika'da tiyatro okumayı kafasına koyan Kortay ailesinden gizli girdiği sınavla Amerika Birleşik Devletleri'nin prestijli burs programı Fulbright'i kazanır. Babası başlarda itiraz etse de, bir yıl süreyle gitmesine, döndüğünde tiyatro bahsinin bir daha açılmaması şartı ile razı olur. Kortay'ın tiyatro aşkına gem vurmamak ne mümkün; sahnede devleşen iki oyuncu, Müşfik ve Yıldız Kenter'i izlemiştir bir kere...

Amerika'da yoğun bir eğitim süreci içine girer. Bennington College Yaz Okulunu bitirdikten sonra, Boston Üniversitesi Tiyatro ve Televizyon bölümünde dönemin meşhur isimlerinden dersleri takip eder. Okulda, Kortay'ın oda arkadaşı dünyaca ünlü Oscar'lı oyuncu Faye Dunaway'dir. *Kral Oidipus*, *Cesaret Ana* ve *Çocukları*, *Yerma* ve *Cadı Kazanı*'nda birlikte rol alırlar. Faye Dunaway'ın Elia Kazan ile tanışmasının ardından Göksel Kortay ile yolları ayrılır. Kortay, oyunculuk ve yönetmenlik dallarında master derecesi ile mezun olduktan sonra Michigan Üniversitesi'nden İngiliz Dili ve Edebiyatı diploması alır. Bir yıl için gittiği Amerika'da 7 yıl kalan sanatçı, New York, San Francisco ve Massachusetts'in Provincetown kentinde çeşitli tiyatrolarda oyuncu ve yönetmen olarak çalışır. New York'taki ünlü televizyon stüdyosu NBC'de yayınlanan *Say When* ve *Tonight Show* adlı programların prodüksiyon amirliğini yapar.

İstanbul'dan Avrupa sahnelerine

Göksel Kortay 1964 yılında Türkiye'ye döner dönmez, New York'ta karşılaştığı Yıldız Kenter'den bir telefon gelir. Yıldız Hanım'ın kendisine Bertolt Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sında Mrs. Peachum rolünü teklif etmesi üzerine, o güne kadar oyunculuk yapmasını istemeyen babasından izin almayı başarır. Ama, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Erol Günaydın, Şükran Güngör, Ayla Algan gibi ustalarla çalışmak gözünü

korkutmuştur. 70 yaşında bir kadını oynayan Kortay, Adnan Kanık, Melih Cevdet Anday gibi dönemin ünlü eleştirmenlerinden tam not alır. Aynı yıl içinde, TRT İstanbul Radyosu'nda program uzmanı olarak göreve başlar ve radyo oyunları yönetir, bir yandan da turizm ve gençlik programları hazırlar.

Aralarında Dormen Tiyatrosu, Altan Erbulak - Metin Serezli Tiyatrosu, Nisa Serezli - Tolga Aşkınar Tiyatrosu, Çevre Tiyatrosu, Gönül Ülkü - Gazanfer Özcan Tiyatrosu'nun da olduğu çeşitli tiyatrolarda görev alan Kortay, 17 yıl boyunca radyoda bir bankanın çocuk programlarını yazdı, yönetti ve seslendirdi; film ve dizilerde seslendirme sanatçısı olarak görev aldı.

Göksel Kortay otuzun üzerinde yabancı oyunu Türkçe'ye çevirdi ve bu eserleri sahneye koydu, 350'den fazla oyunda oynadı, çok sayıda oyun yönetti. Yönetmenliğini yaptığı *Nice Yıllara* adlı tek kişilik oyun İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda 5 yıl boyunca sergilendi. Kortay, 1970 yılında Dormen Tiyatrosu ile *A Tale of Istanbul* (Bir İstanbul Masalı) oyununun turnesi ile tekrar yurt dışına çıkar, Roma ve Londra'da sahne alır. Oyun simultane tercüme ile oynanmasına rağmen başarılı olur. Ancak bu başarı -basınının yeterli ilgi göstermemesi nedeniyle- ülkemizde fazla duyulmaz. Yurt dışı macerası burada bitmez, 1978 yılında International İstanbul Players topluluğuyla birlikte Necati Cumalı'nın *Nalınlar* adlı eserini Londra'da Old Vic Tiyatrosu'nda İngilizce oynarlar.

İngilizce yazılmamış bir oyunu ana dili İngilizce olmayan bir topluluk olarak sahneye çıkarmak dünyada bir ilke imza atarlar. Aynı oyunla Norwich, Newcastle, Hull gibi kentlerde bir ay süren bir turneye çıkarlar.

Bitmeyen aşk...

Evlilik, çocukluğa karışma hevesleri olmayan, en büyük hayali mesleğinde iyi bir yerlere gelmek olan Kortay, 20 Kasım 2003'te Levent'te gerçekleşen bombalı saldırıda hayatını kaybeden eşi Kerem Yılmaz'la Haldun Dormen sayesinde tanışmış. Kortay ve Yılmaz, *Eski Çamlar Bardak Oldu* oyununda bir araya gelmişler. Kortay kaynana, Yılmaz damat rolündeymiş. "*Oyuna başladıktan üç ay sonra bana evlenme teklif etti. Ona 'Bunu duymamış olayım!' dedim. Tamam deyip, birkaç ay sonra tekrar geldi. Bu böyle 11 yıl sürdü! Son dört yıl gizlice flört ettik. 1978'de evlendik.*" Nikâhlarını tanıştıkları Kenterler Tiyatrosu'nda yapmaya karar verirler. Şahitleri Yıldız Kenter ve Haldun Dormen'dir. Nikâhın açılış konuşmasını ünlü sunucu Halit Kıvanç yapar... Bundan sonra yaşananları ünlü oyuncu Perran Kutman şöyle anlatıyor bir söyleşisinde: "*O dönemler tiyatrodaki çok yeniydin. Daha ismin bilinmiyordu. Evden gelirken kostümlemini yanıma almıştım. Tam Kerem 'Evet' diyecekken, elimde bir kundakla 'Utanmaz herif, bu bebek ne olacak? Yaparken başkasıyla evleneceğini söylemiyordun' diye salona girdim. Kundaktaki bebekle birlikte sahneye fırladım. Herkes şoke*

✎ Göksel Kortay ve Faye Dunaway

✎ Nevra Serezli, Hayrettin Aslan, Göksel Kortay, Kerem Yılmaz, Altan ve Füsün Erbulak

△ 1975 İngiltere turnesi

△ Göksele Kortay ve Kerem Yilmazer

olmuştu. Özellikle de Kerem'in yüzü kireç gibiydi. O an Kerem'in yüzünden çok korktum, bir şey olacak diye..." Aslında kundağa bebek değil, Göksele Kortay'ın en sevdiği çiçekler varmış ve bu küçük mizansen Haldun Dormen'in imzasını taşıyormuş.

1970'lerde art arda üç Lütfi Akad filmi, "Yaralı Kurt", "Gökçe Çiçek" ve "Gelin" filmlerindeki oyunculuğu ile beğeni toplayan tiyatro ve seslendirme sanatçısı Yilmazer ile Kortay'ın aşkları son güne kadar aynı tazeliğini korumuş. "30 sene sonra bile yeni sevgililer gibi, 'Seni seviyorum', 'Hayır ben seni daha çok seviyorum' diye mesajlaşırdık. Vefatından bir gün önce bile böyle bir mesaj kayıtlı telefonumda. Turneden döndüğümde kapıdan itibaren yatak odasına kadar minik minik notlar bulurdum. 'Göksi'ciğim hoş geldin' diye yatağımın üzerine notlar, çiçekler bırakırdı. Sabah evden çıkarım, akşam eve döndüğümde yatağımın üzerine çiçekler koymuş. O notların hepsini saklıyorum. Okuyup, ağlıyorum." Kortay, bitmeyen tiyatro aşkı sayesinde hayata tıkar tutundu, cesaretini ve enerjisini hiç yitirmedi. Kerem Yilmazer'in anısını yaşatmak için her şeyi yaptı. Onun girişimleri sayesinde İstanbul Şehir Tiyatroları'nın bir sahnesine Kerem Yilmazer'in adı verilmiştir.

Sinema beni sevmedi

20'nin üzerinde film ve birçok TV dizisinde rol alan Göksele Kortay ilk sinema filmi teklifini Ertem Eğilmez'den alır. Hülya Koçyiğit ve Tarık Akan'ın başrollerinde olduğu *Beyoğlu Güzeli* filminde Tarık Akan'ın annesini oynayacaktır. Senaryoyu okur ve beğenir. Kendi deyimiyle

müthiş sahneler vardır filmde oyunculuğunu gösterebileceği. Çekimler tamamlanır, filmin galası yapılır. Filmi izlediğinde sahnelerinin kesildiğini ve birkaç karede arkadan görüldüğünü görünce hayal kırıklığına uğrar. "Tiyatroda seyirciyle göz göze, nefes nefese bir alışveriş yok mu? O müthiştir. Ben sinema sevmem. Sinema da beni sevmedi, çünkü tiyatrodaki iyisiyle kötüsüyle ne istersem yapıyorum. Sinemada şaheser oynayayım, kamera seni çekiyor, montajda kesiyorlar." diyor bir söyleşisinde. Yönetmenlerle yaşadığı problemler nedeniyle beyazperdede fazla görünmeyen sanatçı, Cem Davran ile Hande Ataizi'nin başrol oynadığı 90'lı yılların fenomen dizisi "Ruhsar" da Menkıbe Hanım rolüyle hafızalarda yer etmiştir.

Rol aldığı film ve diziler, *Tadımız Kaçmasın* (2005), *Altın Kafes* (2004), *Ömerçip* (2003), *Ay Işığında Saklıdır* (1996), *Ruhsar* (1996), *Yüzleşme* (1996), *Gizli Aşk* (1995), *Mirasyediler* (1995), *Mutlu Günler* (1994), *Burnumu Keser misiniz?* (1992), *Yıldızlar Gece Büyür* (1991), *Gülüm Benim* (1987), *Şalvar Bank* (1986), *Bebek Davası* (1986), *Perihan Abla* (1986), *Gizli Duygular* (1984), *Gençlik Köprüsü* (1975), *Beyoğlu Güzeli* (1972). Bunların arasında en sevdiği filmin Sadri Alışık'la birlikte oynadığı "*Şalvar Bank*" olduğunu söyler.

Dormen'den Sahne Tozu'na

Hem sahnede, hem de özel yaşamlarında çok iyi iki dost olan Haldun Dormen ve Göksele Kortay *Bir İstanbul Masalı*, *Şahane Züğürtler*, *Paramparça*, *Kıbarlık Budalası*, *Papaz Kaçtı*, *Amiral Battı Kaçıyoruss*, *İkinin Biri*, *İkinin İkisi* oyunlarının

aralarında olduğu çok sayıda oyunda beraber çalıştılar. Kedi Sahne Sanatları tarafından sahnelenen Moliere'in ölümsüz eseri "*Kıbarlık Budalası*" oyunu ile 700 kez seyirci ile buluşarak bir rekora imza attılar. Pandemi nedeniyle Dormen ve Kortay oyundaki rollerini Hakan Altın ve Aydan Şener'e devretti. 2008'den beri aralıksız sahnelenmesine rağmen seyircinin oyuna ilgisi hâlâ devam ediyor.

Çağlar İşgören tarafından 2005 yılında İzmir'de kurulan ve sanat danışmanlığını Haldun Dormen'in üstlendiği Sahne Tozu Tiyatrosu Aralık 2015'te İstanbul Nişantaşı şubelerini açtı. Dormen ekolünü devam ettiren Sahne Tozu'nun Tiyatro Akademisinde oyunculuk, diksiyon ve sahne uygulamaları dersleri veren Kortay için bu tiyatronun ayrı bir yeri var. Haldun Dormen sayesinde tanıştığı Sahne Tozu Tiyatrosu'nun İzmir'deki Haldun Dormen Sahnesi'nde "*Oyunun Oyunu*", "*İkinin Biri*" ve "*İkinin İkisi*" adlı oyunları yönetti. *İkinin İkisi*, Göksele Kortay'ın 2016 yılında sahneye koyduğu *İkinin Biri* adlı oyunun devamı niteliğinde ve Türk Tiyatrosu'nda devam oyunu olarak sergilenen ilk yapım. Kortay'ın tiyatro sahnesine adım atışının 60'ıncı yılı şerefine özel bir galası düzenlenen oyun yeni mevsimde Sahne Tozu'nda İzmirli seyircilerle buluşmaya devam edecek.

Kortay, *İkinin İkisi* oyununa ilişkin şunları söylüyor: "*Ray Cooney*'in yazdığı çok sempatik, çok komik bir fars oyunu. Yazarın yazdıklarını sahneye taşıyabilecek, o karakterleri sahneye getirebilecek, farsı çok iyi bilen, iyi oynayabilen bir kadroya da ihtiyaç vardı; işte o kadro da burada. Uzun zamandan beri Sahne Tozu

Kibarlık Budalası - Haldun Dormen ve Göksel Kortay ♡

Göksel Kortay, 25. Sadri Alışık Ödül Töreni'nde. ♡

Tiyatrosu ile birlikte çalışıyoruz. Yaklaşık 20 yıl oldu diyebiliriz. Bu ekip her türlü oyunu oynayabiliyor. Fars bambaşka bir tempo isteyen, hızlı oynanan bir oyun türü. Bunları kavrayabilmek ve seyirciye geçirebilmek için kıvrak zekâlı olmak lazım. Bu kadronun çoğu da böyle. Onun için de bu ekiple çalışmayı çok seviyorum. Ben öğrencilerime her zaman 'eğer bu sevda, bu tutku derecesindeki aşk sizde yoksa şimdi hemen vazgeçin, tiyatroyu bırakın gidin' derim. İnsan tiyatrodaki iyi bir şey seyrettiği zaman mutlu oluyor. Ben kendimi yücelmiş hissediyorum, dünyam güzelleşiyor. Etrafıma daha sevgiyle, daha coşkuyla, daha umutla bakabiliyorum. İnsanlar buradan çıkarken biraz hafiflerse, ferahlar, iki tane kahkaha atabilmişse ne mutlu bize..." Sahne Tozu Tiyatrosu'nun Bedia Ödülleri kapsamında verilen ödüllerden biri Göksel Kortay Özel Ödülü adını taşıyor. Bu yıl ödülün sahibi Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları oldu.

Sahne Tozu Tiyatro Akademisi'ndeki eğitmenliğinin öncesinde Müjdat Gezen Sanat Merkezi'nde dersler veren, Ezgi Mola, Enis Arıkan, Gökçe Bahadır, Şebnem Bozoklu, İlker Ayrik, Çağlar Çorumlu, Ahmet Kural gibi oyuncular yetiştiren Kortay, "Televizyonda, tiyatro sahnelerinde izleyip beğendiğim çoğu genç oyuncu Müjdat Gezen Okulu'ndan çıkan benim öğrencilerim. Öğretmek bana da mutluluk veriyor. Gençlerle bir arada olunca onlar da bana hayata dair neler neler öğretiyorlar!" diyor. Doğuş Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi'nde dersler veren sanatçı, eğitmenliğinin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarında da önemli görevler üstlendi.

Özgür ve özerk tiyatro

On iki yıl boyunca TODER'in (Tiyatro Oyuncuları Derneği) başkanlığını yapan Kortay, 1995 yılında Sanatta Özerk Yapılanma ve Yaratma Özgürlüğü başlıklı Sanatçılar Kurultay'ında tiyatronun önemini şu sözlerle vurguluyordu: "Devletin yüzde yüz destek vermek zorunda olduğu sağlık gibi, eğitim gibi, güvenlik gibi konuların arasında bize göre kültür de ön sıradadır. Çünkü kültür ve sanat bir toplumun eğitimi, sağlığı ve güvenliği için gerekli atardamarlardan biridir. O, ülkenin çağdaş ve uygar olduğunu kanıtlayan vitrinidir. Bize göre, genelde sanat, özelde tiyatro, barışçı, dürüst, namuslu hoşgörölü, bilgi ile donanmış, duyu ve düşüncelerini şiddete başvurmadan ifade edebilen insanların yetişmesinde en etkin okuldur. Sanat ve sanatçılar anayasanın güvencesi altındadır. Buna bağlı olarak ödenekli yerel tiyatrolar da bir kamu hizmeti yapmaktadırlar. Ekonomik gerekçeler bahane edilerek sanat ve kültür yaşamımız karanlığa terk edilemez. Kimi ticari kuruluşlar hatta profesyonel futbol kulüpleri vergi ayrıcalıkları ile desteklenirken, Cumhuriyetimizin kuruluşundan hatta öncesinden beri özenle korunmuş sanat kuruluşları artık devletin yasal koruması altında olmalıdır... Tiyatro sanatının geleceğini, saygınlığını belirleyecek, onurunu koruyacak, ülkemizdeki ödenekli ödeneksiz tüm tiyatroları kapsayacak bir tiyatro yasasının çıkmasını beklemekteyiz". Kortay 1997 yılında 'Sanatçı Hakkı' başlıklı 3. Sanatçılar Kurultay'ında Özerk Sanat Konseyi Girişim Kurulu Dönem Başkanlığı görevini üstlendi.

Tiyatronun ve tiyatrocuların haklarının yılmaz bir savunucusu olan

Göksel Kortay 2013 yılında Dünya Tiyatrolar Günü nedeniyle kaleme aldığı bildiride şunları söylüyordu: "Özgürlükçüdür, özgürlüktür tiyatro... Işıktır... Aydınlanmadır. Uygar insan düşünen, yorumlayan, araştıran, eleştiren, özgün insan olmalıdır. Ufkumuzu genişletmek, beynimizi ve ruhumuzu zenginleştirmek için tiyatro yaşamda vazgeçilmezlerden, olmazsa olmazlardır... Hoşgörü yoksunluğunun alabildiğine egemen olduğu ülkemizde olayların, sorunların şiddetle değil; anlatarak, anlaşarak çözülebileceğini vurgular tiyatro. Aydın insan şiddete başvurmaz insanıdır. Barışçıl bir dünya düşler tiyatro... Şiddetten uzak... Bölücü değil; bütünleştiricidir, yıkıcı değil, yapıcıdır tiyatro... Eleştirir, inceler, yanlış, kötüyü haykırır yüzümüze... Toplumun gelişmesine, değişmesine öncülük eder... Tiyatro aşktır, sevdadır, tutkudur, yaşam biçimidir. Haydi bizler de harekete geçelim, her ile, her kasabaya; tüm Anadolu'ya tiyatro tohumları serpeyim... Gelin tiyatroya, bizimle birlikte yaşayın, yaşatalım..."

Beş yıl boyunca Afife Jale Tiyatro Ödülleri jüri başkanlığı ve Bedia Muvahhit Tiyatro Ödülleri onursal jüri başkanlığını yapan; DNS Seslendirme Ödülleri Ustalara Saygı Ödülü, Ayvalık Tiyatro Festivali Emek Ödülü, Üstün Akmen Tiyatro Ödülleri Emek Ödülü, Bedia Muvahhit Cesaret Ödülü sahibi olan Kortay 2024 yılı Yeni Tiyatro Dergisi Emek ve Başarı Ödülleri Onur Ödülü ile 2024 Sadri Alışık Tiyatro Ödülleri Onur Ödülü'ne layık görüldü.

Nice yıllara... Nice ödüllere sevgili Göksel Kortay. ■

“HOŞÇA KALIN DOSTLARIM...”

YAZI
CEM ERCİYES

Dostlar Tiyatrosu’nun kurucusu, Türkiye’de politik tiyatronun en önemli ismi, Nazım Hikmet’i en iyi okuyan aktör Genco Erkal bir Temmuz günü aramızdan ayrıldı.

Temmuz, gaddar temmuz yine en iyi en güzel sanatçılardan bazılarını aldı da geçti. 'Geçti, gitti' derken son gününde, 31 Temmuz'da belki de en ağır darbesini indirdi. Genco Erkal'ı alıverdi aramızdan. Hiç beklenmedik, şaşırtıcı ve çok üzücü bir haberdirdi bu Türkiye için. Evet Genco Erkal 86 yaşındaydı ama onun bir gün gelip de aramızdan ayrılacağını hiçbimiz düşünmezdik. Daha geçen sezon sahnede değil miydi? Daha birkaç sene önce yeni bir sahne kurup yeni bir oyun çıkartmamış mıydı? Türk tiyatrosunun altın çağı olan 1960'lardan beri her zaman üretken, daima yaratıcı ve hep dimdik ayakta bir sanatçıydı Genco Erkal. Bize hiç

hissettirmeden birdenbire 'Hoşça kalın dostlarım' diyerek, Nazım'ın sözleriyle veda edip gitti...

Tiyatroya o kadar genç yaşta başlamış ki belki de bu yüzden Genco Erkal'ın tiyatro öncesi hayatı hakkında söyleyecek fazla bir şey yok. Ya da bilmemizi istemedi, o sadece tiyatroyla anılmak istedi. Deniz subayı bir baba ve modacı annenin iki oğlundan biriydi. 1938'de Taksim meydanına bakan bir apartmanda dünyaya geldi, Robert Kolej'de okudu. Burada tiyatroyla tanıştı ve hayatının akışı belli oldu. Kolejde oyunculuk yaptı, oyunlar yönetti ama babası tiyatrocu olmasını istemedi. O da

sert babasına hayır diyemediği için üniversiteye gitti ve psikoloji okudu. Daha sonra alacağı alkışlar babasını yumuşatacaktı... Zaten Genco'nun sahneye dönmesi de çok uzun sürmedi. 1957'de amatör olarak tekrar başladığı tiyatro hayatına 1959'da profesyonel olarak devam etti. Hem de Türk tiyatrosunun dev ismi Muhsin Ertuğrul'un davetiyle...

Ankaralı oyuncular Yıldız ve Müşfik Kenter'in İstanbul'da sahneleyecekleri "*Çöl Faresi*"ne 21 yaşındaki Genco Erkal'ı da katan Muhsin Ertuğrul muhakkak ki yeni bir efsanenin ilk ateşini yaktığının farkındaydı. Genco Erkal ilk kez profesyonel olduğu Kenterler'i

Evdeki Yabancı, Müşfik - Yıldız Kenter ve Genco Erkal

1963'te Arena Tiyatrosu'nda sahnelenen Aslan Asker Şvayk

konservatuvarı olarak gördü; Yıldız Kenter'i de hocası... Ama onun tiyatro anlayışı 1962 yılında katıldığı Arena Tiyatrosu'nda şekillenmeye başladı. Genco Erkal burada oynadığı *Aslan Asker Şvayk* ile çok ünlendi. Sadece 24 yaşındaydı. 1964 yılında Gülriz Sururi ve Engin Cezzar'la birlikte Haldun Taner'in çığır açan müzikali *Keşanlı Ali Destanı*'nın ilk gösterimine yönetmen ve oyuncu olarak imza attığında ise daha 26 yaşındaydı... Bu nedenle 1969 yılında kendi tiyatrosu Dostlar'ı kurduğunda artık ne yapacağını çok iyi bilen bir sanatçıydı o. Brecht gibi dünyanın büyük ustalarını iyi bilen 'evrensel', ama halk tiyatrosunun unsurlarını da kullanarak bu topraklara has olmayı başaran 'yerel' bir 'politik tiyatro'ydu onların yapmak istediği. Bugün her efsane olarak tiyatronun samanyolunda yerini almış Mehmet Akan, Halit Akçatepe, Asaf Çiğiltepe,

Mehmet Ulusoy'un da aralarında olduğu pek çok ustayla birlikte sahneyi paylaştı. Yıllar geçtikçe onun tiyatrosu da değişti, kalabalık ekipler yerini küçük ekiplere, tek kişilik gösterilere bıraktı. Ve Genco Erkal sahnede devleştikçe devleşti. "*Bir Delinin Hatıra Defteri*", "*Yalınayak Sokrates*", "*Abdülcanbaz*", "*Asiye Nasıl Kurtulur*" onun unutulmaz oyunlarından bazıları. Can Yücel'in şiirlerini, Aziz Nesin'in öykülerini, Turhan Selçuk'un çizgi romanını sahneye taşıdı. Ama onun için en özel iş birliği Nazım Hikmet'in dizeleri ile kurduğu yakınlık oldu. Nazım'ın pek çok şiirini sahneye uyarladı. Nazım'ı en iyi okuyan, en etkili okuyan tiyatrocusu olarak akıllarda ve kalplerde yer etti. O kadar ki, 2000'lerde Nazım Hikmet oratoryosu siparişini alan Fazıl Say'ın "*Yaparım, ama Genco Erkal oynarsa*" dediği söylenir... Hepimizin aklında onun vurgularıyla yer etti

en etkili Nazım Hikmet şiirleri. Böylece tiyatro sahnelerinden çıkıp meydanlara taşdı, kalabalıklara ulaştı onun sesi. Her zaman akıldan, insandan ve emekten yana tavrını koyan, adaletsizliklere, acımasızlıklara karşı çıkan bir tiyatro yaptı. Bu nedenle demokrasiyi sevmeyenlerle de devletle de başı yeterince derde girdi. Ama çok sevdiği tiyatroyu hiç bırakmadı; onu hep başarıyla sürdürdü. 80'li yaşlarının ortalarına dek.

Dostlarının ve hayranlarının ona seslendiği gibi sadece "*Genco*" adını taşıyan, hakkındaki Netflix belgeselinde "*Ne mutlu bana ki genç yaşta, hayattaki yerimi keşfettim*" diyor. Ve şöyle bitiriyor sözlerini: "*Hayata teşekkür ediyorum bana verdikleri için...*"

Biz de ona teşekkür ediyoruz, bize, bu topluma ve dünyaya kattıkları için. Huzur içinde uyu usta. ■

“Genco” belgeseli çekimlerinden.

Gregor (en sağda) Lido'da Kolej Swing'i yönetirken.

İSTANBUL SWİNG

YAZI
GÖKHAN AKÇURA

Benim bildiğim, bulduğum en eski swing tutkunu Gregor'dur. Tam adı Kirkor (Gregor) Kelekyan olan bu sanatçı Mihran Efendi'nin 1882'de satın aldığı Sabah gazetesinin (Ahmet Rasim ve Mahmut Sadık'la birlikte) başyazarlığını üstlenen Diran Kelekyan'ın oğluydu. Yıllarca yurt dışında müzik yapan Gregor 1937 yılında İstanbul'a döndü. 1938 kışında onu Tepebaşı Garden Bar'da "yeni 15 kişilik swing cazı" ile program yaparken görürüz.

İstanbul'da Aslıhan Pasajı'ndayım. Barış Kitabevi'nde Halil Bingöl'le sohbet ediyoruz. İçeri bir genç kız girdi. Halil'e bazı kitapları sordu. Birden nasıl oldu hatırlamıyorum, söz "swing" den açıldı. Genç kızımız swing dansı yapan bir topluluk üyesiymiş. Bir ara sordu "Acaba eskiden İstanbul'da swing çalınır, onunla dans edilir miydi," diye. Açtım ağzımı, yumdum gözümü, başladım anlatmaya...

Bilirsiniz herhalde, swing cazın belli bir döneminde öne çıkmış bir akım. 1930'lu yıllarda başlayıp 1940'ların ortasına kadar etkisini sürdürmüştü. Vikipedi şöyle özetliyor: "Bu dönem müzisyenleri müziklerine rahatlık hissi ve çok sıkı olmayan bir ritim anlayışı katmış, sekizlik nota kalıbını kullanmışlardır. Bütün bunlar da 'swing hissi'ni karakterize eden önemli unsurlardır. Dönemin eserlerinin çoğu orkestralar tarafından icra

edildiğinden swing dönemi aynı zamanda caz orkestralarının 'altın çağı' olarak da düşünülebilir. Ritmik yapısından ötürü bu müzik pek çok dansçıyı da kendine çekmiştir." Söz edildiği gibi daha çok da büyük orkestralarla birlikte anılır swing. Duke Ellington, Count Basie, Fletcher Henderson, Benny Goodman ve diğerleri....

Gelelim Türkiye'ye. Benim bildiğim, bulduğum en eski swing tutkunu

Gregor'dur. Tam adı Kırkor "Gregor" Kelekyan olan bu sanatçı Mihran Efendi'nin 1882'de satın aldığı Sabah gazetesinin (Ahmet Rasim ve Mahmut Sadık'la birlikte) başyazarlığını üstlenen Diran Kelekyan'ın oğluydu. Yıllarca yurtdışında müzik yapan Gregor 1937 yılında İstanbul'a döndü. 1938 kışında onu Tepebaşı Garden Bar'da "yeni 15 kişilik swing cazı" ile program yaparken görürüz. Aynı yerde, hemen hemen aynı tarihlerde topluluğun adı değişir: Gregor'un Swing Men Orkestrası. Artık sadece adı mı değişiyor, yoksa elemanlar mı farklı bunu bilemiyoruz. 1939 yılı başında Gregor Ramazan ayı dolayısıyla Şehzadebaşı Turan Tiyatrosu'nda sahne alır. Program oldukça ilginçtir. Naşid-Cemal Şahir ittifakının oynayacağı "Huriye'nin Dolabı" vodvilinden önce "Caz kralı Gregor, Fransız yıldızı Elvira May, zenci şantör Brus Tomas, swing şantörü Mak Bin iştirakiyle 15 Swing Men" sahne almaktadır. İlanda yer alan fotoğrafta ise Gregor'un, üstünde "Gregor plays at Radio City" yazılı bir sahnenin önünde orkestrayı idare ettiğini görürüz.

Yaz ayları mekân mekân dolaşır Gregor. 10 Haziran 1939 gününden itibaren sevgilisi Elvira May ve 10 kişilik "String-Swing Caz"ıyla birlikte Büyükdere'deki Beyazpark

Gazinosu'ndadır. Beyazpark gecelerinin ardından Büyükdere'da Splendid Palas Oteli'nde 2 Eylül 1939 gününden itibaren Caz Kralı Gregor ve Şen Arkadaşları sahne alırlar. Cumartesi akşamları hususi program vardır: Swing Gecesi. 1940'lı yıllarda ise Gregor en çok Ortaköy'de Lido Havuzu ve Gazinosu'nda program yapar. Burada 1943 yazında "Ege Mehtap Gala Suaresi"nde çalan iki orkestranın biri Gregor'un "Kolej Swing Cazı"dır. Aynı yıl 9 Eylül gecesi program şöyle sunulur: "Galalar Galası/ Gregor'un Kolej Swing cazının baş döndürücü terennümü arasında Lido'nun rıhtımında demirli yatın güvertesinde dans edilecektir. Fevkalade bir yenilik. Sofralarınızı evvelden temin ediniz." 18 Eylül'de ise Gregor ve Kolej Swing cazını bu kez Caddebostan Ayten Gazinosu'nda (70'lerin Caddebostan Gazinosu) görürüz. 18 Eylül akşamı ve 19 Eylül gündüz matinede "hediyeli güzel dans müsabakası"nda çalmaktadırlar. 1945 yılında da benzer geceler karşımıza çıkar: "Gregor ve Lido Swing'in seanslara başlaması münasebetiyle Çiçekli Gala."

1946 Haziran'ında Baltalimanı Miami gazino ve pavyonunda Gregor'un Kolej Swing Cazı şantöz Türkân

Pasiner'e eşlik eder. Gregor'la çalışmış bir müzisyen olan İlham Gencer bu gösteriyi hatırlar:

"Şimdiki Baltalimanı'nda Miami adlı bir restaurant gazino vardı. Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Oteli'nde orkestra yöneten Gregor, 1944 yılında bu Miami ile anlaştı ve aralarında benim de bulunduğum 8 kişilik bir müzik grubu kurdu. Şimdi rahmetli oldu, Badi Kemal, trompet çalardı. Mehmet Akter klarinetde idi. Soyadını hatırlamıyorum, davulcumuz Ercüment idi, o da rahmetli oldu. Tromboncumuz vardı ama onun adını hiç hatırlamıyorum. Kontrobasta galiba Burhan çalıyordu. Ben piyano çalıyordum, Türkan Pasiner şarkıcıymızdı, İngilizce söylendi. Gregor bagetiyle bizi idare ediyordu. Biz o yıl Türkiye'nin ilk caz grubu olarak sahneye çıktık."

Her yerde swing var

Swing müziği yapan sadece Gregor ve arkadaşları değildir elbette. Ankara'da bile bir fırsatını bulup karşımıza çıkar swing. Bu şehirde eğlencenin merkezi hiç şüphesiz ki Ankara Palas Hotel'dir. Reflector dergisinden öğrendiğimize göre burada 1939 yılının Nisan ayında Trio Eltsoff, Paulette ve Roy Bary, Manuel Moreno ve Lucienne Doran,

✓ 1930'ların İstanbul'unda daha çok dans müziğiyle tanınan Gregor ve Swing Men Orkestrası.

Edith ve Al-Mara, Marco Baben and his Swing Players and Singers'tan oluşan zengin bir program sahne alır. Aynı topluluk 24 Haziran 1939 gecesi, Cadebostan Sayfiye Gazinosu'nda bu kez "Marco Baben Orkestra-Caz/ 5 Swing Boys ve şayanı hayret şantöz Meyr Gee" adıyla sahneye çıkarlar. 1939 yılı Kasım ayında Baraj Lokantası'nda da her gece Swing Boys'un program yaptığını görürüz.

1940 başlarında Arto Haçaturyan (alto saksafon) ve kardeşi Dikran Haçaturyan (trombon); Hrant Lusigyan (klarnet, saksafon), Niko (piyano), Viktor Kohenka'yla (davul) bir araya gelerek bir topluluk kurarlar. Sonrasında Maçka Palas'ta sahne alan 16 kişilik bir başka orkestrayla birleştikten sonra 21 kişilik bir orkestra haline gelirler ve Swing Amatör adıyla 1941'de Saray Sineması'nda ilk konserlerini verirler. 1946'ya kadar bir çok konser veren Swing Amatör, Cüneyt Sermet'e göre "hakiki" bir caz örneğidir

1945 yılında swing, İstanbul'daki büyük caz konserlerinde boy gösterir. 5 Nisan 1944 gecesi Saray Sineması'nda "(Amatör orkestraların) Büyük Caz Konseri (en güzel tango, swing soloları ve yeni caz şarkıcısı)" yapılır. Bir yıl sonra aynı gün, 5 Nisan 1945 tarihinde ise "Büyük Caz Konseri. Swing Amatör ve Tango Amatör orkestralarının iştiraki ile Aleko Zambaoğlu havayen gitar ve Pandilli'nini akordeon soloları" bilgisi ilanlarda yer alır. 1945 yazında bu tür

konserlerin en gösterişlisi karşımıza çıkar: "Radyo swing yıldızları SEVİM - SEVİNÇ kardeşler/ BÜYÜK CAZ ORKESTRASI refakatinde/ 6 Haziran Saray Sineması saat 21'de/ 8 Haziran Taksim Gazinosu saat 21'de/ Yerlerinizi şimdiden tutabilirsiniz."

Radyo swing yıldızları Sevim ve Sevinç kardeşler kimdir peki? Sevim ve Sevinç Tevs kardeşler daha çocuk yaşlarda iken (küçük olan Sevinç beş yaşındadır) Balıkçılar adlı bir operette sahneye çıkarlar. Sonra Tasarruf Haftası'nda verilen büyük müsamerenin bale heyetinde yer alırlar. Bu dönemde Halkevleri'nin gözdesi olurlar. 1934 yılında Yedigün dergisi onları kapağa taşır. Ama esas 1940'ların başlarında Ankara Radyosu'nda ün kazanırlar. Radyo dergisinde yer alan bir habere göre, 1942 yılında Sevim Tevs, Radyo Dans Orkestrasının "caz" kadrosunun solisti olarak programlara çıkmaktadır. Bir yıl kadar sonra, iki kız kardeşin aynı dergide yer alan fotoğraflarının altında ise şu bilgiler yer alır: "Dans saatinde Radyo dinleyicilerinin pek iyi tanıdığı ve çok sevdiği iki genç artist kardeş: Sevim ve Sevinç Tevs, muayyen dans orkestrası saatlerinden başka seanslarda da Swing'lerini söylemeye başlamışlardır. Kız kardeşlerin ünleri kısa sürede İstanbul'a da ulaşmıştır." Muhsin Ertuğrul'un çıkardığı Perde-Sahne dergisi, 1944 sonlarında "Ankara Radyosu'nun İki Küçük Yıldızı: Sevim ve Sevinç Kardeşlerle Bir Konuşma" başlığı altında, Halit Oğuz

Kiper'in bir röportajını yayınlar. Yazar röportajına şu satırlarla başlamaktadır: "Sevim ve Sevinç'i hemen bütün radyo dinleyicileri tanır sanırım. Ankara radyosunda en güzel ve en ateşli swingleri bir Judy [Garland], bir Dianna [Dinah Washington?] bir Alice [Fay] kadar kudret ve neş'eyle söyleyen bu iki Türk yıldızı dinleyiciler tarafından zevkle karşılanıyor." Sevinç bir süre sonra yalnız sahneye çıkmaya başlayacak ve Türk cazının ilk önemli solisti olarak kayıtlara geçecektir.

Aynı dönemde swing şarkıları söyleyen bir diğer şarkıcı ise İbrahim Özgür'dür. Müzik tarihimizde daha çok "tango solisti" olarak tanınan İbrahim Özgür, 1945 yılında Galatasaray'da açtığı Ateş Böceği adlı mekânda (bu aynı zamanda topluluğunun da adıdır: Ateş Böcekleri) swing müziği icra eder. İlanlara bakalım: 22 Nisan 1945: "İbrahim Özgür'ün Ateş Böceği'nde: Her akşam saat 21'de ve her pazar 17.30 matinerlerinde Little Bob tarafından görülmemiş en son swing Amerikan dansları. İbrahim Özgür seanslarına başlıyor." 1945 yılı Haziran ayında ise Ateş Böceği'nde "iki as"ın birleştiği duyurulur: İbrahim Özgür ve o yıllarda Türkiye'ye gelmiş olan siyahi cazcı Mac Allan. "Her akşam saat 21.20'de. Yeni Swing ve tangolar, temiz ve çabuk servis. Cumartesi ve Pazar gala suareleri." 1947 yılında swing bu kez Tepebaşı Şehir Tiyatrosu Komedi kısmının sahnesinde karşımıza çıkar. Zengin programda Özgür'ün Ateş Böcekleri

❖ Büyükdere Park Gazinosu, 1930

⚡ Tevs Kardeşler ilan. Vatan, 23.1.1946

⚡ İbrahim Özgür

⚡ Swing Fatma ilan. Vatan, 4.3.1946

topluluğunun yanı sıra Park Otel'de çalmakta olan ve İtalya'dan yeni gelmiş olan Henry Simonetti and His Boys swing orkestrası da yer almaktadır. 29 Mart 1949 tarihinde ise Melek Sineması'nda iki büyük orkestranın yer aldığı bir konser yapılır. Ferdi Tayfur'un sunuculuğu üstlendiği konserde Orhan Aşar Bandoneonları Tango Orkestrası ile H. Luser Swing Amatör Caz Orkestrası sahne alır. (Gazete haberinde H. Luser orkestrasının "en yeni caz tekniğiyle en modern parçaları" çalacağı yazmakta.) Radyo programlarında da swing kendine yer bulur: 1946'da 1 Mayıs günü İstanbul Radyosu'nda "Hulki Saner, Mac Allen ve Arkadaşları. Swing Müziği" bilgisiyle programa çıkarlar.

Sözde ya da özde Swing

Ekim 1947 tarihinde yayına başlayan *Swing* dergisinin adı bizi aldatmasın. Her tür müzikle ilgili haberler yanı sıra, küçük kıvrıntılar dışında swing dergide pek yok. Ama kısa bir dönem için de olsa Gregor "baş muharrir" ünvanını üstlenmiş. İlk sayıda derginin sahibi Fahri Gözen, "Türkiye'de ecnebi müzisyen davası" başlıklı yazıda, sahnelerde yer alan müziğin ne denli swing olup olmadığını sorguluyor: "Geçen seneden beri vasat kabiliyetli ve güya swing oldukları iddia edilen hakiki bir orkestra istilasına maruz kaldık. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Nico de Vries Beşleri, Martelli Orkestrası, Winter ve Altı

Arkadaşı, halen İzmir'de bulunan Simonetti Orkestrası, Ankara Gar Gazinosu'nda çalışan İtalyan Orkestrası ve nihayet keza İtalyan olan ve Taksim Halk Bahçesi'nde kendilerini dinleten 7 sevimli tontonlar: Maggie Carlis."

Fahri Gözen, bir yıl sonra yine *Swing* dergisinde Şehir Tiyatrosu Komedi Kısmında verilen caz konserini yorumlarken, konserin en büyük başarısının Henry Simonetti Swing Orkestrası'na ait olduğunu da söylemekten de geri kalmıyor: "Bu heyet tam Amerikanvari... Sanki New York'dan terütaze İstanbul'a gelmiş, tam manasıyla bir Amerikan cazı."

O dönemde swing rüzgarı öylesine etkili olmuştur ki, operet sahnesine bile sıçramıştır. 1946 yılında Ses Opereti'nde adında "swing" geçen bir oyun sahnelenir. 4 Mart'ta başlayan oyunun adı *Swing Fatma*'dır. Müzikler ise Fritz Kerten'a aittir. Fritz Kerten, 1930'ların başında Türkiye'ye göçmüş bir Alman Yahudisidir. İstanbul'daki hemen hemen bütün büyük caz etkinliklerinde orkestrayı yöneten Fritz Kerten'dir. Artık orkestra repertuarında kaç swing melodisi yer alıyor, ya da almıyor, bunu gazete tarayarak anlamak mümkün değil.

Peki swing dansı da yapılıyor muydu o zamanlar İstanbul'da? Elbette. Swing dansını öğretenlerin başında ise Profesör Panosyan geliyor. Profesörün gazetelere verdiği ilanlarda yer alan dans türleri sık

sık değişir. Kronolojik bir şekilde sıralayalım: Vals, Hot-Foks, Konga, Lambet Vok (Lambeth Walk), Step, Swing, Fokstrot, Pale Glayt, Samba Brazil, Mambo, Ça-Ça, Merenguez.. Panosyan'ın dershanesinin ilanlarını takip ederek adresini de öğreniriz.

1936-39 yılları arasında Beyoğlu'nda Karlman Pasajı karşısındaki Nuru Ziya (eski Polonya) sokağı 3 numarada bulunmaktadır. 1947'den itibaren ise adresi Galatasaray Yeni Çarşı Caddesi 25/1 numara olacaktır.

1963 yılında ise aynı sokakta 28 numaraya taşınır. Panosyan, "Dansı 'eğlenelim, vakit geçirelim, birbirimize sarılalım'dan ibaret sananlar aldanıyor." diye başlar anlatmaya. "Dans göbekleri eritir, sayın bayanlarda balkon haline gelmiş kalçaları indirir, asabileri, ruhen geri kalmışları, küskünleri tedavi eder. Dedikoduyu önler, insanları kumardan vazgeçirir. Günde 11 saat çalışan adam uyuyarak değil dans ederek dinlenebilir." sözleriyle devam eder.

Panosyan'ın öğütlerine ne kadar uyuyorlar bilemem ama, interneti taradığımda, günümüzde faaliyet gösteren birçok swing topluluğunun olduğunu gördüm. Swing yıllar boyu sihrini korumuş, yüzyıla yakın bir süredir sahneden inmemiş. Yazımın adını İstanbul Swing koymuştum, meğer bu ismi taşıyan bir dans topluluğu bile varmış. O zaman hep beraber piste buyuralım, 'swing'e başlayalım! ■

DÜNDEN BUGÜNE SİNEMATEK SERÜVENİ

YAZI
VECDİ SAYAR

⚡ Mis Sokak'ta bulunan Sinematek bürosunda soldan sağa Hüseyin Baş, Onat Kutlar ve Jak Şalom. 1967

Türkiye'de sinema kültürünün yaygınlaşmasına büyük katkısı olan Sinematek Derneği bundan 50 yıl önce kurulmuştu. 80 darbesi sonrası kapatılan derneğin işlevini günümüzde Kadıköy'deki Sinematek/Sinema Evi sürdürüyor.

1965 yılının sinema tarihimizde önemli bir yeri vardır. 25 Ağustos 1965 günü Sinematek Derneği kurulmuştur. O tarihlerde ülkemizde sinema sanatının klasiklerine ulaşmak hiç kolay değildi. Yurt dışına gidebilen sinemaseverlerin getirdiği videokasetler elden ele dolaşıyor, sinemasever aydınlar Türkiye'de sinema kültürünü yaygınlaştıracak bir kurum olmamasından yakınıyorlardı. Paris'e hukuk öğrenimi için giden Onat Kutlar da, Sinematek programlarının devamlı izleyicisi olmuştu.

Şakir Eczacıbaşı, Adnan Benk, Hüseyin Baş, Ferit Edgü gibi aydınlar Paris'te Fransız Sinemateki'nin kurucusu, efsanevi sinema adamı Henri Langlois ile ayrı ayrı görüştüler ve yüreklendirici sözleri üzerine İstanbul'da bir Sinematek kurmak üzere kolları sıvadılar. İlk işleri Paris'ten dönen arkadaşları Onat Kutlar'ı aramak oldu. Sonra da İstanbullu sinemaseverleri bu güzel hülyanın gerçekleşmesi için el vermeye çağırdılar. Hangisi reddedebilirdi ki bu görevi; "varız elbette" dediler.

Sinematek Derneği'nin kuruluşunu gerçekleştiren 15 kişilik Kurucular Heyeti'nde Onat Kutlar, Şakir Eczacıbaşı, Hüseyin Baş'ın yanı sıra, Aziz Albek, Sabahattin Eyüboğlu,

Mazhar Şevket İpşiroğlu, Macit Gökberk, Muhsin Ertuğrul, Semih Tuğrul, Adnan Benk, Nijat Özön, Cevat Çapan, Tuncan Okan, Adnan Çoker, Tunç Yalman gibi kültür-sanat dünyamızın tanınmış isimleri yer almıştı. Jak Şalom derneğin bir numaralı üyesi oldu. Onu her yaştan sinemasever aydınlar izledi. Üye sayısı hızla yükselmeye başlamıştı, İki yıl sonra *Türk Sinematek Derneği* adını alan dernek kısa sürede İstanbul'un kültür yaşamının odak noktalarından biri oldu. 'Sinematekçi' olmak gençler arasında bir ayrıcalıktı...

Dünyada Sinematek

Sinematek kavramı Avrupa'da ortaya çıktı. Sözcük, 'bibliotek' ve 'diskotek'ten ilhamla üretilmiş olmalı. Hemen tüm sinematekler film arşivi niteliğini taşımakla birlikte, arşivledikleri filmlerin gösterimini de yapar. Tabi bu gösterimler arşivlerindeki filmlerle sınırlı kalmaz. Dünyanın farklı köşelerindeki sinematekler ve sinema kurumlarından sağladıkları filmlerle gösterim programlarını zenginleştirirler. Hemen hepsinin en az bir gösterim salonu vardır.

Daha 1898 yılında, yani Paris'teki ilk film gösterisinden üç yıl sonra,

Polonyalı fotoğrafçı ve görüntü yönetmeni Boleslaw Matuszewski 'film arşivi' düşüncesini ortaya atmıştı. 1913'de Albert Khan 'Gezegenin Arşivi'ni kurdu. 1. Dünya Savaşı'nın ardından Fransa, Almanya, Büyük Britanya gibi ülkeler, savaşta çekilen filmlerin arşivlenmesi gereğinden hareketle askeri film arşivleri oluşturdular. Bizde de Ordu Foto Film Merkezi'nin kuruluşu bu yıllara rastlar. Eğitim amaçlı ilk sinematek 1925 yılında Paris'te kuruldu. 1930'larda sessiz filmlerden sesli filme geçilirken, eski filmlerin imhası ya da korunması tartışılıyordu. 1933'de Stockholm'de, 1935'te Berlin'de, 1935'te Londra'da (National Film Library) ve New York Museum of Modern Art bünyesinde (Film Library) kurulan arşivleri 1936'da Paris'te kurulan Fransız Sinemateki izledi. Sinematografik mirası korumak amacıyla yola çıkan bu arşivler 1936'da Uluslararası Film Arşivleri Federasyonu'nda (FIAP) bir araya geldi.

O günlerden bu yana dünyanın dört bir yanında çok sayıda film arşivi /sinematek kuruldu. Kimi ülkeler tek bir ulusal arşive sahip olurken, kimilerinde (bölgesel yönetimlerin var olduğu ülkelerde) bölgesel ya da kent sinematekleri yer aldı. Bunlardan bazıları Sinema

✂ Henri Langlois Fransız Sinemateki'nde

Paris Sinemateki

Eye Museum, Amsterdam

Müzesi adını taşıyor. Fransa'da Fransız Sinemateki'nin yanı sıra Lyon'da Lumiere Müzesi, Toulouse Sinemateki, Brest'te Brötanya Sinemateki var. İtalya'da Roma, Milano ve Bologna Sinematekleri, Almanya'da Berlin (Deutsche Kinematheque), Potsdam (Babelsberg Konrad Wolf Üniversitesi Film Müzesi), Münih, Frankfurt'ta (DFF – Alman Film Enstitüsü ve Film Müzesi), İspanya'da Barselona'da Katalan Sinemateki, Madrid'de İspanyol Sinemateki, Lüksemburg Sinemateki...

Arşiv açısından en güçlü sinematekler arasında Paris, Brüksel, Berlin, Moskova, Stockholm, Prag, Budapeşte,

Sofya'dan söz edebiliriz ama müze yapıları, sinemaları ve öğrencilere yönelik etkinlikleri ile çağdaş müzecilik anlayışının en etkin temsilcileri olarak Londra'daki Sinematek (British Film Institute – National Film Theatre), New York'taki MOMI (Museum of Moving Image) ve Amsterdam'daki Eye Museum'u sayabilirim.

Hazinelermizi koruyan ejderha

Ülkemize dönelim diyeceğim ama Fransız Sinemateki'nin kurucusu Henri Langlois'dan söz etmeden geçemem... İzmir'de doğan Langlois, Türk Sinemateki'nin başlıca destekçisi olmuş, ilk yıllarda Fransız Sinemateki'nden

çok sayıda film göndermesiyle, İstanbul seyircisinin sinema klasikleri ile tanışmasında büyük katkısı olmuştu. Sinematek'te 1965-70 yılları arasında Onat Kutlar'la birlikte ardından Paris Sinematek'te Langlois ile birlikte çalışan Jak Şalom, İzmir'de Büyükşehir Belediyesi ve Institut Français iş birliği ile düzenlediğimiz 'Sinemanın Belleği ve Henri Langlois Sempozyumu'nda Langlois'ı "hazinelermizi koruyan ejderha" olarak betimliyor ve şunları söylüyordu: "İzmir çocuğu Henri Langlois, dede kuşağı Fransa'dan İzmir'e gelen bir ailenin birinci çocuğu olarak 13 Kasım 1914'te doğdu. 8 yaşına kadar İzmir sinemalarında dönemin tarihsel ve macera filmlerini izleyerek büyüdü.

Québec Sinemateki

BFI Southbank (eski adıyla Ulusal Film Tiyatrosu (NFT))

Sinema virüsü bulaşmıştı bir kere ona!"

Aile Fransa'ya döndüğünde Paris'e yerleşen Henri, okulundan çok film izlemeyi seven bir çocuktur. Üniversiteye gitmemek için lise bitirme sınavlarına girmez! Dağınıklıklarına çeki düzen verebilmek için babası onu bir matbaada işe yerleştirir ama Henri'nin merakı film izlemekten onları toplamaya, koleksiyon oluşturmaya evrilir. Sessiz sinema dönemi filmlerinin yok olmasına gönlü razı olmaz. Hurda fiyatına satın aldığı filmleri oturdukları evin banyo küvetinin içinde biriktirir. Önemli olan filmleri sadece toplayıp biriktirmek değil, aynı zamanda göstermektir. Annesinin bilet kestiği bir sinema kulübü kurar. Gösterilen film seçkisi hoşça gider, izleyicisi çok olur. Yıl 1935, Henri 21 yaşında tiğ gibi bir delikanlıdır.

1936 yılında yönetmen Georges Franju ve sinema kuramcısı Jean Mitry ile birlikte Fransız Sinematek'i'ni kuran Langlois, hayat arkadaşı Mary Meerson ile birlikte yaşamını bu kuruma adar. Savaş yıllarında koleksiyonu korumak için büyük bir çaba gösterir. On filmle başlayan film koleksiyonu 60.000'e yaklaşırken, sinemaya ilişkin her türlü malzeme ve belgeyi de müzesine katmayı başarır. Bir yandan da Fransız Yeni Dalgasını oluşturan ve 'Sinematek'in Çocukları' diye anılan genç yönetmenlere destek olmaktadır. 1968'de Kültür Bakanı Malraux'nun onu görevden uzaklaştırması

Paris'te gösterilere yol açar. 68 olaylarının öncüsü olarak görülen bu protesto eylemleri Langlois'nın göreve iadesini sağlar. Langlois 1977 yılında yaşamını yitirirken, geriye büyük bir gelenek ve dünyadaki tüm sinema tutkunlarına örnek oluşturan bir sinema müzesi bırakmıştır.

Dünya sineması ile tanışma

İlhamını Fransız Sinematek'i'nden alan Türk Sinematek'i'nin gösterimleri Şişli'de Mis Sokakta küçük bir salonda, daha sonra Şişli Sıracevizler'deki Kervan Sineması'nda yapılıyordu. Tabi, salonu kiralayarak... Haftanın iki günü iki film gösteriliyordu. İki yılın sonunda İstanbul ve Ankara'daki üyelerin toplamı 4.000'i bulmuştu. Aktif üyeler arasında, Mengü Ertel, Ferruh Doğan, Orhan Taylan, Mustafa Altıntaş, İsa Çelik, Şahin Kaygun gibi görsel sanatlar alanının ustaları, Yılmaz Güney, Atif Yılmaz, Bilge Olgaç, Zeki Ökten gibi yönetmenler, sonradan Sinematek'ten ayrılıp 'Genç Sinema' hareketini kuran yeni sinemacılar, Giovanni Scognamiglio, Atilla Dorsay, Sungu Çapan, Sevin Okyay gibi sinema yazarları, Yavuzer Çetinkaya, Tilbe Saran, Cüneyt Türel gibi tiyatrocular, Mete Akalın, Gencay Gürsoy gibi farklı mesleklerden aydınlar vardı.

70'li yıllarda derneğin merkezi ve gösterim salonu Sıraselviler'deki bir apartmanın bodrum katındaydı. 1980 darbesi sonucu tüm sivil toplum örgütleri ile birlikte kapanan

Sinematek'in arşivinin bir kısmı yok olmuş, kalanlar MSGÜ Sinema-Televizyon Enstitüsü'ne verilmişti. Kurumun en aktif dönemi olan ilk on yılında 3.000'e yakın uzun metrajlı, 2.000'e yakın kısa metrajlı filmin gösterimi yapıldı. Bu dönemde 37 ülkeden filmler gelmiş, 100'e yakın yabancı konuk ağırlanmıştı. İki de dergi yayınlanıyordu: Türkiye'nin gelmiş geçmiş en kapsamlı sinema dergisi olan 'Yeni Sinema' ve aylık film programlarını içeren 'Film' dergisi. Film arşivi çok sınırlıydı çünkü arşiv ciddi bir kaynak gerektiriyordu, o da ortada yoktu. Devlet, destek vermek yerine vergi ve sigorta borçlarıyla sıkıştırıyordu kurumunu.

Sinematek, sinema sanatının klasiklerinin yanı sıra Avrupa sinemasının güncel örneklerine de yer veriyordu programlarında. Gösterilen filmlerin bir bölümü sosyalist ülkelerin sinema kurumlarından, bir bölümü de ülkemize nitelikli filmler ithal eden dağıtımçı firmalardan sağlanıyordu. O yıllarda Eisenstein, Chaplin, Bergman, Buñuel, Ozu, Kurosawa, Visconti, Truffaut, Godard, Resnais, Ivens gibi yönetmenlerin filmleriyle, Macar, Polonya, Çek, Bulgar, Romen ve Sovyetler Birliği sinemalarıyla, 'Yeni Gerçekçi' İtalyan sineması ve 'Alman Genç Sineması'nın ustalarıyla tanışan sinemaseverler gerçek birer 'sinofil' olma yolunda hızlı adımlar atıyordu.

Sinematek ekonomik sorunlarla boğuştu yaşamı boyunca. Devletten ya da yerel yönetimden hiçbir

✂ Visconti'nin ülkemizde Günahkar Gönüller adıyla gösterilen filmi Senso

✂ Orson Welles Yuttaş Kane filminde

destek alamayan derneğin tek gelir kaynağı üye aidatları idi. Dernek merkezinde çalışanlar derneğin ekonomik durumunu bildikleri için aldıkları sembolik maaşları sorun etmiyor, kimi zaman fahri olarak görev üstleniyorlardı. Dergiye yazı yazanlar ya da film özetlerini çevirenler de bir bedel beklemezdi...

1976-77 mevsimi başında, mali açıdan en zor döneminde yönetmenliği devraldım. Sinematek'in 10. kuruluş yıl dönümü kutlaması için İstanbul'a gittiğimde Onat, "Yönetmenliği senin devralmanı isterim" demiş, Yönetim Kurulu da bu istek doğrultusunda bana çağrı yapmıştı. 1973 yılında Ankara'da Prof. Alim Şerif Onaran, Mahmut Tali Öngören, Aydın Gürpınar, Rana Cabbar, Sinan Fişek, Prof. Özdemir Nutku, Salim Şengil, Kaya Yazgan'la birlikte kurduğumuz, ilk gösterimleri Menekşe Sineması'nda yapılan, daha sonra Kavaklıdere'deki Çağdaş Sahne'ye taşınan Ankara Sinemateki Yönetmenliği'nden ayrılarak İstanbul'a geldim. 1978 sonundaki hükümet değişikliği ile Kültür Bakanlığı'nı üstlenen Ahmet Taner Kışlalı'nın çağrısıyla yeniden Ankara'ya dönene kadar sürdürdüğüm görevi genç bir kadro üstlendi. Derneğin kapanışı sırasında yönetmen, sinemacı arkadaşımız Ahmet Sezerel idi. Biz de 'Bakan Müşaviri' olarak Bakanlığın Sinema Dairesi'ni kurduk, Prof. Oğuz Onaran ile birlikte. Onat Kutlar

da Atatürk Kültür Merkezi'nde kurulan Film Yapım ve Gösterim Merkezi'nin yöneticiliğini üstlendi. Sinematek'in Ulusal Sinema Müzesi'ne dönüştürülmesi gibi projelerimiz vardı, ama bu niyetimizi gerçekleştirmeden iktidar sonlandı.

Sinematek – Türk Film Arşivi çatışması

Sinematek Derneği'nin kurulduğu yıllarda, İstanbul'da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (şimdiki adıyla Mimar Sinan Üniversitesi) bünyesinde faaliyet gösteren Sinema Kulübü yöneticisi Sami Şekeroğlu'nun çabalarıyla Türk Film Arşivi kurulmuş ve Yeşilçam'ın usta yönetmenlerinin desteğini kazanmıştı. Kısa sürede, ülkemizde çağdaş bir sinema anlayışının gelişmesi için çaba gösteren Türk Sinematek Derneği çevresinde toplanan aydınlarla, Sinematek'i 'Batı ajanlığı' ile suçlayan Türk Film Arşivi çevresi arasında bir çatışma doğmuştu. Türk Film Arşivi, yapımcılardan sağladığı filmlerle sinemamızın arşivini oluşturuyordu, ama bunların restorasyonunu sağlayacak güce sahip değildi. Gösterim açısından ise Sinematek'in gerisinde kalıyordu. 'Ulusal Sinema' tezini savunan Halit Refiğ, Metin Erksan, Lütfi Akad, Duygu Sağıroğlu, Ertem Göreç gibi yönetmenler Sinematek'i eleştirerek Yeşilçam'ı savunmayı sürdürdüler, Sinematek onların

filmlerini göstermekten geri durmadı.

Bu zor koşullara karşın, uluslararası alanda tanınırlığını artırmayı başaran dernek Uluslararası Film Arşivleri Federasyonu'na üyelik için başvurmuş, kuruluşundan üç yıl sonra gözlemci üyeliğe kabul edilmiş ama federasyona üye olan Türk Film Arşivi'nin engellemesi sonucu üyeliği yitirmişti. Doğrusu, film arşivi çok sınırlıydı Sinematek'in. 35 mm film kopyaları çoğunlukla geçici ithal yoluyla ülkeye giriyor, gösterim sonrası yurt dışına gönderiliyordu. Bu sürecin ne denli acılı olduğunu anlatamam; anlatsam da inandırıcı olmaz! Gösterilecek her filmin Sansür Kurulu'ndan onay alması gerekiyor, kimi zaman bu süreç gösterim saatine kadar tamamlanamıyordu.

Sinemacı yetiştiren okul

Sansür, Sinematek'in sorunlarının en başında geliyordu. Pek çok film Sansür Kurulu'ndan temiz kağıdı alamıyor, o filmi izlemek için salonu dolduranlar -kim bilir kaçınıcı kez- 'Sıradan Faşizm'i ya da 'Potemkin Zırhlısı'nı izlemek durumunda kalıyordu. Üyeler buna alışmıştı artık. Tabi, alışılan yalnızca bu değildi; bir filmi jenerik yazıları bitene kadar izlemek iyi bir 'sinefil' olmanın ön koşuluymuş neredeyse. Günümüz seyircisinde bu alışkanlıktan eser kalmadı ne yazık ki. Bizim yaşlarımızda bir

✂ Sinematek'in 'Yeni Sinema' ve 'Film' isimlerindeki dergileri

✂ Şakir Eczacıbaşı Onat Kutlar'la birlikte Sinematek'te, 1988

⤴ Jak Şalom, Henri Langlois ve Onat Kutlar Sinematek'te, 1972

kişinin jenerik başlarken ışıkların yakılmasına tepki verdiği oluyor nadiren. Sinematek'in eğitiminden geçmiş olmaları diye düşünürüm böyle bir seyirciyle karşılaştığımda.

Sinema seyircisi yetiştirmek, gençlere sinema kültürü aşılamak Sinematek'in görevleri arasında ilk sıradaydı. Arşiv yapacak olanaklara sahip olmadığından daha çok bir Sinema Kulübü gibi çalışıyordu çünkü. 15 yıl içinde binlerce sinemasever yetiştirdiğini söyleyebilirim. Yalnızca nitelikli seyirciler yetiştirmekle kalmadı, sinemamızın genç kuşağını yetiştiren bir okul oldu. Erden Kıral, Ali Özgentürk, Ömer Kavur, gibi 70'li, 80'li yılların genç sinemacıları Sinematek'in sadık seyircileri arasındaydı. Yalnızca film gösterimleri ile yetinmiyordu Sinematek; söyleşiler, paneller, sergiler düzenleyerek gerçek bir kültür merkezi işlevini üstleniyordu. 1974 yılında Türk Sinematek Derneği ve Ankara Sinematek Derneği iş birliği ile İstanbul'da düzenlediğimiz "Günümüz Türkiye'sinde Sinema Alanının Düzenlenmesi" başlıklı sempozyumda Türkiye Sinema Kurumu'nun kurulmasının gerekliliği vurgulanıyordu.

Sinemacı yetiştirmekle kalmadı, aynı zamanda festivalci yetiştiren bir okul oldu Sinematek. Onat Kutlar'ın yardımcısı olarak Sinematek'te çalışan Hülya Uçansu ve Sinematek yönetmenliğini Onat Kutlar'dan devralan

bendeniz derneğin kapanmasıyla birlikte festivalciliğe geçiş yaptık. 1979'da -Kültür Bakanlığı'nda çalıştığım sırada UNESCO Balkan Film Festivali'nin üçüncüsünü düzenlediğimizde Mahmut Tali Öngören'in başkanlığını yaptığı Düzenleme Kurulu'nun Genel Sekreterliğini üstlenmiştim. 1981'de İKSV'nin İstanbul Festivali kapsamında Sinema Haftası'nı düzenledim. Ertesi yıl bu etkinliğin süresi artırılarak Sinema Günleri'ne dönüştüğünde Sinematek ekibi, Onat ve Hülya bayrağı devralmış, bense Paris'ten programı oluştuyordum. 1983 yılında döndüğümde Hülya ile yönetimi paylaştık. On yıl da birlikte sürdürdük. Mahmut Tali Öngören de Dünya Kitle İletişim Vakfı'nı kurarak Ankara Film Festivali'ni başlattı. Sinematek'in İstanbul ve Ankara'da yetiştirdiği kitleler bu kentlerde oluşan film festivallerinin inatçı seyircileri oldular. Aralarında emekli olanlar oluyordu elbet ama bayrağı bu kültürel ortamda yetişen çocukları devralıyordu.

İstanbul'dan yayılan dalga

Onat Kutlar, tıpkı Langlois gibi yaşamı boyunca gençleri desteklemeyi görev bilmişti. İstanbul'daki Sinematek'in Anadolu'da şubelerini kurmak istiyordu. Ankara'da Erdal Öz Ankara Sinematek'ini kurduğunda Sinematek üç yaşında olmalı, yanlış anımsamıyorsam. Ankara Sinemateki gösterimlerini Büyük Sinema'da

yapıyordu. Erdal, sinemanın yanındaki kitapçısından idare ediyordu işleri. Ama her hafta Ankara'ya film göndermek işi İstanbul'un imkânlarını aşıyordu. Ben, ODTÜ'den otobüsle şehre inip gösterileri kaçırmamaya çalışıyordum. Birkaç yıl sonra Ankara şubesi kapanmak zorunda kalmıştı.

Okulu bitirdikten iki yıl sonra Ankara'da Sinematek'i yeniden açmak için Onat'a gittiğimi, ama olumsuz yanıt alarak döndüğümü anımsıyorum.

Evet, Onat ilk yılların heyecanıyla Anadolu'dan gelen talepleri karşılamaya çalışmış, İzmir'de Oğuz Makal'ın çabalarıyla Sinematek gösterimleri bir süre yapılabilmiş, Gaziantep, Bursa, İzmit gibi bazı kentlerdeki sinema kulüplerine destek verilmişti, ama artık derneğin maddi durumu buna elvermiyordu. Yine de, başka illerden gelen taleplere cevap vermeye çalışıyordu Onat. Yarımca Belediyesi ile, Antalya Film Festivali ile iş birlikleri yapıldığını anımsıyorum.

Onat Kutlar'ın sinema yazarı ve kültür animatörü olarak sinema kültürümüze yaptığı katkılar saymakla bitmez. Sinematek'te yaptıkları geçen yıl yapılan bir belgeselle ölümsüzleşti. Genç yönetmen Önder Esmer "Aşk, Ateş ve Anarşi Günleri" adlı belgeselinde Onat Kutlar ve Sinematek'in serüvenini tanıklıklara dayanarak anlattı. İyi ki de yaptı; çünkü, her gün biraz daha azalıyoruz ve bu konudaki yazılı kaynaklar çok az.

MSGSÜ Sinema TV Enstitüsü, Şekeroğlu'nun emekli olmasından sonra sessizliğe büründü, sonra da deprem tehlikesi nedeniyle binası yıkıldı. Umalım ki, yakında yeni bina yapılı ve kurum çalışmalarını sürdürür. İki kurumdan daha söz etmeliyim; Kültür ve Turizm Bakanlığı Atlas Sineması'nda 'Sinema Müzesi' kurdu; ama gösterimi olmayan yalnızca sinema tarihimize dijital panoların sergilendiği bir mekân. Dünyada film gösterimi yapmayan başka bir sinema müzesi olduğunu sanmıyorum.

Festivaller ve Bakanlığın düzenlediği film haftaları dışında sinemanın işlevsiz kalması üzücü. Atlas'ın karşısındaki Beyoğlu Sineması'nın, bir süre kapalı kaldıktan sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce bir sanat sineması olarak faaliyete geçirilmesi, ücretsiz etkinliklerin söyleşilerle desteklenmesi olumlu bir gelişme, ama bir Sinematek değil elbette.

Sinematek küllerinden doğuyor

12 Eylül darbesi, pek çok sanat alanında olduğu gibi sinema alanının da kısırlaşmasına yol açtı. Çünkü Sinematek'in de aralarında olduğu pek çok kurum kapanmıştı. Festivaller bu kurumların işlevini üstlenmeye çalıştı ama bu yetersiz kalıyordu. Gençlerin sinema kültürü ticari salonlarda izlediği Amerikan yapımları ve dizilerle sınırlıydı. 2015 yılında bir araya gelen eski Sinematekçiler

keşke yeni bir girişim olsa diye iyi niyetlerini dile getirdiler. Ertesi yıl, Jak Şalom'un önerisi üzerine Kadıköy Belediyesi bir Sinematek açmaya karar verdi. Jak, sinema eğitimi almış birkaç gençle birlikte programın hazırlığını yaparken, Belediye İstanbul'a yepyeni, çağdaş mimari anlayışı yansıtan bir salon yaparak Sinematek'e tahsis etti. Sonraki yıllarda yönetim kadrosu değişse de deneyimli Sinematekçi Şalom'un çizdiği yolda ilerliyor.

Dijital teknolojinin hızlı gelişimi sonucu salonlardan uzaklaşıp evlerine kapanan, sinema eserlerini küçücük ekranlarda izlemeye çalışan seyirciye salonda hep birlikte film seyretme zevkini yeniden kazandıran Sinematek/Sinema Evi düzenli gösterimler yapmakla sınırlı kalmıyor, yazları da Kalamış Parkında 'Yıldızlar Altında Sinema' seyretme keyfini yaşıyor. İstanbul'daki festivallere salonunu açan, kütüphanesi araştırmacılar için değerli bir kaynak olan, arşiv oluşturma yolunda da adımlar atan Kadıköy Sinemateki, önemli bir arşive sahip olmamasına karşın sinema kültürünü geliştirmek adına gerçekleştirdiği programlar göz önüne alınarak bu yıl FIAF'a (Uluslararası Film Arşivleri Federasyonu) gözlemci üye olarak kabul edildi. Bu yıl gerçekleştirdiği 'Sektör Buluşması' da yeni sinemacılarla Sinematek'in ilişkisini geliştirmek adına önemli bir çalışmaydı.

Sinematek/Sinema Evi, son yıllarda gerçekleştirdiği 'Dışa vurumcu Alman Sineması', 'İranlı Kadınlar Konuşuyor: Tarih, Sanat, Direniş', 'Paradjanov' başlıklı toplu gösteriler, '60'larda Godard ve Kamera Arkası', 'Pasolini'nin Kapadokya'sı', 'Yaşasın Animasyon!' gibi sergiler, '80'ler Türkiye Sinemasında Kadın', 'Dışa vurumcu Sinemanın Yolculuğu', 'Afganistan'da Kadın ve Direniş', 'Metin Erksan ve Sansür', 'Akerman'dan Öncesi ve Sonrası', 'Oyunculuk ve Mastroianni' gibi söyleşiler, 'Pasolini ve Kurtuluş Teorisi', 'Genç Alman Sineması: Kluge'den Fassbinder'e Yeni Bir Dil Arayışı', 'Buñuel: Sürrealizm ve Ötesi' gibi paneller, 'Sinema ve Tarih'i ve 'Yapımcı Hafızasıyla Türkiye Sinema Tarihi' seminerleriyle sinema kültürünün yaygınlaşması adına önemli adımlar atıyor. Emin Alper'in Sanat Yönetmenliğinde, Elif Ergezen'in Genel Koordinatörlüğünde ve Senem Erdine'nin Danışmanlığında çalışmalarını sürdüren Kadıköy Belediyesi Sinematek/Sinema Evi bugün İstanbul'da Sinematek'in bıraktığı boşluğu dolduran bir kurum. Darısı diğer kentlerin, başka belediyelerin başına... ■

(Henri Langlois ve Onat Kutlar fotoğrafları için Jak Şalom ve Önder Esmer'e teşekkürlerimizle)

Sinematek, 1970'lerde hizmete giren Taksim Sıraselviler'deki sinema salonu döneminde İstanbul'un
✓ önde gelen kültür vahalarından biri olmuştur.

MAMAN EST PARTIE... (ANNEM GİTTİ)

YAZI
ARZU ÇAKIR MORİN

Melankolinin sesi, söz yazarı, besteci Françoise Hardy, eşsiz tarzı ve ebedileşen şarkılarıyla Fransızların gönlüne taht kuran, ilk aşklarına, ilk hayal kırıklıklarına, ilk göz yaşlarına şarkılarıyla eşlik eden bir ikonu. Oğlu, hayatını kaybettiğini “Maman est partie...” (Annem gitti) sözleriyle duyurdu.

Fransa'nın dünyaca ünlü şarkıcılarından Françoise Hardy, 2004'ten bu yana lenf sistemi ve 2019'dan bu yana da yutak kanserine karşı verdiği savaşı kaybetti. Fransız müzik ikonu, 11 Haziran'da hayata veda etti... Sanatçının, 80 yaşında hayatını kaybettiğini oğlu Thomas Dutronc, kendisi ve annesinin fotoğrafının altına yazdığı üç kelime ile duyurdu:

"Maman est partie..." (Annem gitti)

Satırlarca yazıdan daha etkili, daha çarpıcı, daha sarsıcı bu üç sade kelime. Tıpkı küçücük bir çocuğun annesinin ardından söyleyebileceği bir cümle gibi, *"Annem gitti..."* Bir kaç kez boğazımız düğümlenerek

baktım bu 3 kelimeye... Öylesine saf, sade, masum ve güçlü...

Melankolinin sesi, şarkıcı, söz yazarı ve besteci Françoise Hardy, eşsiz tarzı ve ebedileşen şarkılarıyla Fransızların gönlüne taht kuran, ilk aşklarına, ilk hayal kırıklıklarına, ilk göz yaşlarına şarkılarıyla eşlik eden bir ikon.

Dünyayı kasıp kavuran 1950'lerin "Yé-yé" müzik akımı kültürel köklerini Fransız yaşam tarzından, biçimsel özelliklerini de geleneksel pop müziği, Fransız "chansonları", caz ve rock'n roll tarzlarından almıştı. Bu akımın öncüleri arasında Françoise Hardy'nin yanı sıra, France Gall,

Sheila, Sylvie Vartan, Patricia Carli, Dalida gibi Fransız ve Rita Pavone, Mina gibi İtalyan kadın şarkıcılar vardı.

İşte bu "Yé-yé" şarkıları döneminin dünyaca ünlü sanatçısı, altmışlı yılların simgesi Françoise Hardy, "Bütün erkekler ve kızlar" adlı ilk şarkısının yanı sıra, kırılgan sesi, utangaç ve zarif ince vücudu ve melankolik tarzıyla da hızla gönülleri fethetti. Daha 18 yaşındayken siyah beyaz televizyonda, "Mireille'in küçük konservatuvarında" adlı müzik programında son derece utangaç haliyle söylediği "Bütün erkekler ve kızlar" şarkısı ile tüm Fransa'nın dikkatini çekti. Fransa,

Françoise Hardy'yi bu şarkısıyla keşfetti. Hâlâ en çok hatırlandığı bu şarkısı ile hızla satışlarda bir numara oldu.

O zamanki sevgilisi fotoğrafçı Jean-Marie Périer, Hardy ile tanışmasını *"Ordudan sonra fotoğrafladığım ilk kişi oydu. Kapı zilini çaldım, annesi kapıyı açtı ve onu arkasında gördüm. Bir çeşit hayaletti, çok kötü giyinmişti ve çok güzel olduğunun farkında bile değildi"* diye anlatıyor. Périer bu utangaç ve hüzünlü genç kızı bir moda yıldızı ve ilham perisine dönüştürüyor. O artık Mary Quant mini etek, uzun püsküllü botlar, Courreges veya Paco Rabanne imzalı fütüristik kıyafetlerle 60'ların ikonu güzeller güzeli bir kadındı... Ünü Fransa'yı aştı, dünyaya yayılmaya başladı.

"Bütün ekekler ve kızlar" albümü Fransa'da bir milyonun üzerinde sattı. Paco Rabanne ve Courreges tarafından giydirilen, Brigitte Bardot veya Gina Lollobrigida gibi "patlayıcı" güzelliklerin tam tersi olan bu uzun melankolik sıska kız tüm Avrupa'yı büyülemeye başladı. İngiltere'de yaptığı kayıt ile, bu ülkeyi de fethetmeye başladı. Gitar şarkıları ve melankolik havası onu daha da güzelleştiriyor ve dünyayı daha da çılgına çeviriyor; Bob Dylan, Mick Jagger ve David Bowie ona olan aşklarını ilan ediyordu.

Bob Dylan ve Françoise Hardy 1966'da bir kez Olympia'da karşılaştılar. Bob Dylan Hardy'ye uzun süre aşk mektupları yazdı. 1967'de Rolling Stones'un şarkıcısı Mick Jagger, Françoise Hardy'nin

kendisi için "ideal kadın" olduğunu söylese de aralarındaki aşk asla gerçeğe dönüşmedi.

Françoise Hardy, 1962 yılında televizyona çıktığı ilk günden itibaren halk tarafından benimsendi ve ertesi yıl sinemanın da ilgisini çekti ve bir düzine filmde rol aldı. Sette karşılaştığı Fransız sinema devi Jean Gabin ona "sağduyulu" lakabını taktı. Hardy ölümüne kadar bu lakabı taşımakla kalmadı, hem şarkıcı hem de oyuncu olarak kariyerini yürütme biçimiyle kendisine verilen bu ismi doğruladı.

1960'ların sonuna doğru, "Jacques Dutronc adında birisi" tarafından bestelenen "Le Temps de l'amour/ Aşk zamanı" ile ikinci büyük başarı geldi. Ve ardından diğer şarkılarla başarılar gelmeye devam etti. Françoise Hardy, 60'lı yılları sinema, Olympia konserleri ve Eurovision yarışmasıyla, dönemin en güçlü sanatçılarından ilgisini çekerek geçirdi.

Jacques Dutronc: "Hayatının aşkı"

Herkes Hardy'ye "ilan-ı aşk" ederken, onun hayatının aşkı Jacques Dutronc oldu.

Fotoğrafçısı Jean-Marie Périer'den ayrıldıktan kısa süre sonra sanat yönetmeninin ofisinde, çok genç bir gitarist olan Jacques Dutronc ile karşılaştı. Başlangıçta bu uzun saçlı, sıska, sivilceli gençten hiç etkilenmedi. Ancak 60'lı yılların sonuna gelindiğinde, Jacques

Dutronc'la bir ömür boyu birlikte olmaya karar verdi. Sahneye elveda diyecek, hatta, bir daha konser vermeyecek kadar, duygularının peşinden gitti.

Hardy, müzikten yalnızca bir kaç yıl ayrı kalabildi, 1973 yılında oğlu Thomas'a hamile kalınca yeniden müziğe bağlandı. En güzel melodileri keşfetme konusunda olağanüstü bir kulağa sahip olan sanatçı, prodüktörlüğünü Michel Berger'in üstlendiği "Kişisel Mesaj" albümüyle kesin dönüş yaptı.

Melankoli eleştirilerini ve kendisine çok yakıştırılan hüzünlü halini, *"Sorun hayatın kendisi değil, benim ona karşı hislerim"* sözleriyle açıklıyordu. Şarkıcı, *"Hayat çoğu şarkıma ilham kaynağı oldu. Eğer kendimi dinleseydim, albümlerimde sadece hüzünlü ve yavaş şarkılar olurdu"* diyerek kendini anlattı.

Ardından, Jacques Dutronc'un müzikleriyle "Partir/Gitmek" adlı albümü çıkardı. Bu albüm de çok sattı.

Romy Schneider gibi dönemin en güzel kadınlarıyla birbiri üzerine yaşanan aldatılmalar nedeniyle, Jacques Dutronc ile sancılı bir tutkuya bürünen ilişkisi ona acı vermeye başladı. "Françoise Romy'ye karşı..." Magazin basınını hareketlendiren bu aşk üçgeni, gerisinde iki yaralı kadın bıraktı.

Eşinin kendisine yaşattığı acıyı *"Aslında o bana eşlik etmedi. Bu terim yetersiz. Ama ona olan tutkulu duygularım yaklaşık yirmi yıl boyunca bana eşlik etti. Hem*

“ Hardy, popüler bir şarkıcı olmanın dışında, Yé-yé dönemi modasının simgesi haline gelmiş ve özgün tarzıyla, zamansız bir moda ikonu olmuştur. ”

≈ 1967

≈ 1988

△ Françoise Hardy ve Jacques Dutronc, 1968

yoğun, hem de acı vericiydi"
sözleriyle yansıttı.

Acı dolu aşkları, ölümsüz bir
repertuvara ilham kaynağı oldu.

Hastalıklar...

Françoise Hardy, 2004'te lenfoma hastası olduğunu öğrendi. Bunu öğrendiğinde, yürek burkan bir metin kaleme alarak, *"Artık Jacques'a aşkım demiyorum, ona gelecekteki dul eşim diyorum"* dedi...

Françoise Hardy uzun yıllardır hastalıklarla mücadele ediyordu. Kanser, çeşitli biçimlere büründü ve ona tam bir çile yaşattı. Sanatçı 2023'te Paris Match'a verdiği söyleşide, *"Çok fazla zorluk yaşamadan, çabuk ve hızlı bir şekilde bu hayattan ayrılmak istediğini"* itiraf etti.

Ayrıca "onurlu ölme hakkı" diye tanımladığı ötenazi için 2023'ün sonunda La Tribune Dimanche'da bir mektup yayınladı. Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'a, "ötenazi" ile ilgili hukuki düzenleme konusunda ilerlemesini istediği dokunaklı mektupta "empati çağrısında" bulundu. Hardy, 2009'da yayımlanan anı kitabı *"Maymunların Umutsuzluğu ve Diğer Önemsiz Şeyler"*de, yasa dışı olduğu halde, "charcot" hastalığına yakalanan annesi Madeleine'e kendisinin de rızasıyla nasıl "ötenazi" yapıldığını anlatıyordu. Mart 2021'de RTL'de ötenazi için yine yürekleri buran bir çağrıda bulundu: *"Çok fazla acının olduğu*

ve umudun kalmadığı bir andan itibaren, acıyı kısaltmak zorundayız. En azından bunu yapabiliriz. Bu insani bir durum."

Françoise Hardy 20 yıldır hastalıklarla mücadele ediyordu. Özellikle yutak kanseri şarkı söylemesini değil, nefes almasını engelleyecek seviyeye ilerledi. Son yıllarda sadece kemoterapi seanslarına gitmek için tekerlekli sandalye kullanıyor, onun dışında evinden çıkmıyordu. Günlük yaşamını kolaylaştırmak için Paris'teki dairesindeki Japon yatağını, tıbbi bir yatakla değiştirmişti. En büyük desteği olan oğlu ve yakınlarının düzenli ziyaret ettiği yer burasıydı.

Françoise Hardy, hayatının son anlarında oğlu Thomas Dutronc'un sürekli desteğini gördü. Paris Match'e göre, annesinin tedavisini durdurmak istediğini yakınlarına bildiren kişi oydu. Ayrılığa rağmen boşanmadığı eşi, hayatının aşkı Jacques Dutronc da Korsika'daki evinden gelerek oğlunun vedasına eşlik etti. Françoise Hardy, son bir haftasını, başucundaki sandalyede kendisine bakan hayatının aşkının, gözlükler arkasına sakladığı buğulu gözlerini göremeden ona veda etti.

Ve 11 Haziran'da o kelimeler geldi: *"Annem gitti..."*

Son adresi Korsika...

Hardy'nin sevenleri ve hayranları, veda töreni için 20 Haziran'da, Paris'teki Père-Lachaise Mezarlığı'nda bir araya geldi.

Şarkılar ve aile fotoğraflarıyla dolu, dini olmayan bir tören eşliğinde sevenlerine veda etti.

Ardından, sadece çok yakınlarının olduğu bir törenle bedeni yakıldı. Külleri kocası Jacques Dutronc'un yaşadığı Korsika'daki Monticello'da gömüldü...

Hardy, 1960'lardan bu yana yaşayan her Fransız'ın yüreğine kendi damgasını vurdu. Gösterişten uzak, kırılgan ama sağduyulu cümleleri, güçlü mesajlarıyla her Fransız'ın hayatında yer etti. Rolling Stone dergisi tarafından tüm zamanların en iyi 200 şarkıcısı arasında anıldı, Fransız müzik mirasına da damgasını vurdu.

Fransız ikon, yaşadığı ve sevdiği gibi hayata veda etti: Kırılgan ama kendisine acımaya zorlamadan, takdir ve zarafetle. Mutlak bağlılığa sahip bir sevgili ve anne olarak... Hayatındaki iki erkeği teselli edilemez bir üzüntü içinde bırakarak...

Ömrü boyunca O'nu sevmekten vazgeçmeyen ilk aşkı Jean-Marie Périer, eski aşkının son günlerini Fransız medyasına şu sözlerle anlattı:

"Bir yıl boyunca onun evinden 300 metre uzakta yaşayacak kadar şanslıyım. Onu sonuna kadar gördüm. 15 yıl boyunca acı çekti ve sonunda acıları dayanılmaz hale geldi. Cumartesi günü (öldüğü gün) onu görmem gerekiyordu. Cuma akşamı bana bir mesaj gönderdi, sadece 'yarın gelme' yazmıştı..." ■

13 Ekim

Sagopa'dan rap gecesi

1998 yılında profesyonel müzik hayatına giriş yaptı. Aynı yıl ilk rap albümü "Yeraltı Operasyonu"nu yayınladı. 2001 yılında Silahsız Kuvvet mahlasıyla "Sözlerim Silahım" ve "İhtiyar Heyeti" albümlerini yayınladı. 2002 yılında "Sagopa Kajmer" mahlasını yaratan rapçinin bu isimle çıkardığı ilk albüm "On Kurşun" oldu. Komedyen Cem Yılmaz'ın G.O.R.A. filmine hazırladığı "Al Bir de Buradan Yak" şarkısıyla ilgiyi üzerine çekti. En başarılı albümü ise 2003 yılında yayınlanan "Bir Pesimistin Gözyaşları" oldu. Pek çok müzik festivalinin gözde rapçilerinden olan Sagopa Kajmer, sevenleri ile bir araya gelmeye hazırlanıyor. Maximum Uniç'te gerçekleşecek olan konserin başlama saati ise 21.00.

18 Ekim

Bryan Adams İstanbul'da

Müzik kariyeri boyunca Oscar adaylıkları, Grammy, MTV ödülleri başta olmak üzere sayısız ödül sahibi oldu. 100 milyonun üzerinde albüm satışı elde etti. Tüm dünyadaki müzikseverlere kariyeri boyunca "Cuts Like a Knife", "Reckless" ve "Waking Up the Neighbours" gibi önemli albümler bıraktı. Billboard tarafından dünya müzik tarihinde tüm zamanların en başarılı 30'uncu sanatçısı Bryan Adams, tüm unutulmaz parçalarıyla Ülker Spor ve Etkinlik Salonu'nda sevenleriyle buluşacak. Konserin kapı açılış saati 19.00.

⤴ Mehro

⤴ Okay Kaya

⤴ Charlie Cunningham

Güze yıldız yağacak

LOS ANGELES'TAN MEHRO

Garanti BBVA'nın geleneksel hale getirdiği "Güz Konserleri" bu yıl da devam ediyor. Caz, alternatif rock ve pop müziğin sevilen isimleri müzikseverlerle bir araya gelecek. Los Angeles'tan alternatif müziğin yenilikçi ismi Mehro'dan, Atlantali müzisyen Mattiel'e kadar uluslararası arenada isim yapmış sekiz sanatçı İstanbul'da sonbaharı ısıtacak.

"Güz Konserleri"nin ilk konuğu ise yükselen yıldız Mehro olacak. Sanatçı, büyüleyici şarkı sözleri ve benzersiz sesiyle Zorlu PSM Turckcell Sahnesi'nde dalgalar yaratacak. Los Angeles merkezli yeni müzisyen Mehro, Şubat ayında ilk single'ı "Perfume"u yayınladıktan sonra

dünya çapında bir idol haline geldi. "Sky On Fire", "Dark Corners and Alchemy" gibi büyük hitleriyle tanınan Mehro, "Lightning", "Hideous" ve "Perfume" gibi şarkılarıyla da ilgi uyandırıyor. 1999 doğumlu olan Mehro, indie ve alternatif müziğe kattığı yenilikçi yaklaşımla müzik dünyasının dikkatini çekiyor. Sanatçı tutkulu sesi ile 12 Eylül'de sevenleriyle buluşacak.

YouTube'da tanındı

Genç yaşta müzik dünyasında adını duyuran Billie Marten ise 21 Eylül günü Zorlu PSM 100 Studio'da sahne alacak. "La Lune", "Vanilla Baby" ve "Cursive" gibi parçalara

imza atan Marten, YouTube'daki performanslarıyla tanınmaya başlamıştı. Billie Marten, kendisini Nick Drake, John Martyn, Joni Mitchell, Joan Armatrading, Kate Bush, Loudon Wainwright III ve kuzeyli folk sanatçısı Chris Wood'un müziğiyle çevreleyen ebeveynleri sayesinde müziğe erken bir yaşta başladı. İlk olarak 12 yaşındayken YouTube'da şarkı söylediği bir videonun binlerce kez izlenmesiyle tanındı. İlk EP'sini 2014 yılında 15 yaşındayken, ikinci EP'sini ise bir yıl sonra yayınladı. 2015'in sonunda BBC Sound of 2016 ödülüne aday gösterildi. Minimalist akustik folk tarzıyla adını duyuran Billie Marten'in

7 Kasım Ezgi'nin Günlüğü MEB Şura'da

Ezginin Günlüğü, Türk protest müzik grubu olarak 1982 yılında İstanbul'da kuruldu. İlk konserlerini 1983 yılında İstanbul Hodri Meydan Kültür Merkezi'nde verdi. En hit parçaları "Düşler sokağı" oldu. 1990 yılında çıkan "Ölüdeniz" albümünden sonra grup dağılma sürecine girdi ve böylece bir dönem kapanmış oldu. Daha sonra Nadir Göktürk, yeni isimlerle yine Ezginin Günlüğü çatısı altında 1990'ı takip eden yıllarda yeni bir grup kurdu. İkinci dönem 1993 yılında "İstavrit" albümüyle ilk eserini verdi. Türkiye'de protest müziğin en uzun soluklu icracılarından biri olan grup, MEB Şura Salonu'nda saat 20.00'da başkentli sevenleriyle bir araya gelecek.

21 Aralık Yılın en uzun gecesinde techno

Techno müziğe yepyeni açılımlar kazandıran Andy Stott, yılın en uzun gecesi 21 Aralık'ta Blind Sahnesi'nde olacak. Manchester'ın müzik dünyasına kazandırdığı son yıllardaki en önemli isimlerden olan Andy Stott, techno müzikte kalıpları yıkmayı başardı. Andy Stott, yüksek kaliteli dub techno'dan hardcore techno, post-punk ve dream pop'u birleştiren ve farklı duygular uyandıran maceracı türleri keşfetmeye doğru ilerledi. Sanatçı saat 22.00'da sevenleriyle buluşacak.

Billie Marten ♡

RYX ♡

Mattiel ♡

Zola Jesus ♡

yeni albümü Drop Cherries, olgun ve somut bir şarkı koleksiyonu.

Epik ve alametli

Entertainment Weekly'nin "Onun şarkı söyleyen sesi büyülmüş bir şey - epik ve alametli" sözleriyle sesini tanıttığı Amerikalı şarkıcı ve şarkı yazarı 'Zola Jesus' ise 25 Eylül akşamı Asmalimescit Blind'da sahne alacak. Endüstriyel, klasik müzik, elektronik müzik, gotik ve deneysel rock temalarını birleştirdiği farklı müziği ve duruşuyla adeta bir fenomene dönüşen Zola Jesus, güncel alternatif müziğin en önemli anti-kahramanlarından biri olarak kabul ediliyor.

9 Ekim Çarşamba akşamı ise 60'ların pop, folk, soul ve rock'n'roll'u ile adeta türler arası yolculuk yapan Atlantali müzisyen Mattiel ilk kez İstanbul'da olacak. Mattiel'in şarkıları

Guy Ritchie'nin "The Gentlemen", Steven Soderbergh'in Meryl Streep'in oynadığı "Let Them All Talk", "Ballers", "Good Girls" ve "Outer Banks" gibi birçok film ve dizide yer aldı. Mattiel, Asmalimescit'in en yeni ve popüler canlı müzik mekânı Blind'da sahne alacak.

Bowie ile kıyaslanıyor

25 Ekim akşamı ise indie-folk müziğinin eşsiz ismi İngiliz şarkıcı ve gitarist Charlie Cunningham, IF Performance Hall Beşiktaş'ta sevenleriyle buluşacak. Cunningham, konserinde "So It Seems", "Downpour", "Shame I Know" single'ları ve nefes kesen "Water Tower"ı seslendirecek. 6 Kasım Çarşamba gecesi ise söz yazarı, besteci ve yorumcu ABD'li şarkıcı John Maus; lo-fi, synth pop ve deneysel pop karması parçalarıyla İstanbullu hayranlarının karşısına

çıkacak. Maus, David Bowie, Scott Walker, Nick Cave ve Joy Division ile karşılaştırılıyor. Hipnotize edici tarzı ve yoğun tek kişilik şovları ile kendi sadık dinleyici kitlesini sağlamlaştıran sanatçı Asmalimescit Blind'da sahne alacak.

Grammy adayı müzisyen

Norveç asıllı Amerikalı müzisyen Okay Kaya da 22 Kasım Cuma gecesi Blind Sahnesi'nde olacak. Afro-Amerikan denizci bir babayla Norveçli ressam bir annenin kızı olan Kaya, ilk gitarını 13 yaşında eline almış ve bundan birkaç yıl sonra model olarak gittiği New York'ta ilk şarkılarını yazmaya başlamış yetenekli bir müzisyen olarak biliniyor. Güz konserlerinin son ismi ise Grammy adayı müzisyen ve prodüktör RYX olacak. Sanatçı, "All I Have" turnesi ile Reflektions ve Artifaz sunumuyla Zorlu PSM Turkcell Sahnesi'nde sevenleriyle buluşacak. ■

MESA ŞİRKETLERİ

TÜRKİYE

MESA HOLDİNG A.Ş.

Genel Merkez

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

MESA HOLDİNG A.Ş.

İstanbul

Kuzguncuk Mah. Abdullahağa Cad.
Cemil Molla Köşkü No: 23
Kuzguncuk - İstanbul
T: +90 (216) 532 33 33 - 34 (pbx)

MESA MESKEN İNŞAAT A.Ş.

Genel Merkez

Koru Mah. İhlamur Cad. No:2/6
Çayyolu 06810
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

MESA MESKEN İNŞAAT A.Ş.

İstanbul

Yeşim Sok. No: 2 Akatlar 34335
Beşiktaş - İstanbul
T: +90 (212) 351 67 67 (pbx)

MESA ULUSLARARASI İNŞAAT A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No:2/5
Çayyolu 06810 Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA PROJE A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

MESA VARLIK GELİŞTİRME VE GAYRİMENKUL A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No:2/12
Çayyolu 06810 Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

BAHÇEŞEHİR GAZ DAĞITIM A.Ş.

Bahçeşehir 1. Kısım Mahallesi Demreçayı
Çıkmazı No: 4/A
Başakşehir - İstanbul
T: +90 (212) 669 00 03

SATIŞ OFİSLERİ

ANKARA

MERKEZ SATIŞ OFİSİ

Mesa Plaza, Koru Sitesi, İhlamur Cad.
No: 2, Çayyolu, 06810 Ankara
www.mesa.com.tr

PARK MOZAIK SATIŞ OFİSİ

Alacaatlı Mah. 3296. Cad. No: 10
Çankaya, Ankara
www.parkmozaik.com.tr

RUSYA

MESA OOO

Sadovnicheskaya ul.35-37/2 115035
Moskova - Rusya
T: +7 (495) 937 49 17

IRAK

MESA IRAK BRANCH OFFICE

Wihda Neighborhood District 902
Street 32 Building 11
Baghdad - Iraq

ÖZBEKİSTAN

MESA DOİMIY MUASSASASI

Kichik halqa yoli, 5a
Tashkent - Özbekistan

KAZAKİSTAN

MESCO INTERNATIONAL CONSTRUCTION LLP

Kazibek-bi Caddesi
No: 22 Ofis: 121
Medeo Bölgesi
Almaty - Kazakistan

MESA CASPIAN LLCA

Syunbaya Str.
No: 211 Office: 3/2
Almaty - Kazakistan
T: +7 (27) 279 56 40

CEZAYİR

MESA CONSTRUCTION EURL

Villa n°2 Extension Paradou
16035 Hydra Alger

POLONYA

EURO POWER CENTRUM SP.Z.O.O.

Al. Krakowska 60 05- 090
Raszyn - Warszawa - Poland

AZERBAIJAN

MESA AZ

Baki Sheheri Ziya Yusifzade 12
Baku - Azerbaijan

ALMANYA

ALMES GMBH

Quarzeweg 89 12349
T: +49 (30) 70 17 87 57
F: +49 (30) 70 17 87 58
Berlin - Almanya

İSTANBUL

MESA PANORAMA SATIŞ OFİSİ

Zümrütevler Mah. Çağlayanlar Sok.
No: 18-20 34852 Maltepe - İstanbul
www.mesapanorama.com

YEŞİLYAKA SATIŞ OFİSİ

Karaağaç Mah. Sırtköy Bulvarı
No: 16/A Büyükçekmece - İstanbul
www.yesilyaka.com.tr

TEMA İSTANBUL SATIŞ OFİSİ

Atakent Mah. Yan Yol Cad. No: 33/1
Halkalı - Küçükçekmece - İstanbul
www.temaistanbul.com

ÜRETİM ve HİZMET GRUBU

MESA İMALAT A.Ş.

Mustafa Kemal Mah.
Kayı Cad. No: 76/A 06946
Yenikent - Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 33 00 (pbx)

ALABANDA A.Ş.

Cinnah Cad. No: 67/B 06680
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 440 56 00 (pbx)

MESA AHŞAP A.Ş.

Mustafa Kemal Mah. Kayı Cad. Mesa Blok
No:21 06930 Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 17 35 (pbx)

KOSAŞ A.Ş.

Koru Mah. Mesa Koru Sitesi İhlamur Cad.
(2579 Cad.) No: 6
06810 Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 240 18 17 (pbx)

MESA FARM TECH TARIM A.Ş.

Koru Mahallesi, İhlamur Caddesi No: 2/3
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA TECH BİLGİ TEKNOLOJİLERİ A.Ş.

Koru Mahallesi, İhlamur Caddesi No: 2/4
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESALAS LASTİK SANAYİ A.Ş.

Koru Mahallesi, İhlamur Cad. No: 2/3
Çankaya - Ankara

MEGE TURİZM A.Ş.

Gölköy Mah. 330. Sok. No: 7/1
İç Kapı No: 1 Bodrum - Muğla

KENT ETİLER SATIŞ OFİSİ

Akat Mahallesi Uğur Mumcu Caddesi
No: 6/4 34335 Beşiktaş - İstanbul
www.kentetiler.com

MUĞLA

MESA BODRUM DEMİRBÜKÜ SATIŞ OFİSİ

Göltürbükü Mahallesi, Bülent Ecevit Cad.
330 Sok. No: 7/1 48400 Bodrum - Muğla
www.mesabodrum.com

mesaYaşam

Mesa Holding sosyal medya platformlarımıza
QR kod ile ulaşabilirsiniz.

Takipte Kalın

@mesaholding

@mesaholding

Mesa Holding

@mesaholding

Sound of Mesa

mesa.com.tr

HER GÜZEL HISSİN BİR YERİ VAR:
Mesa Bodrum Demirbükü

mesabodrum.com | 444 9 366

